

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૭૩૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઈસ્માઈલી બાલકવિદ્યા

વિષય મેલ્લ : ૮૪૩ : ૫૭૨૬

“જોન ઇસ્માઇલી બાળાઓ અને સ્ત્રીઓ માટે”

ઈસ્માઇલી

બાળા-શિક્ષણ. હિ

ધી શીઆ ઇમામી ઇસ્માઇલી જોન કન્યાશાળાઓમાં
ટેક્ટ જુક તરીકે ખાસ ચલાવવા યોગ્ય.

— ૩૪૭૨૭૨૭૨ —

લખનાર:—

હરજીસાઈ પુન્ન માસ્તર.

(આ જુકના સર્વ હક કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

ઇ. સ. ૧૯૧૮ સંવત ૧૯૭૪. હી. સ. ૧૩૩૬.

પ્રત ૭૫૦] હિંમત રૂ. ૧-૪-૦. [આવૃત્તિ ૧લી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ મંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ડૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૭૨૬ ૭૭૩૩

છાપનાર:-

પેજ ૧ થી ૯૬ પેજ સુધી સુરતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસના માલેક મોલવી
અબ્દુલ સતાર મોલવી માહમદે છાપ્યું. નાખોદા મહોલો, મુંબઈ ૩.

પેજ ૯૭ થી ૧૮૮ સુધી શ્રીકૃષ્ણ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસના માલેક રતીલાલ
હરજીવન પટેલે છાપ્યું. નં. ૯, અનંતવાડી, મુંબઈ ૨.

પ્રકાશક:-માસ્તર હરજી પુંજ

૬૦ આગાખીલીંગ, બીંડીબજાર, કુલગલી, મુંબઈ નં. ૯.

અર્પણ પત્રિકા.

—સન્નિધિ—

મહેરબાન માનવંતા શેઠજી સંહિય,

શેઠ છગનભાઈ ગુલામહુસેન પદમશી.

આપ મુરખ્ખી આપણી કામમાં સ્ત્રી જળવણીને

પ્રચાર કરવા દરેક કાશેશ કરો છો, તથા મારા

પ્રત્યે આપની ઉદાર લાગણી છે. અને

આ સ્ત્રી ઉપયોગી બુક પબલીશ કરવા મને

હીંમત તથા આર્થિક ઉત્તેજન આપ્યું

છે. એવા એવા નેક કાર્યથી

આકર્ષાઈ આ સ્ત્રી ઉપયોગી

પુસ્તક આપને અર્પણ કરું

છું, જે સ્વીકારી

આભારી કરશોજી.

લી. હું છું

આપનો આજ્ઞાંકિત,

હરજી પુંજ માસ્તર.

આભાર પત્ર.

મારા માનવંતા મુરખી પીતા તુલ્ય શેઠ મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજ મારા મુંબઈમાં આવ્યા બાદ થી આજ દીવસ સુધી મારા તરફ પુત્રની માફક પ્યાર ધરાવી મને આગળ વધારવા દરેક રીતે ઉત્તેજિત રાખતા આવ્યા છે; તેમજ પુસ્તક કર્તા તરિકે બહાર પડવામાં મારા મરહુમ મીત્ર માસ્તર હાશમભાઈ બોયા તરફથી મને મદદ મળેલી છે. અને હાલમાં તેમની ગેરહાજરીમાં તેમના જેવી મદદ કરનાર મારા મીત્ર મી. વલીભાઈ નાનજીએ આ બુકમાં મને પુરતી સહાય આપી છે, તથા મારા મીત્ર મી. વરતેજી તરફથી આ બુકમાં કેટલીક યોગ્ય સુચનાઓ મળેલી છે. એ મુજબ મારા માનવંતા મુરખી અને મિત્રો અને અગાઉથી ગ્રાહક થઈ આશ્રય આપનાર ગૃહસ્થોનો ઘણો આભારી છું, જેથી આ સ્થળે બહાર ઉપકાર માની કૃતાર્થ થાઉં છું.

લી૦

કર્તા.

અભિપ્રાય.

આ બુક માટે હું મારો અભિપ્રાય દરશાવતાં એટલુંજ જણાવવું
બસ થશે કે કર્તા માસ્તર હરજીભાઈ પુંજ એ જે કાંઈ પોતાની
મગજ શક્તિ વાપરી ૨૦૦ પાનાનું આ કેળવણીના લાયકનું પુસ્તક
બનાવ્યું છે તે ખરેખર નામ પ્રમાણેજ લાયક કહી શકાશે.

આ બુકની અંદરના વીષયો ફક્ત ઉપર ટપકે તપાસતા પણ
તેની ગોઠવણ ઉપરથી તરત જણાશે કે “**ધરમાઈલી બાળા
શિક્ષણ**” માટે કર્તાએ દરેક રીતે નામ પ્રમાણે ફતેહમંદ ઉતરે
તેવી દરેક કાળજી રાખેલી છે.

આ બુકના છેવટમાં કર્તાએ હાજર ધમામનું દરમાન મુખ્યારક
ટાંકી આ બુકને સમાપ્ત કરેલ છે. તે દરમાનની અંદર રહેલ
રહસ્ય પણ કન્યા કેળવણીનો આપણી કામ મધે દીનપર દીન વધારે
ફેલાવો કરવાને ઉપયોગી જણાશે. તો તે માટે જે બેનોથી શાળા-
ઓની કાયદાશરની કેળવણી લઈ શકાતી ન હોય તેઓ માટે આ
બુક આશીરવાદ સમાન કહી શકાશે. આશા છે કે બાળાઓ
તથા મારી વહાલી બેનો આ બુકનો સારી રીતે લાભ લઈ
કેળવણી જેવી ચીજ મેળવવા સાથે હાજર ધમામના દરમાન
મુખ્યારકનો હેતુ જળવશે.

છેવટે આજના જેવી મોંઘવારી પ્રસંગ બોતાં ૨૦૦ પાનાની
પાકી બાઈડીંગ સાથની ફક્ત રૂ. ૧) નજીવી કીંમતની આ બુક
માટે કર્તાને ધન્યવાદ આપી મારો અભિપ્રાય પુરો કરીશ.

બાઈ મોંઘીબાઈ કા. જાફરભાઈ ધાલાણી.

મુંબઈ તા. ૧૨-૭-૧૮.

પ્રસ્તાવના.

માતા એ દરેક મનુષ્યનો આ દુનીયામાં પહેલો અને ખરો ભોમીઓ છે. સૌ મહેતાજી બરાબર એક માતા છે. માતા કેળવાયેલ ન હોય તો તે પોતાના બચ્ચાંને સુશિક્ષણ આપી શકેજ નહીં. કારણ કે જો પોતાનેજ જાહેરી જોગવાનો ખરો રસ્તો સુઝતો નહીં હોય, તો પછી તે પોતાના બાળકોને તેમના જીવનના વિકટ માર્ગમાંથી નિર્વી-ધને પસાર થઈ ઉચ્ચ જીવનની કક્ષાના કિનારાપર ઉભા રહેવાને શી રીતે શક્તિવાન કરી શકે? એટલા માટે બાળાઓને ઉત્તમ કેળવણી આપવાની ખાસ જરૂર છે.

આજુ જમાનામાં દરેક કોમના આગેવાન નરો પોતાની કોમમાં કન્યા કેળવણીનો પ્રચાર વધારવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આવા પ્રગતીવાળા જમાનામાં આપણી કોમની બાળાઓ કેળવણીમાં પછાત રહી જાય તો ભવિષ્યમાં કોમને ઘણું નુકશાન ખમવું પડે એ સંભવિત છે.

સુભાગ્યે આપણા વડા ધર્મગુરૂ હીઝ હાઈનેશ સર સુલતાન મહમદશાહ જી. સી. આઈ. ઈ. સાહેબે હિંદુસ્તાન તથા આફ્રિકાના મોટા શહેરોમાં ત્યાંના અમલદારીઓને ફરમાવ્યું છે કે દરેક સ્થળે એન્જલો વર્નાક્યુલર સ્કુલ તથા સાથે કન્યાશાળાઓ સ્થાપવી અને તેનો સંચાલો ખર્ચ તેમના તરફથી આપવામાં આવે. આવી ઉદાર બહેસથી હાલમાં

ઘણી રકુલો તથા કન્યાશાળાઓ હસ્તી ધરાવે છે. તેઓ સાહેબ કન્યા કેળવણી પ્રત્યે કેટલો આહુ ધરાવે છે તે તેઓ સાહેબે કાંડી મહોલા કન્યાશાળામાં તેમજ અન્ય સ્થળે પધરામણી વખતે કરેલાં ફરમાન ઉપરથી જણાય છે.

આ પુસ્તકના કાર્યની શરૂઆત કેમ થઈ, તે જણાવવું હું અત્રે બ્યાજબી ધારું છું. મુંબઈની મોટા જમાતખાનાની છોકરાની રકુલમાં ગુજરાતી અને ધાર્મિક શિક્ષક તરીકે લગભગ બાર વરસ સુધી નોકરી કરી મારી નાદુરસ્ત તબીયતને લીધે મારા વતનમાં જવાની ફરજ પડી. ત્રણ વરસ પછી દેશમાંથી પાછા મુંબઈ આવતા મારા સ્નેહી શેઠ છગનલાલ ગુલામહુસેન પદમશીની મુલાકાત લીધી. તે પ્રસંગે કેટલીક વાતચીત થયા પછી તેઓએ આહુ જમાનાને લાયકની ગૃહ સંસારીક અને સાથે ધાર્મિક કેળવણીનો આપણી કોમમાં વધારો કેમ કરવો વિગેરે કેટલીક કોમો ઉપયોગી બાબતમાં પોતાના ઘણાજ ઉમદા વિચારો જણાવ્યા. તેમજ કન્યાશાળાઓમાં આપણી કોમની બાળાઓ માટે આપણી કોમને રૂચતી આવે તેવી સંસારીક તથા ધાર્મિક એક બુક લખવાની મને સુચના કરી અને તેમાં બોધતી મદદ કરવા કહ્યું જેથી “ઇસમાઈલી બાળા સિક્ષણ” નામનું પુસ્તક રચવા હું લાગ્યશાળી થયો છું, જેથી તેઓ સાહેબનો અંતઃકરણથી આભાર માનું છું. પ્રિય વાંચક બાળાઓ અને બહેનો, જે તમે આ પુસ્તકનો

કાળજી પૂર્વક અભ્યાસ કરશે તો, સંસારીક તેમજ ધાર્મિક કેળવણીથી માહિતગાર થશે.

આ પુસ્તકને ત્રણ ભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યું છે, જેમાં પહેલા ભાગમાં મૂળાક્ષરથી શરૂઆત કરી ગુજરાતી બીજા ધોરણ સુધી ચાલતા દરેક વિષયોની ટુંકમાં હકીકત આપી છે અને બીજા ભાગમાં કાળજી લખવાની રીત, સીવણ કળા, રાંધણ કળા નિકાહ વિગેરે યોગ્ય વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે. તે ત્રીજાથી પાંચમા ધોરણ સુધીની બાળાઓને ઉપયોગી છે અને ત્રીજા ભાગમાં મોટી ઉમરની સ્ત્રીઓને ખાસ જાણવા યોગ્ય વિષયો આપવામાં આવ્યા છે, જેથી કન્યા ગૃહણિ થાય ત્યારે ગૃહ વ્યવસ્થા કેમ કરવી, પોતાની સંતતિને ઉંચી કેળવણી કેમ આપવી અને પોતાનો દીન શું છે વિગેરે વિષયોથી માહિતગાર થશે.

મારા મુરખી શેઠ છગનભાઈ ગુલામહુસેને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં વધવાની સવળતા મને કરી આપી છે તેવીજ અન્ય લેખકોને ઉત્તેજન આપી કોમના સાહિત્યનો વધારો કરે અને દિર્ઘાયુશ લોગવે એવું ખુદાવંદતાલા પાસે માગું છું.

મનુષ્ય માત્ર જીવને પાત્ર છે તો મારા લખેલા આ પુસ્તકમાં અનેક જીવ હશે પણ ગુણવાન વાંચક વર્ગ દર ગુજર કરશે તેવી આ સેવકની વિશ્વસિ છે.

હ. પુ. માસ્તર.

કર્તા.

સાંકળીઉં.

પ્રથમ ખંડ.

વિષય.	પાના.
પ્રકરણ ૧ છું	૧-૧૯
મૂળાક્ષરો, બારખડી અને જોડાક્ષરો ...	૨-૭
પા. ૧ શાહ ઇમામ • ...	૮
પા. ૨ પીર નખી ...	૯
પા. ૩ બંદગી (કવિતા) ...	૧૧
પા. ૪ ઇસમાઇલી બાળાનું નિત્યકર્મ ...	૧૨
પા. ૫ એક બીજને મદદ કરવા વિષે ...	૧૩
પા. ૬ ઇસમાઇલી બાળાનું વર્તન ...	૧૪
પા. ૭ ઇસમાઇલી બાળાઓનો ડ્રેસ ...	૧૬
પા. ૮ રતુઓનું વર્ણન ...	૧૭
પા. ૯ ચોરી વિષે (કવિતા) ...	૧૯
પ્રકરણ ૨ જી	૨૦-૨૬
આંક તથા આંકમાંથી બનેલા મોઢાના હિસાબ.	
પ્રકરણ ૩ જી	૨૭-૩૫
અંકગણિતના હિસાબ, કોષ્ટકો તથા કુંચીઓ.	

પ્રકરણ ૪ થું

૩૬-૪૯

બાળાઓનું ખર્ચ ધરાણું ...	...	૩૬
કસરત ...	...	૩૬
આપણી જીંદગી ...	...	૩૭
નિતિ વચનો ...	...	૩૯
સતસંગ ...	...	૪૧
માતાપિતાની સેવા ...	...	૪૨
રાજ્યભક્તિ ...	...	૪૩
જીહું ...	...	૪૪
સત્ય ...	...	૪૬
સ્વકોમ પ્રત્યે દુરજ ...	...	૪૮
ધર્મ વિષે (કવિતા) ...	...	૪૯

દ્વિત્ય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ થું

૫૦-૫૨

પોસ્ટ ખાતાની કટલીક હકીકત ...	...	૫૦
કાગળ લખવાની રીત ...	...	૫૧-૬૦
કેળવણીથી ચતા ફાયદા ...	...	૬૦

પ્રકરણ ૨ જી

૬૨-૬૭

સીવણકામ ...	...	...	...
-------------	-----	-----	-----

પ્રકરણ ૩ જી ૬૮-૮૯

રાંધણકળા ... .. ,,

પ્રકરણ ૪ થું ૯૦-૯૭

પવિત્ર લગ્નગાંઠ ૯૦

આપણી ઇસમાધક્ષી કોમમાં પદ્ધતિ નિકાહ ૯૩

લગ્ન પ્રતિષ્ઠા (કવિતા) ... ૯૭

પ્રકરણ ૫ મું ૯૯-૧૧૨

ધણી પ્રત્યે સ્ત્રીને ફરજ ૯૯

સ્ત્રીઓને નેક નસીહતો ૧૦૪

સાસુ સસરા પ્રત્યે ફરજ ૧૦૭

સાસરીયું (કવિતા) ૧૧૨

ત્રીત્ય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ હું ૧૧૩-૧૧૭

તરણાવસ્થા ૧૧૩

માસિક માંદગી ૧૧૬

પ્રકરણ ૨ જી ૧૧૭-૧૨૬

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને સમજવા લાયક હકીકત ૧૧૭

પ્રકરણ ૩ જી

૧૨૬-૧૩૪

બાળકની માવજત ... .. ,,

પ્રકરણ ૪ થી

૧૩૫-૧૪૧

બાળ શિક્ષણ ૧૩૫

સ્ત્રીઓને જાણવા યોગ્ય કેટલાએક વૈદક દુચકાઓ ૧૩૮

પ્રકરણ ૫ થી

૧૪૧-૧૪૮

ગૃહ વ્યવસ્થા ૧૪૧

કરજ ૧૪૩

ખોરાક વિષે સુચના ૧૪૬

(મઝહબી તાલીમ)

પ્રકરણ ૬ થી

૧૪૯-૧૬૦

આપણો પાક ઇસમાઇલી મઝહબ ... ૧૪૯

જમાતખાનું ૧૫૧

ઇસમાઇલી રોજાંદી અંદગી દુઆ ... ૧૫૪

ઘટપાટ ૧૫૮

હાજર ઇમામની સ્તુતિ (રાસો) ... ૧૬૧

પ્રકરણ ૭ થી

૧૬૨-૯૦

પ્રત્નીનું વર્ણન ... .. ,,

“ઈસમાઈલી બાળા શિક્ષણ”.

પ્રથમ ખંડ

“પ્રકરણ ૧ લું”

ઈસમાઈલી બાળાઓ અને સ્ત્રીઓને વિનંતી કરવાની કે, તેઓ એ પુરસદના વખતમાં, આપુસ્તકની અંદર લખેલા વિષયોને ધ્યાનથી વાંચશે, તો જીંદગીને કામની કેટલીક ઉપયોગી હુકીકત થી વાકેફ થશે, કારણકે તેમાં, આવેલા વિષયો ખાસ મહાશિક્ષણ, અને બાળ શિક્ષણ કેમ સમજવું અને સમજાવવાની પદ્ધતિથી વાકેફ થવાય તેવી રચના કરી છે.

માટે જ્યાં ગુજરાતી ભાષા વપરાય છે, ત્યાં તમે રહેતા હોશો અને આ પુસ્તકમાં લખ્યા પ્રમાણે વિષયોનો અભ્યાસ કરશો, તો તમારી માત્ર ભાષામાં લખતા વાંચતા તમોને સહેલાઈથી જલદી આવડી જશે, એટલુંજ નહીં પણ જીંદગી ભોગવવાની કેટલીક ઉમદા ખાસીઓ અને શરૂગુણ શીખશે.

'બ્યજન' - ક ખ ગ ઘ ઙ ચ છ જ ઝ ઞ ટ ઠ

ॐ ङ त थ द ध न प र य ल

મ ય ર લ વ શ ષ સ હ ળ ક્ષ જઃ

“सिंधी भूगक्षरे।”

୩   ୩   ୬   ୫   ୬

ੴ ॥ ਕੀ ॥ ਜੀ ॥ ਤੇ ॥ ਜੀ ॥ ੨ ॥

2 3 4 5 6 7 8 9 10

4 4 9 7 8 001 2 2 4

୧୨ ୧୩ ୧୪ ୧୫ ୧୬ ୧୭ ୧୮ ୧୯

[illegible]

५ ५। ५ ५२ ५ ५ ५। ५'

ו' ו' ו' ו' ו' ו' ו'

“मूढो मूढादरो.”

“स्वर”-अ आ इ ई-उ ऊ ए ऐ ओ औ अं अः

“व्यंजन”— क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ

ड ढ ण त थ द ध न प फ ब भ

म य र ल व श ष स ह ल क्ष षः

"नालबोध" "बाराक्षरी" "नो नमुनो."

क का कि की कु कू के कै को कौ कं कः
ख खख खि खी खु खू खे खै खो खौ खं खः
ग गा गि गी गु गू गे गै गो गौ गं गः

"गुजराती" "बाराक्षरी"

ક	કા	કિ	કી	કુ	કૂ	કે	કૈ	કો	કૌ	કં	કઃ
ખ	ખા	ખિ	ખી	ખુ	ખૂ	ખે	ખૈ	ખો	ખૌ	ખં	ખઃ
ગ	ગા	ગિ	ગી	ગુ	ગૂ	ગે	ગૈ	ગો	ગૌ	ગં	ગઃ
ઘ	ઘા	ઘિ	ઘી	ઘુ	ઘૂ	ઘે	ઘૈ	ઘો	ઘૌ	ઘં	ઘઃ
ચ	ચા	ચિ	ચી	ચુ	ચૂ	ચે	ચૈ	ચો	ચૌ	ચં	ચઃ
છ	છા	છિ	છી	છુ	છૂ	છે	છૈ	છો	છૌ	છં	છઃ
જ	જા	જિ	જી	જુ	જૂ	જે	જૈ	જો	જૌ	જં	જઃ
ઝ	ઝા	ઝિ	ઝી	ઝુ	ઝૂ	ઝે	ઝૈ	ઝો	ઝૌ	ઝં	ઝઃ
ટ	ટા	ટિ	ટી	ટુ	ટૂ	ટે	ટૈ	ટો	ટૌ	ટં	ટઃ
ઠ	ઠા	ઠિ	ઠી	ઠુ	ઠૂ	ઠે	ઠૈ	ઠો	ઠૌ	ઠં	ઠઃ
ડ	ડા	ડિ	ડી	ડુ	ડૂ	ડે	ડૈ	ડો	ડૌ	ડં	ડઃ
ઢ	ઢા	ઢિ	ઢી	ઢુ	ઢૂ	ઢે	ઢૈ	ઢો	ઢૌ	ઢં	ઢઃ
ધ	ધા	ધિ	ધી	ધુ	ધૂ	ધે	ધૈ	ધો	ધૌ	ધં	ધઃ
ત	તા	તિ	તી	તુ	તૂ	તે	તૈ	તો	તૌ	તં	તઃ

“બીજ રીતે બારક્ષરી”

કા ખા ગા ઘા ઘા છા જા ઝા ઢા ઠા ડા ઢા
લા યા હા ધા ના પા ફા બા જા મા ચા રા લા
વા શા ષા સા હા ળા કા જા:

કિ ખિ ગિ ધિ ચિ છિ જિ ઝિ ટિ ઠિ ડિ ઢિ ભિ
તિ થિ દિ ધિ નિ પિ ફિ બિ લિ મિ ચિ રિ લિ
વિ શિ ષિ સિ હિ ળિ કિ જિ

કી ખી ગી ધી ઘી છી જી ઝી ડી ઠી ડી ઢી લી
તી થી દી ધી ની પી ફી બી લી મી ચી રી લી
• વી શી ષી સી હી ળી કી જી

ક ખ ગ ધ ઘ છ જ ઝ ટ ઠ ડ ઢ લ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ

ક ખ ગ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ

ક ખ ગ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ

ક ખ ગ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ
લ ળ ક ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ ધ

તે થૈ દૈ ઘૈ નૈ પૈ કૈ જૈ લ મૈ યૈ રૈ લૈ
વૈ શૈ ષૈ સૈ હૈ ણૈ ક્ષૈ જ્ઞૈ

કા જા જા ઘા ચા છા જા ઝા ડા ઠા ઢા જા
તા થા દા ધા ના પા ફા બા ભા મા યા રા લા

વા શા ષા સા હા જા ક્ષા જ્ઞા

કા જા જા ઘા ચા છા જા ઝા ડા ઠા ઢા જા
તા થા દા ધા ના પા ફા બા ભા મા યા રા લા

વા શા ષા સા હા જા ક્ષા જ્ઞા

કં ખં ગં ઘં ચં છં જં ઝં ટં ઠં ડં છં
તં થં દં ધં નં પં ફં બં ભં મં યં રં લં

વં શં ષં સં હં ણં ક્ષં જ્ઞં

કઃ ખઃ ગઃ ઘઃ ચઃ છઃ જઃ ઝઃ ટઃ ઠઃ ડઃ છઃ
તઃ થઃ દઃ ધઃ નઃ પઃ ફઃ બઃ ભઃ મઃ યઃ રઃ લઃ

વઃ શઃ ષઃ સઃ હઃ ણઃ ક્ષઃ જ્ઞઃ

“શબ્દો”

મા, ખા, જા, ભૂ, પા, ચા, દે, તે, છે, હું, છું, તું, લે,
ધી ખાઃ ઝટ લયુ, ગજ, લર, લય, ધર, તલ, લયુ,

શક, તજઃ રજ, વર, મન, ડર, હર, લજ, ઢજ, સજઃ
અહીં ખુદા ખરે જાતો વડુ કરો દુખા પડો ખુદું તને
એક દિને નમો સદા સુખી રહો સાચુ ખોખો ચિંતા કરો
નિંદા કદિ નહી કરવી શરમ ધરમ અદમ પરચુ નરમ ગરમ

વાખત ભરમ સનમ સમર હમેશ બંદગી કરવી જમાત
સંગાથે બેસવું એલમ જગત અંદર ગોહર મીસાલ ગણાયઃ
ગફલત મતલબ હરકત મહમદ બરકત અડચણ કરવત
અજગર સરકલ પડધમ શરબત વધધટ સુલતાન નંકલડી
અવતાર અમજીજ પીરગાહ ફિદીઆહ ફરમાન સદગુણ

“જોડા અક્ષરો”

વિશ્વાશ, પાત્ર, મનુષ્ય, જગતમાં, સકેર્ણ, લક્ષ્મી, ગ્રાહક,
સ્વાસ, ઈશ્વર, સ્મર્યુ સમ્પુર્ણ અપેલ રહ્યા કયો કાઢ્યું માર્યો
દાહરો “કવિતા.”

ક ખ ગ ઘ ઙ ને ચ છ જ ઝ ઞ;
ટ ઠ ડ ઢ ણ પછી ત થ દ ધ ન;
પ ફ બ લ મ અને ય ર લ વ શ;
ષ સ હ ળ તે પછી છેવટ ક્ષ ર;

“મરાઠીનો વિશે”

૦ કંઈ નહી કેતા કાંઈનીડી	(૧)	કનો કહેતા પાણુ;
૧ આગલ વાંડી લીટી તે રસ્તે		નામે બણુ;
૧ પાછડી વાંડી લીટી	(૧)	દીર્ઘ ને કહેવાય;
રસ્વાઉ નીચે સાતડો	(૧)	દીર્ઘ આડલખાય;
૨ ઉપર આડી લીટી તે		એક માત્ર કહેવાય;
૨ બે આડી લીટી લખેલ		બે માત્ર બોલાય;
૧ પાણુ ઉપર આડી લીટી		તો કહે કનો માત્ર

“પાઠ ૧ લો” (શાહ ઇમામ)

ખુદાવન્દ તાલાએ પોતાના નુરમાથી જન્મને બનાવ્યું, અને તેમાં દાદા-આદમથી ઇનિસાનની શરૂઆત થઈ તેમાં પેગંમ્બરો, અને ઇમામોને પોતાના નુર વડે હિદાયત કરવા મુકરર કર્યા:

ખુદાવન્દ તાલાના એ નુર સ્વરૂપને અવતાર, યાને મઝહરે આતે ઇલાહી અથવા પેગંમ્બરો કે ઇમામો કરીને નામ આપવામાં આવે છે. જેને આપણા હકીકત મોમનો ઇમામ યાને શાહને દરજ્જે ગણીએ છીએ. આ કલયુગના જમાનામાં એ પાકનુર આપણા અવ્વલ શાહ હૉ. મૈલા મુરતબઅલી તરીકે જલવાગર થયું જેની ગાદીપર હાલના આપણા મુરશીદ., હાજર ઇમામ નામદાર આગાખાન સર મુલતાન મહમદ શાહ ૭. સી. એસ. આઈ. વિગેરે ખીરાજે છે જે આપણા હાજર ઇમામ યાને શાહ છે.

હજરત મોલા મુરતબઅલીને પહેલા ઇમામ (શાહ) ગણીએ છીએ, ત્યાર પછી નસલ બ નસલ ઉતરતુ આવેલું ખુદાઈ નુર શાહી જોમામાં, આ દુનિઆના માણસોને હકીકતી દરજ્જાનું મુકિત દાયક શિક્ષણ આપતું રહ્યું છે.

હજરત મોલા મુરતબઅલીએ પોતાનો જોમો સફાર્યો, ત્યારે ખુદાઈ નુર (ઇમામતનુ નુર) હજરત ઇમામહુસેનને આપ્યું એટલે હજરત ઇમામહુસેન પણ હજરત મોલા મુરતબઅલી ગણાય. પણ ગણતરી ગણવા શરૂ તેઓને ખીબા ઇમામ ગણવામાં આવે છે.

એ ઇમામનું નુર ત્યારપછી નસલ બનસલ હ. ઇમામ બદ્-
સાદક સુધી બહાર રીતે હિદાયત કરવા પછી, એમનાં મોટા ફર-
જદ “હ. શાહ ઇસમાઈલ” માં ઝહુર થયું, અને ત્યારથીજ આ-
પણે ઇસમાઈલી તરીકે કહેવાઈએ છીએ. અને આપણે બધા
ઇસમાઈલીઓ શાહ ઇસમાઈલની પછી નસલ બનસલ, ઉતરતા
આવેલા ઇમામોને માનનારા છીએ, ઇમામતનું નુર દરેક ઇમામો
પોતાની પછી થનાર ઇમામને સોંપે છે, તેને હાજર ઇમામ ગણ-
વામાં આવે છે.

પાઠ ૨ ને “પીર” (નખી).

ઇમામ પોતા તરફથી પીર તરીકે કોઇને નીમી બાધ આપ-
વા સાફ મુકરર કરે છે.

નખી મહમદ મુસ્તફા રસુલ સલ્લેલાલુ અલય વસલમ ઇ-
સમાઈલીઓના અવલ પીર તરીકે હજરત મોલા મુસ્તબઅલીના
(શાહના ભેમા) વખતે બહાર થયા હતા. તેઓ પછી પીરની ગાદી
ઉપર પીર તરીકે હજરત ઇમામ હસન સાહેબની નેમણુંક થઇ.
એવી રીતે દરેક જમાનાના ઇમામો બુદા બુદા પીરની નેમણુંક
કરી છે.

સાંજની દુઆમાં આપણા પીરોની પુંડી ૪૯ છે. તેમ શાહ મુશતન શરખીલાહ (ખત્રીશમાં ઇમામના) વખતમાં “પંદી-યાતે જવાંમરદી” નામની કીતાબને પીર તરીકે મોકલવાથી તે કીતાબને પીરની પુંડીઉંમાં સામેલ કરવામાં આવેલી છે.

આપણા પુર્વજોને ઇસમાઈલી ધરમમાં દાખલ કરનાર મહાન બોધગુર પીર સદરદીન સાહેબ, (છવીશમાં પીર) જેઓ-ત્રીશમાં ઇમામ શ્રી ઇસલામ શાહના વખતમાં હજારો હીંદુઓને બોધ આપી પાક ઇસમાઈલી દીન બતાવ્યો જેને લગલગ આજે આસરે ૫૦૦ વરસ થયાં છે.

શાહની ગાદી વંશપરંપરા ઉતરતી આવે છે, અને તેનો વારસ, ઇમામ પોતે પોતાની હૈયાતીમાં નીમી જાહેર કરે છે. પણ પીરને માટે તેમ નથી. ઇમામ કોઈને પણ પીર તરીકે નીમી શકે છે. અગર તો પોતે પણ કામ ચલાવે છે. આ પ્રમાણે ઇમામને “શાહ” (ધર્મગુર) અને બોધ કરનાર “પીર” (નખી) તે બોધ ગુર કહેવાય છે, અને બંને સ્વરૂપ મળી “પીરશાહ” કહેવાય છે. હાલના ચાલુ વખતમાં પીર અને શાહના બંને જોમાં સાથે છે અને તે બંને જોમાં તરીકે હાલના હાજર ઇમામ સર મુલતાન મહમદ શાહ દાતાર, ગતીયુ તારણ હાર, અનંત કરોડી જીવોનો બિધાર કરનાર છે.

પાઠ ૩ ને બંદગી.

“ ભુવંગીચંદ ”

સદા શિખ હૈયે ધરો દીનચુસ્તી,
નહિ બંદગીમાં કરો લેશ સુસ્તી.
સુણો બંદન ઇસમાઇલી વાત સારી,
કરો બંદગી મુકિતનું ધ્યાન ધારી. - (૧)

જવુ રેવ ખાને તજને ઉપાધી,
ચુકો વજત ના કોઈદી નેમ સાધી.
થઈ પાક અંગે વળી પાક ચીતે,
ધરો ધ્યાન ખાસિકનું એક ચીતે. (૨)

થશે પાપનો નાશ આરામ પામે,
સહુ તાપ સંતાપ ને દુઃખ વામે.
ગુરૂ જ્ઞાનની શીખ સહિ ઉર સ્થાપો,
વિચારો કુલ દિલના સર્વ કાપો. (૩)

સુખુડ શામ રા, સદા બંદગીમાં,
મળે લાલ બનેક બા બંદગીમાં.
હશે બંદગી ધ્યાનતો થાય મુકિત,
ગુન્હા માફ થાવા લલી બેજ મુકિત. (૪)

પાઠ ૪ થો “ ઇસમાઇલી ખાળાનું નિત્યકર્મ ”

- (૧) સવારે વહેલાં ઉઠવું.
- (૨) મસેપાણી ગયા પછી શરીર શુધ્ધ કરવું.
- (૩) હાથ, પગ, મોઢું, ઘોઘી સાફ કરવું;
- (૪) માથાના બાલ ઓળી સીધા કરવા;
- (૫) પછી જમાતખાને જવું, અને ત્યાં એક ચીતે દુઆ પડવી;
- (૬) જમાતખાનેથી ઘરે આવી માતાને ઘરના કામમાં મદદ કરવી.
- (૭) પોતાથી નાનાભાઇ બેન હોય તો તેમને રમાડવાં જેથી માતા ઘરનું કામ કરે.
- (૮) ત્યાર પછી મનને રૂચે તે પ્રમાણે સાદા ખોરાકનો નાસ્તો લેવો.
- (૯) પછી સ્કુલમાંથી ઘરે કરવાના આપેલા પાઠનું લેશન કરવું.
- (૧૦) લેશન પુરું થાય અને સ્કુલનો વખત થાય કે તરત માની રજા લઈ સ્કુલમાં જવું.
- (૧૧) રસ્તે ચાલતા કોઇની સાથે રમવું કે લડવું નહિ.
- (૧૨) જે કોઈ ઓળખીતા મળે તો વીવેકથી “ યાઅલી મદદ ” કરવા.
- (૧૩) સ્કુલના ટાઇમને વાર હોય તો બહાર જેટલી ઘડી રહેવું પડે તેટલો વખત પોતાનું લેશન કરવું.
- (૧૪) ક્લાશમાં જઈને તરતજ પોતાના શિક્ષકને અદબથી નમન કરવું.
- (૧૫) સ્કુલના બીજા શિક્ષકોનું માન રાખી તેઓ સાથે સભ્યતાથી વર્તવું.
- (૧૬) ક્લાશમાં લેશન ચાલે ત્યારે ધ્યાનથી સાંભળવું અને સમજવું.

- (૧૭) વર્ગની બાળાઓ સાથે નકામી કુચલી કરવી નહિ, પણ ઉપયોગમાં આવે તેવી વિદ્યાની ચરચા કરવી કે જ્ઞાનમાં વધારો થાય.
- (૧૮) બપોરે છુટ્ટીની રજા મળતાંજ સીધા ઘર તરફ જવું અને જમીને તરત સ્કુલમાં દાખલ થવું.
- (૧૯) સાંજે સ્કુલમાંથી છુટ્ટી સીધા ઘરે આવવું.
- (૨૦) જમતાખાનાનો ટાઇમ થાય કે તરત સાંજની દુઆ પડવા ખાને જવું.

પાઠ. ૫ મો “ એક બીજને મદદ કરવા વિષે.

એક વખત ગુલાબાનુ, અને તેની મોટી બેન નુરબાનુ, સવારમાં નાસ્તો કરતી હતી. તે વખતે ગુલાબાનુએ કહ્યું કે, બેન, આપણે જે ખાદ્યએ છીએ, તે ખેરાક પેટમાં જાય છે, પણ તેમાં પેટ કાંઈ મહેનત કરતું નથી. બ્યારે હાથ પગ મોઢું, વિગરે અવગ્યો મહેનત કરે છે. તેને કાંઈ મળતું નથી.

નુરબાનુ—બેન, એક વખત તારા વિચાર પ્રમાણે શરિરના અવયવોમાં એક બીજને તકરાર થઈ. અવયવોએ કહ્યું કે, આ મેટ આળશુ છે. અને આપણી કમાઈ ઉપર તાગડ ધીના કરે છે. દરેક વખતે આપણે મહેનત કરીને તેને દરેક પ્રકારનો ખેરાક આપીએ છીએ, જે હવેથી બીજકુલ આપવો નહિ.

હાથે કહ્યું કે, પેટ લુખે મરી જાય તોપણ હું ખોરાક લેવા માટે એક આંગળી ઉઠી કરીશ નહિ. મોઢાએ કહ્યું, કે હું ખોરાક ચાવવાનું બંધ કરીશ, પણ નિશ્ચય કર્યો કે મારે પણ ખોરાક મેળવવા માટે હાલ ચાલ કરવી નહિ, આવી એક સંખી કરવાથી. પેટને દુઃખ થયું. તેણે બધા અવયવોને અરજ કરી કે એમ નહિ કરો નહિ તે તમારે ધણુંજ ખમવું પડશે. પણ કોઈએ કાંઈ માન્યું નહિ. જેથી તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે શરીરના દરેક ભાગો ખોરાક વગર શુકાવા લાગ્યા અને આંખો ના ડોળા અંદર ઉતરી ગયા. હાથ અને પગમાં મહેનત કરવાની શક્તિ રહી નહી. છેવટે દરેક અવયવોના સમજવામાં આવ્યું કે જે કાંઈ આપણે કરીએ છીએ તે એકલા પેટને વારતે નથી કરતા પણ બેગો આપણે સ્વાર્થ રહેલો છે. કેમકે જે કાંઈ ખોરાક લઈએ છીએ તે સઘળો પેટમાં જાય છે. પછી નસોમાં થઈ આપણને સઘળાને શક્તિઆપે છે.

પેટે કહ્યું કે મારામાં જઠરા અગ્નિ રહેલી છે, જેથી ખોરાક પાંચન થઈ તેનું લોહી બની આખા શરીરમાં ફેરે છે. જેના લીધે તમે બધા ટટાર રહો છો માટે આપણે એક ખીજને મદદ કરવી જોઈએ.

આ ઉપરથી સમજવાનું કે, માણસ પોતાના માટે જન્મેલો નથી. પણ તેઓ એક ખીજના-લાભ જાળવીને ઉપકાર કરવાને માટેજ છે. પછી ગરીબ કે તવંગર રાજા કે રાણી મનુર કે ગમે તે મનુષ્ય હોય પણ તે સઘળું પોતે એકલો કરી શકતો નથી, પણ તેને ખીજની મદદની જરૂર પડે છે.

ગુલબાનું—અહા! ખેન એક ખીજને મદદ કરવાથીજ અ જગત ચાલે છે અને તેમાં લાભ સમાએલો છે, માટે આપણે પણ આપણા ઘરમાં, પડોશમાં રહેનારા તથા આપણા જાતભાઈ ધસમ.ઈ.ીઓને જોઈતી મદદ આપણાથી બની શકે તેટલી આપવી, તે આપણી દરજ છે.

પાઠ ૬ ઠો “ ઇસમાઇલી બાળાનું વર્તન ”

મીશનરીઆઈ—છોકરીઓ આવો તમને આપણા હકીકતી મતપંથ દિનની કેટલીક ઉપયોગી વાત કહું.

આપણા “ હાજર ઇમામે ” છોકરા કરતાં છોકરીને પહેલી ભણાવવાનું ફરમાવ્યું છે. તે તમને યાદ છે ?

બધી છોકરીઓએ—હાજી, મુંબઈના મોટા જમાતખાનામાં ફરમાવ્યું છે.

તમારી ફરજ છે કે આપણી ઇસમાઇલી કોમની અબાણ છોકરીઓને ભણવા સમજાવી તેડીલાવો જેથી આપણા હાજર ઇમામ તમારાપર ખુશી થશે.

બણેલી ઇસમાઇલી છોકરીને “ દુઆ ” તથા “ જ્ઞાન ” આવડવાં જોઈએ, અને સવાર સાંજ બેઉ વખત જમાતખાને દુઆ પડવા જવું જોઈએ, ઘરમાં જ્યારે કામ કરતાં હોઈએ ત્યારે પણ જ્ઞાનના પાઠ બોલવા, અને તેનો અર્થ ન આવડેતો પુછી લેવો, જ્ઞાનના પાઠ બોલવા અને સમજવા, અને સમજવા પછી તે પ્રમાણે ઉત્તમ નિતીથી ચાલવું, જેથી ગુન્હા થાય નહિ.

શાળામાં આવવું તે વખતે સફાઈથી અને સુધડતાઈથી કપડા પહેરી સાદાઈથી આવવું, અને બધી છોકરીઓને બેન કહી બોલાવવું. કોઈ ગરીબ હોય છતાં તેને માન આપવું, થોડું બોલવું જ્યાં ત્યાં જોયા ન કરવું, અને માખાપ, તથા શિક્ષકના કહ્યામાં રહેવું.

આપણે બધા સતપંથી (એટલે ઇસમાઇલી દીનમાં) છીએ, એટલે સત બોલવું અને સાચે રસ્તે ચાલવું, તે આપણી ફરજ છે. કદાપી કોઈ વખત ભૂલ થાય તો કમુલવી, અને પછી કોઈ વખત બનતા સુધી ભુલ કરવી નહીં. જો એ પ્રમાણે વરતશો તો દુનિયામાં ઇસમાઇલી તરીકેના ઉત્તમ ગુણોનો શલુગાર ધારણ કરેલો ગણાશે.

બીજા બધા શલુગાર કરતાં સદ્વરતન, સદાચરણ, નિતી, વિવેક, વીગરે ઉંચા પ્રકારના સદ્ગુણો ગ્રહણ કરવા તેજ શલુગાર ઉત્તમ છે.

પાઠ ૭ મો ઇસમાઇલી બાળાઓનો હરેશ.

શુગરા—મા, મા, મને ઇબ્રાહીમ, પછેડી કરાવી આપો નહિ, ત્યાં સુધી હું બહુવા નહીં જાઉં. બધી છોકરીઓ મારી મશકરી કરેછે અને હશે છે !

મા—દીકરી, શાલુગરી ટાંણે કરાવશું. હમણા તો ચલાવી લે.

શુગરા—નહિ નહિ; મા, મને રેશમી નહિ કરાવી આપે, તો છીટનાંજ કરાવી આપ, ને પહેરણ પણ સુતરાઉ જોઈશે, કાઠીયાવાડમાં આપણા હાજર-ઈમામે ફરમાવેલું ફરમાન મેં વાચ્યું છે. ત્યારથી મને પહેરણ પહેરવાનું મન થાય છે.

મા—ડીક બાઈ, ત્યારે તું જબરી દેખાય છે ?

શુગરા—અરે ! તું અમારી છોકરીઓની શાળામાં જુઓ તો તને ખબર પડે કે કેવા કપડાં ઉંચા, રેશમી ને જરીવાળા પહેરે છે. માથે ટોપી, ને પગમાં સપાટ તો બધી પહેરેછે. અમારા બાઈજી પણ બ્રહ્મામણ કરે છે કે તું દેશી કપડાં બદલાવ. પેલી ગુપતીની છોકરીએ પણ પોતાના નામ બદલાવ્યા, ત્યારે તું કપડાં નહિ બદલાવે ?

મા—ધેલી! તું બહુવા બમ છે કે કપડા પહેરવાનું શીખવા બમ છે ?
બાપજી ઘરે કજીયા કરવાનું શીખવે છે ?

શુગરા—નહી માં, મારા બાઈતો બહુ બંસા છે ને અમને બહુ સારૂ
શીખવે છે ને રેશમી કપડાંવાળી છોકરીઓ કરતાં, સારા
પોશાક અને સારી ચાલ ચલાવવાલી છોકરીઓના ઉપર બહુજ
પ્રેમ રાખે છે. મારો નંબર કલાસમાં ઉપર આવે છે. તેથી
મને બહુ ચાહે છે.

મા—(રાજી થઈને)—ત્યારે તો ઠીક, હું તને ટોપી, પહેરણુ, ઇન્જર,
અને સપાટ વિગેરે અપાવીશ.

શુગરા—મા, મા, વળી અમારી શાળામાં હમણા મીશનરી બાપ આવે
છે, તે અમને આપણા પાક સતચરના જ્ઞાન, અને દુઆ શીખવાડે
છે તેમજ ઉત્તમ પ્રકારના ધારમીક ભાષણો કરી અમોને
બહુજ સમજાવે છે, જેથી અમારી સ્કુલની ધણી તોફાની
છોકરીઓ સુધરી ગઈ છે.

પાઠ ૮ મો ઋતુઓનું વર્ણન.

—:૦:—

કુલસુમ—મ્હોટી બેન, આજે અમારા બાપજી રૂતુઓનું વર્ણન કરતા
હતા, પણ તેમાં હું કંઈ સમજી નથી તો તમે મને તે વિષે
કંઈક માહિતી આપશો ?

મહાદી બેન-બેન, આપણા દેશમાં મુખ્ય રીતે ત્રણ રત્ન ગણાય છે. (૧)

શિઆળો, (૨) ઉનાળો (૩) ચોમાશ.

(૧) શિઆળો-વિક્રમ સંવતના બાર મહિનાના પહેલાં કારતક, માગસર, પોશ, અને માહ, એ ચાર મહિનામાં ઠંડી બહુ પડે, છે, તે રત્નને આપણે શિઆળો કહીએ છીએ.

(૨) ઉનાળો-એટલે ગરીમીની રત્ન જેમાં તડકો બહુ પડે છે. બકારો થાય છે. તેથી ઘણા લોકો માથેરાન, દેવલાલી, પુના અથવા બીજે સ્થળે હવા ખાવા જાય છે. તેના નામ ફાગણ, ચૈત્ર, વૈશાખ અને જ્યેષ્ઠ એ ચાર માસ સુધી રહે છે.

(૩) ચોમાશ-એટલે વરસાદની રત્ન કહેવાય છે. તેમાં વરસાદ ઘણો પડે છે. તેના પછી ચાર માસ છે. આશાઠ, શ્રાવણ, ભાદરવો, અને આશા એ રત્નના ચારે માસમાં મુખ્યમાં એકસો ઇંચ વરસાદ વરસે છે. એવી રીતે શિઆળો, ઉનાળો, અને ચોમાશ એ ત્રણ રત્ન મળીને બાર મહિના થયા.

એક વરસના ત્રણશો સાઠ દિવસ થાય છે. એટલે ત્રીશ દિવસનો એક મહિનો એક માસમાં બે પખવાડીયાં હોય છે. દરેક પખવાડીઉં પંદર દિવસ હોય છે, જેમાં શુદ્ધ ૧ થી શુદ્ધ ૧૫ સુધી અજવાળીઉં અને વદ ૧ થી વદ ૦)) સુધીના અધારીઉં કહે છે. સાત વારને સતવાડીઉં કહે છે. જેના નામ.

ધસમાઘલી રીતે ગણેા સાત વાર શુદ્ધ.

શુક્ર, શુક્ર, શની, ને રવી, સોમ, ભોમ ને બુધ.

ખમીશ તે શુક્રવારનું નામ, જુમ્મો, શુક્રવારને ધામ.

થાવરને કહે છે. શનિવાર આડતાર તે રવિ નીરધાર.

શુભારને કહે છે સૌ સોમ, અયારો તે લેખાય ભોમ,

અરબા તે કહેવાય બુધ, સત્તવાર ધસમાઘલી શુદ્ધ.

ખાઠ ૯ મો “ ચોરી દોહરો. ”

ખાળા ખુશ્તિ હિણ એક, ચોરે ઘરની ચીજ,
માતાને તે લાડકી, માને નહિ કાંઈ શીખ (૧)

શિક્ષા માતા નવ કરે, નવ તળવે ટેવ,
ધિમે ધિમે ચોરીઓ, કરે અવરને ઘેર. (૨)

થાતા મોટી ચોરીઓ, મોટી કરતી ગઈ,
સંગે કોઈ રખે નહિ, ઇજત હલકી થઈ. (૩)

પરણે કન્યા કોઈ ન, સૌ ધિકકારે છેક,
માએ શોધ્યો શોધતાં, દુષ્ટ જણ ત્યાં એક (૪)

આપે નહિ કોઈ દીકરી, કસાઈ સમ નર તેહ,
સરખે સરખાં તે થયા, દુષ્ટ ચોર જણ બેચ. (૫)

પરણી પહોંચી સાશરે, ખાળા આશા સાથ,
કલેશ પામી કામની, દુષ્ટ કંથને હાથ. (૬)

દુઃખી આયુષ્ય લોગવી, ગઈ નરક દુઆર
ઇચ્છો સુખ સંસારમાં, તને ચોરી આચાર, (૭)

(માસ્તર વ. ના.)

પ્રકરણ ૨ બુદ્ધિ:

એકડે એક:

(દશ દશની સંખ્યા ઊમેરવાનું)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦
૩૧	૩૨	૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦
૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦
૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦
૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦
૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦
૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦
૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦
૧૦૦	૨૦૦	૩૦૦	૪૦૦	૫૦૦	૬૦૦	૭૦૦	૮૦૦	૯૦૦	૧૦૦૦

નોટ-દેકડા દશ ઊમેરવા હોય તો પહેલી રકમના દશ-કમાં એક દશક ઊમેરી દેવો એટલે ખરો જવાબ આવશે એમ ખાળાઓએ સમજવું:

(૧) અગણોતર અને નેવાસી લખો.

(૨) એકલંતરશો અને ખીલંતરશો લખો.

(૩) પોણીશો અને પોણીશો તે કેમ લખાય ?

(૪) શો ઉપરના આંકડા એકથી ૧૦ સુધી આંકમા ખોલો.

(૫) ૧૦૦૦ માંથી એક મીંડુ કાઢી નાખો તો કેટલા વંચાય ?

“ દશ દશ બાદ કરવાનો કોઠો ”

૧૦૦	૯૯	૯૮	૯૭	૯૬	૯૫	૯૪	૯૩	૯૨	૯૧
૯૦	૮૯	૮૮	૮૭	૮૬	૮૫	૮૪	૮૩	૮૨	૮૧
૮૦	૭૯	૭૮	૭૭	૭૬	૭૫	૭૪	૭૩	૭૨	૭૧
૭૦	૬૯	૬૮	૬૭	૬૬	૬૫	૬૪	૬૩	૬૨	૬૧
૬૦	૫૯	૫૮	૫૭	૫૬	૫૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૫૦	૪૯	૪૮	૪૭	૪૬	૪૫	૪૪	૪૩	૪૨	૪૧
૪૦	૩૯	૩૮	૩૭	૩૬	૩૫	૩૪	૩૩	૩૨	૩૧
૩૦	૨૯	૨૮	૨૭	૨૬	૨૫	૨૪	૨૩	૨૨	૨૧
૨૦	૧૯	૧૮	૧૭	૧૬	૧૫	૧૪	૧૩	૧૨	૧૧
૧૦	૯	૮	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧

નોટ—રોકડા દશબાદ કરવા હોય, તો પહેલી રકમના દશકમાંથી. એક દશક બાદ કરવાથી જવાબ આવશે એમ બાળાઓએ સમજવું.

- (૧) ૫૦ માંથી દસ બાદ કરો તો કેટલા રહે ?
- (૨) ૬૦ માંથી પાંચ વખત દસ બાદ કરો.
- (૩) એકોતરમાંથી કેટલા બાદ કરીએ તો એકસઠ રહે.
- (૪) ૩૫ માં અને ૪૫ માં કેટલો ફેર છે.
- (૫) ૧૭ માં કેટલા ઉમેરીએ તો ૨૭ થાય.

એકએકાથી પંચા સુધી.

૧૧૧	૧૨૨	૧૩૩	૧૪૪	૧૫૫
૨૧૨	૨૨૪	૨૩૬	૨૪૮	૨૫૧૦
૩૧૩	૩૨૬	૩૩૯	૩૪૧૨	૩૫૧૫
૪૧૪	૪૨૮	૪૩૧૨	૪૪૧૬	૪૫૨૦
૫૧૫	૫૨૧૦	૫૩૧૫	૫૪૨૦	૫૫૨૫
૬૧૬	૬૨૧૨	૬૩૧૮	૬૪૨૪	૬૫૩૦
૭૧૭	૭૨૧૪	૭૩૨૧	૭૪૨૮	૭૫૩૫
૮૧૮	૮૨૧૬	૮૩૨૪	૮૪૩૨	૮૫૪૦
૯૧૯	૯૨૧૮	૯૩૨૭	૯૪૩૬	૯૫૪૫
૧૦૧૧૦	૧૦૨૨૦	૧૦૩૩૦	૧૦૪૪૦	૧૦૫૫૦

“ આંકનો ઉપયોગ ”

- (૧) ત્રણ ચોક, આઠ છક, નવ અડું, પાચદાન, ને છ સતાં શું થાય?
- (૨) ૩૬-૧૮-૧૫-૪૮-૪૪-૭૬-૫૩, કયા પલાખાંનો જવાબ
- (૩) ૩૦ માં છ કેટલી વાર છે ? ૫૬ માં, ૭ કેટલીવાર છે ? ૬૬ માં ખાસ કેટલી વાર છે ?
- (૪) એક હારમાં નવ છોકરા છે; તો ૬૪ હારમાં કેટલા થશે ?
- (૫) એક છોકરાને ૬૪ ખોરઆપીયે તો, તેવા સાત છોકરાને કેટલા ખોર આપવા ?
- (૬) એક ચોપડીના ત્રણ આના પડછે તો ચૌદ ચોપડીનું શું લેશે ?

- (૭) એક આનાની બાર પાઇ તો, ચાર આનાની કેટલી પાઇ ?
 (૮) એક આનાના ચાર પૈસા, તો આઠ આનાના કેટલા પૈસા ?
 (૯) એક ડબીમાં નવ પૈસા સમાય તો, તેવી આઠ ડબીમાં કેટલા પૈસા સમાય ?

“ અગીઆર એકાથી પંદર એકા સુધી ”

૧૧૧૧૧	૧૨૧૧૨	૧૩૧૧૩	૧૪૧૧૪	૧૫૧૧૫
૧૧૨૨૨	૧૨૨૨૪	૧૩૨૨૬	૧૪૨૨૮	૧૫૨૩૦
૧૧૩૩૩	૧૨૩૩૬	૧૩૩૩૯	૧૪૩૪૨	૧૫૩૪૫
૧૧૪૪૪	૧૨૪૪૮	૧૩૪૫૨	૧૪૪૫૬	૧૫૪૬૦
૧૧૫૫૫	૧૨૫૬૦	૧૩૫૬૫	૧૪૫૭૦	૧૫૫૭૫
૧૧૬૬૬	૧૨૬૭૨	૧૩૬૭૮	૧૪૬૮૪	૧૫૬૯૦
૧૧૭૭૭	૧૨૭૮૪	૧૩૭૯૧	૧૪૭૯૮	૧૫૭૧૦૫
૧૧૮૮૮	૧૨૮૯૬	૧૩૮૧૦૪	૧૪૮૧૧૨	૧૫૮૧૨૦
૧૧૯૯૯	૧૨૯૧૦૮	૧૩૯૧૧૭	૧૪૯૧૨૬	૧૫૯૧૩૫
૧૧૧૦૧૧૦	૧૨૧૦૧૨૦	૧૩૧૦૧૩૦	૧૪૧૦૧૪૦	૧૫૧૦૧૫૦

“ આંકનો ઉપયોગ ”

- (૧) અગીઆર નવા, ચૌદ પંચા, અઠાર નવા, ઓગણીસ સતાં.
 (૨) ૫૫-૭૨-૧૧૨-૧૨૬-૧૩૫-૧૩૩-૧૮૦ કયા પક્ષા પાનો જવાબ.
 (૩) ૯૬ માં છ કેટલીવાર ! ૯૮ માં ૭ કેટલીવાર ! ૧૮૦ માં નવ કેટલીવાર !

- (૪) અગીઆર રૂપીઆની પાઈ કરો.
 (૫) પંદર રૂપીઆનાં આનાં કરો.
 (૬) અઠ્ઠ રૂપીઆની ત્રણ દમડી કરો.
 (૭) એકોતરશો એકોતરશો નવશો, ને તરીશાશો, આંકમાં લખો.
 (૮) ૧૧૨-૧૧૬-૭૫-૧૩૫-૭૦: અક્ષરમાં લખો.

“ એકવીશ એકાથી પચીશ એકા સુધી ”

૨૧૧૨૧	૨૨૧૨૨	૨૩૧૨૩	૨૪૧૨૪	૨૫૧૨૫
૨૧૨૪૨	૨૨૨૪૪	૨૩૨૪૬	૨૪૨૪૮	૨૫૨૪૦
૨૧૩૬૩	૨૨૩૬૬	૨૩૩૬૯	૨૪૩૭૨	૨૫૩૭૫
૨૧૪૮૪	૨૨૪૮૮	૨૩૪૯૨	૨૪૪૯૬	૨૫૪૯૦
૨૧૫૧૦૫	૨૨૫૧૧૦	૨૩૫૧૧૫	૨૪૫૧૨૦	૨૫૫૧૨૫
૨૧૬૧૨૬	૨૨૬૧૩૨	૨૩૬૧૩૮	૨૪૬૧૪૪	૨૫૬૧૫૦
૨૧૭૧૪૭	૨૨૭૧૫૪	૨૩૭૧૬૧	૨૪૭૧૬૮	૨૫૭૧૭૫
૨૧૮૧૬૮	૨૨૮૧૭૬	૨૩૮૧૮૪	૨૪૮૧૯૨	૨૫૮૨૦૦
૨૧૯૧૮૯	૨૨૯૧૯૮	૨૩૯૨૦૭	૨૪૯૨૧૬	૨૫૯૨૨૫
૨૧૧૦૨૧૦	૨૨૧૦૨૨૦	૨૩૧૦૨૩૦	૨૪૧૦૨૪૦	૨૫૧૦૨૫૦

“ આંકનો ઉપયોગ ”

- (૧) $૨૧ \times ૯ =$ $૨૮ \times ૫ =$ $૩૦ \times ૬ =$ $૨૪ \times ૩ =$
 $૨૬ + ૫ =$ $૨૮ \times ૭ =$
- (૨) ૧૬૮-૧૬૮-૨૦૭-૨૨૫-૨૩૪-૨૫૩ કયા પલાખાનો જવાબ.
- (૩) એકવીસ આને શેર પીસ્તા તો નવશેર પીસ્તાનું શું ?
- (૪) એકવીશ પાવલીના રૂપીઆ કેટલા.

“ આણુપાણુના આંક ”

“ પાયા ”

૧ ના ૧	૧૧ ના ૨૥	૨૧ ના ૫૦	૩૧ ના ૭૫	૪૧ ના ૧૦૧
૨ ના ૧૧	૧૨ ના ૩૩	૨૨ ના ૫૫	૩૨ ના ૮૮	૪૨ ના ૧૦૧
૩ ના ૧૧૧	૧૩ ના ૩૩	૨૩ ના ૫૫	૩૩ ના ૮૮	૪૩ ના ૧૦૧૧
૪ ના ૧૧	૧૪ ના ૩૩	૨૪ ના ૬૬	૩૪ ના ૮૮	૪૪ ના ૧૧૧
૫ ના ૧૧	૧૫ ના ૩૩	૨૫ ના ૬૬	૩૫ ના ૮૮	૪૫ ના ૧૧૧
૬ ના ૧૧૧	૧૬ ના ૪૪	૨૬ ના ૬૬	૩૬ ના ૮૮	૪૬ ના ૧૧૧
૭ ના ૧૧૧	૧૭ ના ૪૪	૨૭ ના ૬૬	૩૭ ના ૮૮	૪૭ ના ૧૧૧
૮ ના ૨૨	૧૮ ના ૪૪	૨૮ ના ૭૭	૩૮ ના ૮૮	૪૮ ના ૧૨૨
૯ ના ૨૨	૧૯ ના ૪૪	૨૯ ના ૭૭	૩૯ ના ૮૮	૪૯ ના ૧૨૨
૧૦ ના ૨૨	૨૦ ના ૫૫	૩૦ ના ૭૭	૪૦ ના ૧૦૦	૫૦ ના ૧૨૨

“ આંકનો ઉપયોગ ”

- (૧) ૪૫ ના, ૬૮ ના, ૮૬ ના, ૯૮ ના ના શા જવાબ આવેછે.
- (૨) ૨૮, પા રૂપીઆના આખા રૂ. કેટલા આવે ?
- (૩) ૩૨, ૪૦, ૫૬, ૮૮, પા કાગળ હોય તેના આખા કાગળ કેટલા થાય ?
- (૪) ૧૬, ૨૦, ૨૪, ૨૮, આખા દાડમ તેના પા દાડમ કેટલા થાય
- (૫) કેટલા પા ૨૧, કેટલા પા ૩૧.
- (૬) ૪૨૧ માંથી પાપા આદર કરી સવાસનર મુખી બોલો.

- (૭) એક માણસને રોજ રૂ. ૦ મળે છે. તો પર, માણસને કેટલા મળે ?
 (૮) ૪૪ રૂપીઆની પાવલી કેટલી ? ૯૬ રૂપીઆની પાવલી કેટલી ?
 (૯) એક માસમાં ૩૦ શેર તેલ વપરાયું તો પા ૩૦ શેર તેલ કેટલા દીવસ ચાલે

“ અરધા ”

૧ ના ૦૧	૧૧ ના ૫૧	૨૧ ના ૧૦૧	૩૧ ના ૧૫૧	૪૧ ના ૨૦૧
૨ ના ૧	૧૨ ના ૬	૨૨ ના ૧૧	૩૨ ના ૧૬	૪૨ ના ૨૧
૩ ના ૧૧	૧૩ ના ૬૧	૨૩ ના ૧૧૧	૩૩ ના ૧૬૧	૪૩ ના ૨૧૧
૪ ના ૨	૧૪ ના ૭	૨૪ ના ૧૨	૩૪ ના ૧૭	૪૪ ના ૨૨
૫ ના ૨૧	૧૫ ના ૭૧	૨૫ ના ૧૨૧	૩૫ ના ૧૭૧	૪૫ ના ૨૨૧
૬ ના ૩	૧૬ ના ૮	૨૬ ના ૧૩	૩૬ ના ૧૮	૪૬ ના ૨૩
૭ ના ૩૧	૧૭ ના ૮૧	૨૭ ના ૧૩૧	૩૭ ના ૧૮૧	૪૭ ના ૨૩૧
૮ ના ૪	૧૮ ના ૯	૨૮ ના ૧૪	૩૮ ના ૧૯	૪૮ ના ૨૪
૯ ના ૪૧	૧૯ ના ૯૧	૨૯ ના ૧૪૧	૩૯ ના ૧૯૧	૪૯ ના ૨૪૧
૧૦ ના ૫	૨૦ ના ૧૦	૩૦ ના ૧૫	૪૦ ના ૨૦	૫૦ ના ૨૫

“ આંકનો ઉપયોગ ”

- (૧) ૨૦ ના, ૩૬ ના, ૪૨ ના, ૩૬ ના ના જવાબ આપો.
 (૨) ૪૦ અરધા રૂપીઆ હોય તેના આખા કેટલા રૂપીઆ.
 (૩) ૨ માં અર્ધો અર્ધો ઉમેરી ૨૬ શુધી બોલી જાઓ.
 (૪) કેટલા અર્ધુ ૩૨, કેટલાં અર્ધુ ૨૩૧ કેટલા અર્ધુ ૨૬૧
 (૫) કેટકેટલા વાર અર્ધો લખ્યો તો, ૧૫૧, ૨૫૧, ૩૬ થાય ?

પ્રકરણ ૩ બું.

“અંકગણિત”

અંકગણિતનો વિષય ઘણો અધરો છે, પણ સંસારીક વ્યવહારમાં તે ઘણો ઉપયોગનો છે. વેપાર, ધંધામાં, તેની ખાસ જરૂર પડે છે. અને તે વિષયથી જે માણસ અજ્ઞાન હોય છે. તેને ઘણીજ અડચણ પડે છે. માટે સ્ત્રી તથા પુરૂષ વર્ગને શીખવાની જરૂર છે. ગણિત શીખવામાં મુખ્ય જરૂર આંક મોઢે કરવાની છે. જે આંક બરાબર જાણતા હોઈએ, તે હિસાબ જલદી કરતાં આવડશે.

ગુજરાતી ભાષામાં નાણા વિષય સમજવાને ૧૮ અઢાર અંકસ્થાન સુધી જોઈવળુ કરી છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

એકમ :	એક :	૧	:	અબજ.
દશક :	દશ :	૧૦	:	ખર્વ
શતક :	શો :	૧૦૦	:	નિખર્વ.
હજાર :		૧૦૦૦	:	શંકુ.
દશહજાર :		૧૦૦૦૦	:	મહાપદમ.
લાખ		૧૦૦૦૦૦	:	જલદી.
દશલાખ		૧૦૦૦૦૦૦	:	અંત્ય.
કરોડ.		૧૦૦૦૦૦૦૦	:	મધ્ય.
દશકરોડ.		૧૦૦૦૦૦૦૦૦	:	પરાર્ધ :

“ સંખ્યા લેખન ”

- (૧) નવ. (૬) ચાર લાખ તેર હજાર બેસો ચૌદ.
 (૨) છવીશ. (૭) દશલાખ પાંચસો ચાર
 (૩) બેસોચાર (૮) ચૌવીસ લાખ આઠ હજાર એકસો નવ.
 (૪) પાંચસે સોળ (૯) બેસો આઠ
 (૫) બે હજાર પાંચ. (૧૦) પાંચ કરોડ દશ લાખ તેર હજાર
 બેસોગાવન.

નિચેની સંખ્યા વાંચી અક્ષરથી લખો.

- (૧) ૪૬ (૫) ૭૫૨૫ (૬) ૨૧૦૬૦૪૧૯ (૧૩) ૯૧૮
 (૨) ૯૬ (૬) ૧૪૯૧૮ (૧૦) ૨૭૧૯૧૧૪ (૧૪) ૪૫૩૬
 (૩) ૨૫૨ (૭) ૧૧૬૨૪૮ (૧૧) ૬૬૪૨૯ (૧૫) ૨૩૧૯૬
 (૪) ૪૯૬ (૮) ૨૮૧૨૫૧૭ (૧૨) ૭૬૭૧૮ (૧૬) ૯૫૪૫૧૬

સરવાળા.

(૧) ૧૬ ૮ ૩૨૪ <hr/> ૩૪૮	(૨) ૫ ૯૪ ૨૩૪ <hr/> ૩૩૩	(૩) ૭ ૩૯ ૯૧૮ <hr/> ૯૫૪	(૪) ૬૯ ૨૩૫ ૧૫૨૬ <hr/> ૧૭૩૦
(૯) ૪૨૧૬ ૩૫૩૧૯ ૬૦૫ <hr/> ૪૦૨૪૦	(૧૦) ૯૪૯ ૨૦૩૪ ૩૫ <hr/> ૩૦૧૮	(૧૧) ૭૩૮ ૨૦૧૯ ૨૦૭૪૫ <hr/> ૨૩૫૦૨	(૧૨) ૪૯ ૯ ૩૦૯ <hr/> ૩૬૭

આંકના પાડાના સરવાળા.

(૧) ૧૬૬	(૨) ૧૪૧૧૪	(૩) ૨૪૧૨૪	(૪) ૩૫૧૩૫
૨૬૧૨	૧૪૨૨૮	૨૪૨૪૬	૩૫૨૧૦
૩૬૧૮	૧૪૩૪૨	૨૪૩૭૨	૩૫૩૧૦૫
૪૬૨૪	૧૪૪૫૬	૨૪૪૮૬	૩૫૪૧૪૦
૫૬૩૦	૧૪૫૭૦	૨૪૫૧૨૦	૩૫૫૧૭૫
૬૬૩૬	૧૪૬૮૪	૨૪૬૧૪૪	૩૫૬૨૧૦
૭૬૪૨	૧૪૭૧૮૮	૨૪૭૧૬૮	૩૫૭૨૪૫
૮૬૪૮	૧૪૮૧૧૨	૨૪૮૧૯૨	૩૫૮૨૮૦
૯૬૫૪	૧૪૯૧૨૬	૨૪૯૨૧૬	૩૫૯૩૧૫
૧૦૬૬૦	૧૫૦૧૪૦	૨૪૧૦૨૪૦	૩૫૧૦૩૫૦
૨૯૮૫૦	૨૨૧૪૮૦	૪૪૪૩૩૩૦	૬૬૭૫૨૨૫

બાદબાકી.

બાદબાકી એટલે એ સંખ્યામાંથી બીજી સંખ્યા બાદ કરવી.

(૧) ૩૪	(૨) ૯૬	(૩) ૫૦૬	(૪) ૯૧૮	(૫) ૨૩૦૬
૨૯	૫૮	૪૨૯	૭૨૯	૧૯૧૮
૫	૩૮	૦૭૭	૧૮૯	૦૩૮૮

ગુણાકાર.

ગુણાકાર એટલે એક રકમને બીજી રકમે ગુણવા તેને ગુણાકાર કહે છે. તમે આંક શીખ્યા હશે. તો ગુણાકાર જલદી આવડશે, આંક છે, તેજ ગુણાકાર છે. જેમકે આંકને પાંચે

ગુણીએ, ચાલીશ આવે (૮×૫=૪૦) તેમજ અગીઆરને નવે ગુણીએ તો નવાણું આવે: (૧૧×૬=૬૬).

(૧) ૫૬	(૨) ૬૨	(૩) ૯૨	(૪) ૨૧૮	(૫) ૪૩૯
×૬	×૮	×૭	×૯	×૬
૫૦૪	૧૯૬	૬૪૪	૧૯૬૨	૨૬૩૪

ભાગાકાર.

ભાગાકાર—એટલે આપેલી સંખ્યાના જેટલા ભાગ થઈ શકે તેટલા શોધી કાઢવા—જેમકે ૪૮ ને ૬ ભાગા એટલે છ છોના અડતાલીશમાંથી કેટલા ભાગ થઈ શકે તે શોધી કાઢવું છ છોના ૮ ભાગ થાય. આંક મોઢે હોય તો જલહી કહે શકાય કે (૬×૮=૪૮).

(૧) ૨૫૬ ÷ ૩   (૨) ૯૨૬×૮   (૩) ૩૪૨૮ ÷ ૫

૩) ૨૫૬ (૮૫ જવાબ. ૮) ૯૨૬ (૧૧૫ જવાબ. ૫) ૩૪૨૦૮ (૬૯૬ જવાબ.

૨૪	૮	૩૦	
૧૬	૧૨	૪૨	૬૮૫
૧૫	૮	૪૦	
૧ શેષ.	૪૬	૨	
	૪૦		

૬

ઉતરતી ભાજણી.

(૧) ૫૨૫ રૂપિયાએ પાંઈ કરે   (૨) ૪૩૧૮ રૂપિયાનાં ત્રણ દમડી રોકે.
 ૫૨૫×૧૫×૧૨=૧૦૦૮૦૦ જ.   ૪૩૧૮×૧૬×૮=૧૫૨૭૦૪

“કોષ્ટકો”

—:૦:—

કોષ્ટકોના પ્રકાર પાંચ છે. (૧) અર્થદર્શક (૨) ભારદર્શક
(૩) મહત્વદર્શક: (૪) માપ અને ગણતરી (૫) કાળદર્શક.

(૧) અર્થદર્શક.

“દેશીનાણાં”

૨ પાછ ૧ દુકાની.

૩ પાછ ૧ પૈશો.

૪ પાછ ૧ ફદીઉં.

૬ પાછ ૧ ઢબુ.

૧૨ પાછ ૧ આના

૪ પૈસા ૧ આના

૧૬ આના ૧ રૂપીઓ

૧૫ રૂપીઆ ૧ ગિની

“હિસાબમાં વપરાતા કોષ્ટક”

૧૬ વિશ્વાસી ૧ બદામ.

૧૬ બદામ ૧ દોઢડો

૨૫ બદામ ૧ પૈસો

૧૦૦ બદામ ૧ આના

૯૧ દોઢડા ૧ રૂપીઓ

“અંગ્રેજી નાણાંનું કોષ્ટક”

૧૨ પેન્સ ૧ શિલીંગ

૨૦ શિલીંગ ૧ પૌંડ

૨૧ શિલીંગ ૧ ગિની

નોટ:-પૌંડની કીમત આપણા
દેશમાં પંદર રૂપીઆ અને વીસાયતમાં
દશ રૂપી ગણાય છે:—

(૨) ભારદર્શક.

“તોલનું કોષ્ટક”

૪૧૧ પૈશાભાર ૧ અધોળ

૨૧૧ રૂ, ભાર ૧ અધોળ

૭૨૧ પૈશાભાર ૧ શેર

૪૦ રૂપીઆ ભાર ૧ શેર

૨ અધોળ ૧ નવટાક:

૧૬ અધોળ ૧ શેર

૮ નવટાક ૧ શેર

- શેર ૧ મણ
૧૨ મણ ૧ માણી
૧૬ મણ ૧ કળશી
૨૦ મણ ૧ ખાંડી
૩૦ મણ ૧ ગાદશી
૩૨ મણ ૧ બેડીઉ
૪૦ મણ ૧ નાનો મુડો
૧૦૦ મણ ૧ મોટો મુડો

“કપાશ તોલવાનું કોષ્ટ”

- ૪૮ શેર ૧ ઘડી
૨૦ ઘડી ૧ ભાર
૨૪ મણ ૧ ભાર

“સોનું રૂપ તોલવાનું કોષ્ટક.”

- ૩ રતી ૧ વાલ
૧૬ વાલ ૧ ગદીઆણો
૨ ગદીઆણો ૧ તોળો

દક્ષિણમાં સોનાના તોલ.

- ૮ રતીનો ૧ માસો
૧૨ માસાનો ૧ તોળો

મહત્વદર્શક

“ભરવાનું કોષ્ટક.”

- ૧૨ માંચ ૧ કુટ

- ૨ કુટ ૧ ગળ
૩ કુટ ૧ વાર
પા વાર ૧ પોલ
૪૦ પોલ ૧ ફર્લાંગ
૮ ફર્લાંગ ૧ માઈલ

અનાજ ભરવાનું કોષ્ટક

- ૨ ટીપરી ૧ શેર
૪ શેર ૧ પાઇલી
૧૬ પાઇલી ૧ ફરો

“ગણતરી કોષ્ટક”

- ૧૨ ડઝન ૧ ગરસ
૨૦ નંગ ૧ કોડી
૧૦૦ નંગ ૧ શેકડો

(પ) કાળદર્શક.

“અગ્રેજી તથા દેશી વખત
જાણવાનું.”

- ૬૦ સેકન્ડ ૧ મિનીટ
૬૦ મિનીટ ૧ કલાક
૨૪ કલાક ૧ દિવસ
૩૬૫ દિવસ ૧ વર્ષ
૬૦ વિપળ ૧ પળ

૬૦ પળ ૧ ઘડી	૭ દિવસ ૧ સતવાડયું
૭૫ ઘડી ૧ પહોર	૧૫ દિવસ ૧ પખવાડી
૮ પહોર ૧ રાત દિવસ	૨ પખવાડીયા ૧ મહિના
	૧૨ મહિના અથવા ૩૬૦ દિવસનું ૧ વર્ષ.

“ લેખાં. ”

ધંધા રોજગાર અને વેપારી આર્થિક દ્રષ્ટીએ જોતાં મોઢાંના હિસાબ (લેખાં) જેને કહેવામાં આવે છે તેનો ઘણો ખપ પડે છે. પણ તેની કુંચીઓ મોઢે આવડતી હોય તો હિસાબ કરવાની સવળતા થઈ પડે છે. માટે “ લેખાં ” ની કુંચીઓ નીચે પ્રમાણે આપેલી છે.

“ કુંચીઓ ”

- (૧) જેટલે રૂપીએ શેર, તેટલા આનાનું એક અઘોળ; તેથી બમણે આને નવટાંક; અને તેટલે અર્ધે આને સવા રૂપીઆ ભાર.
- (૨) જેટલે રૂપીએ શેર, તેથી અઢીગણે દોકડે રૂપીઆ ભાર.
- (૩) જેટલે પૈસે શેર તેથી દશગણે આને મણ અને જેટલે આને શેર તેથી અઢીગણે રૂપીએ મણ.

- (૪) એક રૂપીઆનું જેટલા શેર; તેટલા અધોળનો એક આનો અને તેટલા રૂપીઆ ભારના અઢી દોકડા
- (૫) એક રૂપીઆનું જેટલા શેર; તેટલા મણના ૪૦ રૂપીઆ.
- (૬) જેટલે રૂપીએ મણ, તેટલા આનાનું અઢી શેર, અને તેથી બમણે પૈસે સવા શેર.
- (૭) જેટલે રૂપીએ મણ તેથી અઢીગણે દોકડે શેર.
- (૮) જેટલે રૂપીએ કળશી તેટલા આનાનું મણ, અને તેટલા પૈસાનું દશ શેર.
- (૯) જેટલે રૂપીએ ખાંડી, તેટલા આનાનું સવામણ, અને તેટલે પાંચ ગણે દોકડે મણ.
- (૧૦) જેટલે આને શેર, તેથી પચાશગણે રૂપીએ ખાંડી.
- (૧૧) જેટલે રૂપીએ તોલો તેથી અરધે રૂપીએ ગદિયાણો, અને જેટલે રૂપીએ તોલો તેથી અરધે આને વાલ.
- (૧૨) જેટલે રૂપીએ ગદિયાણો તેટલે આને વાલ
- (૧૩) જેટલે આને વાર તેટલી પાઇનું ત્રણ તસુ
- (૧૪) જેટલે રૂપીએ સેંકડો તેટલે દોકડે નંગ ૧
- (૧૫) જેટલે રૂપીએ ડઝન (૧૨ નંગ) તેથી સોળગણી પાઇએ નંગ.
- (૧૬) જેટલે રૂપીએ ધા (૨૪ નંગ) તેથી અઢીગણી પાઇએ એક કાગલ.
- (૧૭) જેટલે આને ધા તેથી અરધી પાઇએ તાવ યાને એક કાગલ.

“ આણ પાણ લખવાની રીત.”

“ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી.”

દેશી રીત.

અંગ્રેજી રીત.

• શુન એટલે મીંકુ, કાંઈ નહિ	૩. આ. પૈ.
૦)૦૧ પાઆનો, એક પૈસો	૦—૦—૩
૦)૦૧૧ અરધો આનો	૦—૦—૬
૦)૦૧૧૧ પોણા આનો	૦—૦—૯
૦)૦— એક આનો	૦—૧—૦
૦)૦—૧ સવા આનો	૦—૧—૩
૦)૦—૧૧ ડોઢ આનો	૦—૧—૬
૦)૦—૧૧૧ પોણા બે આના	૦—૧—૯
૦)૦— એ આના	૦—૨—૦
૦)૦—૧ સવા બે આના	૦—૨—૩
૦)૦—૧૧ અઢી આના	૦—૨—૬
૦)૦—૧૧૧ પોણા ત્રણ આના	૦—૨—૯
૦)૦—૩ ત્રણ આના	૦—૩—૦
૦)૦—૩૧ સવા ત્રણ આના	૦—૩—૩
૦)૦—૩૧૧ સાડા ત્રણ આના	૦—૩—૬
૦)૦—૩૧૧૧ પોણા ચાર આના	૦—૩—૯
૦૧ ચાર આના	૦—૪—૦
૦૧૧ આઠ આના	૦—૮—૦
૦૧૧૧ બાર આના	૦—૧૨—૦
૧) એક રૂપીઆ	૧—૦—૦

પ્રકરણ ૪ થું. બાળાઓનું ખર્ચ ધરેણું.

- ૧ કાનના સુંદર એરીંગ પહેરો તેના કરતાં કાનમાં ઉત્તમ શિખામણ સાંભળી રાજી થાઓ, કાનમાં વાળી પહેરવા કરતાં અસત્ય શબ્દોથી કાનને વારી રાખો.
- ૨ નાકમાં હિરાની સળી પહેરી મલકાઓ નહિ પણ અશુભ કામથી ડરી નાકને સાંચવો.
- ૩ ગળામાં સુંદર હાર પહેરવા પહેલાં પતીને પ્રેમહાર મેળવવા કોશિષ કરો.
- ૪ હાથમાં સોનાની બંગડીઓ પહેરવા પહેલાં શુભ કાર્યો કરી જશના કંકણથી હાથને શોભાવો.
- ૫ પગમાં સુંદર કડકાં કે તોડા પહેરી રાજી ન થાઓ પણ શુભ કામમા જલદી પગ ઉપાડી પાપથી પગને અટકાવવા જ્ઞાનની જખરદસ્ત બેડી પહેરો.
- ૬ શરિરે કિંમતી ઓઢણી ઓઢવાની હક ન કરો પણ સદગુણની સાડીથી અંગ શોભાવો.
- ૭ કપડામાં અતરની ખુશબો નાંખી કુલાઓ નહિ પણ સદગુણ ને શુભ કામનો પમરાટ ફેલાવો.

કસરત.

જેમ લોટું વાપર્યાવગર કટાય છે. તેમ આપણું શરીર કસરત વગર, નિઅળ બને છે. શરિરને કસરત આપવાથી શરીરમાં તાકત વધે છે અને અવ્યયો જોરમંદ બને છે, જેનું શરિર બળવાન હોય છે અને જેને હમેશા કસરત કરવાની ટેવ હોય છે, તેને ખીમારી જલદી લાગુ પડતી નથી. અને શરિરે તંદુરસ્તી સાથે લાંબી જીંદગી ભોગવે છે.

આળસુ અને મોજ મજવાળી જીંદગી ભોગવનાર કરતાં મહેનતુ અને ચપલ જીંદગી ભોગવનાર બળવાન તંદુરસ્ત અને લાંબા આયુષ્યવાળા વધારે સુખી છે.

“ એક તંદુરસ્તી હજાર નિયામત ” મુજબ તંદુરસ્તી જાળવવા ખાતર શરિરને કસરત આપવી, ચોખ્ખી હવા લેવી, હરવું, ફરવું કામકાજ કરવું, તે સિવાય બીજી રીતે શરિરને કસરત આપવી.

તનની કેળવણી સાથે મનની કેળવણી આપવી જરૂર છે. ઉત્તમ પુસ્તકોના વાંચનથી કે અમુક વિષયનું મનન કરવાથી મનને કસરત મળે છે. અને તેથી મન જોરમંદ બને છે. મનની મજબુતાઇ થતાં આત્મિક બળ વધે છે અને તેવું બળ વધવાથી આ લોક અને પરલોકમાં શાન્તિ અનુભવે છે.

આપણી જીંદગી.

“ જીંદગી ” એ અમુદય વસ્તુ, દરેકને વહાલી છે. દરેક માણસ કે પશુ, પક્ષી પોતાની જીંદગી લાંબી ભોગવવા આતુર રહે છે. પણ તે અમુદય જીંદગીનો લાભ તો ઘણા થોડા લે છે.

નિતીમય અને દરેકને ઉપયોગી થવાય, તેજ ખરી જીંદગી છે. બીજાને અગવડ કરે તેવી જીંદગી તેને ભાર રૂપ છે.

દરેકે પોતાના હૃદયને પુછવું જોઈએ કે મારી જીંદગીથી આ જગતને શું લાભ થયો ? મારી જીંદગીથી કોને ફાયદો થયો. મારી જીંદગીથી ખીજાઓને શું લાભ મળ્યો ?

ઉત્તમ જીંદગી લોગવનાર અન્યને લાભ કરનારા છે એટલુંજ નહિ પણ પોતાને ધણે ઉંચે દરજે લઈ જાય છે.

માણસની જીંદગી સો વરસની ગણાય છે. પણ તેટલો વખત ઘણા થોડા માણસો લોગવે છે. ખુદાવંદતાલા જેટલો વખત દુન્યામાં રહેવા દીએ, તેટલો વખત જીંદગીનો સારો ઉપયોગ કરવો તેજ ઉત્તમ કાર્ય છે.

મનુષ્યની જીંદગીની એક પળ, લાખો રૂપીઆથી વધારે કીંમતી છે તેનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

ખાળપણ યુવાવસ્થા અને ઘડપણ એ જીંદગીના ત્રણ વિભાગ છે. ખાળપણનો ઉપયોગ જ્ઞાન સંપાદન કરવા અને ભવિષ્યની જીંદગી સારી રીતે પસાર કરાય તેવી કેળવણી લેવામાં કરવો જોઈએ. તરૂણાવસ્થા પોતાના કુટુંબ કોમ અને સમાજને મદદ રૂપ થઈ પડે તેવી ગુજારવી જોઈએ, અને વૃદ્ધાવસ્થા ખુદાવંદતાલાની જીંદગીમાં ગુજારવી આવી રીતે ગુજરેલી જીંદગી ખરેખરી જીંદગી ગણાય છે:—

નિતીવચનો.

સંસારમાં રહેનાર સ્ત્રીઓ તથા બાળાઓને, ખીજાઓના સમાગમમાં આવવું પડે, ત્યારે કેટલીક રીતભાત અને વિવેક શિખવાની ખાસ જરૂર છે.

માતા, પિતાની આજ્ઞા પાળવી, અને તેઓ કહે તે પ્રમાણે વર્તવું.

સર્વ સાથે વિવેકથી વર્તવું, અને કોઈ સાથે તોછડાઈ વાપરવી નહિ !

પોતાની દરેક વસ્તુ સાફ રાખવી.

હમેશા સાચું બોલવું. ગુન્હો થાય તો ક્ષમા માંગવી પણ જુદું બોલી ગુન્હો છુપાવવાની કોષેશ કરવી નહી.

સારા માણસની સોખત કરવી.

કોઈને ખરાબ લાગે તેવું વર્તન કરવું નહિ.

કોઈને અપશબ્દો કહેવા નહિ, અને વડીલોની આજ્ઞા પાળવી. પોશાક ટકાઉ, મર્યાદા જળવાય તેવો પહેરવેો આછો અને ખરચાલુ પહેરવેો નહિ.

ઘણીની રજા શિવાય ઘરબહાર જવું નહિ.

પોતાની કે પોતાના ઘરની છાનીવાત કોઈને કહેવી નહિ.

ધરૈણા (હાગીના) અને પોશાક માટે હઠ કરવી નહિ. કરકસર કરતાં શીખવું, અને ગળ પ્રમાણે ખર્ચ રાખવો, અને ખુદાવંદ રોજી આપે તેમાં સંતોષી રહેવું.

નણુંદ, લોભાઈ, સાસુ, સસરો, દેરાણી, જેઠાણી વિગેરે સગાઓની સાથે વિવેક અને સહ્યતાથી વર્તવું અને કંકાસ કરવો નહિ પણ તેઓ રોજી રહે તેમ ચાલવું.

સ્ત્રીપયોગી હુન્નર જેવા કે ભરત, ગુંથણ, રાંધવું વિગેરેનું જ્ઞાન મેળવવું.

દરેક કામ કરતાં પહેલાં ભવિષ્યનો વિચાર કરવો.

નિતીવાળા પુસ્તકો હુમેશાં વાંચવા હુમેશાં ખુદાવંદ-તાલાને દરેક સ્થળે હાજર બાલુવા.

ઘરની દરેક ચીજ સંભાળી રાખવી.

ખાળકોને મારવા નહિ, પણ મીઠા શબ્દોથી તેમની બુદ્ધિ સુધારવી.

પારકો માલ પચાવી પાડવાની ઇચ્છા રાખવી નહિ.

દરેક માણસની સાથે ભલાઈ કરવી, કોઈનું ખુરૂ કરવું નહિ.

‘ સતસંગ ’

ઈસમાઇલી ખાળાઓએ હુમેશા પોતાના પાક મુરશીદના પવિત્ર કલામ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. જેને માટે ફરમાવ્યું છે. જે “ તજેસંગ કુસંગીઆ ” “ લાઇ છોડો સંગ કુસંગીઆ ” તમે ખરાબ લક્ષણવાળા માણસોની સોબત કરો નહિ. કેમકે તેની સોબતથી આપણામાં તેનામાં રહેલી બદીયો દાખલ થાય છે. “ સોબત તેવી અસર ” જેવી સોબત તેવીજ અસર થાય છે જેથી આપણને તરતજ કુટેવો લાગુ પડે છે. જેથી આપણે તથા આપણા કુટુંબને નામોશીમાં ગરકાવ થાવું પડે છે. ‘ માટે જેડલ ’ (સહી-અર) એવી પસંદ કરવી કે જેનામાં ઉત્તમ વિચાર, વિવેક અને ધાર્મિક જ્ઞાનથી વાકેફ હોય, તેવીજ છોડીની સંગત કરવી, આપણું કુટુંબ ખાનદાન હોય. અને આપણે નીચ અને હલકા કામ કરીએ, તે ઘણુંજ શરમાવનારું છે. માટે નીચ કામ કરવાનો ખ્યાલ કદી કરવો નહિ, સારા ખાનદાનના ઘરની વહુ દીકરીઓ સાથે સોબત કરવી, અને તેઓની સાથે હુળી મળી. રહેવું, જેથી આપણી નિતી તથા ઉચાં સદગુણોની છાપ ખીજાઓ ઉપર પડે.

એક ખરાબ છોડી પોતાના માબાપ, સગાવહાલાં, અને ખીજા લાગતા વળગતાં વિગેરેની આબરૂનો નાશ કરી નાંખે છે. માટે છોડીઓએ તો ખાશ કરીને પોતાનામાં સદગુણો વધારે પ્રમાણમાં કેમ દાખલ થાય તેવાજ વિચાર કરવા.

હમેશાં જ્ઞાન ઇલમ વાંચવાનો વખત મુકરર કરવો, જેથી તેમાં ઉમદા રહસ્ય જે સમાયેલું છે. તે રોજના મહાવરાથી હાશલ થશે, અને નકારૂં કાર્ય કરવાની ઇચ્છા થશેજ નહિ. હમેશા ઉંચા જ્યાલ રાખવા. નિતીના રસ્તાપર સિધું ચાલ્યા જવું, સર્વેની સાથે વિવેક સલુકાઇથી હલીમળી ચાલવું.

માતા પિતાની સેવા.

ખહેન રતન, આવુ મળતું ભરત ભરતા તને કોણે શીખવ્યું ?

રતન—મને તો કાંઈ આવડતું નથી. બપુ મારી માને આવડેછે.

કુલસુમ—ત્યારે તું કેમ શીખતી નથી ?

રતન—જ્યારે મને આવડતું નથી, ત્યારે મારી મા છણુ-કો કરી ઠપકો આપેછે. તેથી મને કંટાળો આવેછે.

કુલસુમ—અરે ગાંડી ! એજ તારી મોટી ભુલ છે. તારા જેવડી આપણી સ્કુલની છોકરીઓ ભરત, શીવણ, અને ગુંથણ, કામ ઘણું બાણેછે, માટે તારે જેમ તારી મા કહે તેમ કરવું. જેથી સ્ત્રી ઉપયોગી હુન્નરમાં તું હુશીઆર થઈશ. માતાનું કહયું ન કરીએ તો નવું નવું કોણ શીખવે ? અને જો ન શીખીએ તો મોટી ઉમરમાં દુઃખી થઈએ, પછી તે વખતે માતા યાદ આવે.

રતન—વારૂ બહેન ! તારી શીખામણુ ધ્યાનમાં રાખીશ.
કુલસુમ—આજના જમાનાની ખરચાણુ ફેશનમાં પૈસા ખર-
ચાવવા માતાને સંતાપવી નહિ. એજ આપણી માતા પ્રત્યેની ફરજ છે.

રતન—બહેન આજની તારી અમુલ્ય શીખામણુથી મારી
કેટલીક ભૂલ સમજવામાં આવી છે. જેથી તારો ઉપકાર માનું છું.

કુલસુમ—બહેન તેમાં ઉપકાર શાનો ! તું મારી જેડલ
છે. જેથી મારી ફરજ છે. વળી જેવી માતા પ્રત્યે આપણી ફરજ
છે. તેના કરતા પીતાજી પ્રત્યે ઘણીજ છે. કારણ કે પીતા આખા
કુટુંબનું પોષણ કરે છે. જેમ જગતનું પાલણુ મૈલા કરે છે. તેમ
તેની પ્રેરણા બુદ્ધીથી મા બાપ આપણું પોષણ કરે છે.

ધંધા રોજગારમાં આખો દીવસ સખ્ત મહેનત કરી, જે
કાંઈ રોજી મળે તે લાવી આપણી દરેક સગવડ સાચવે છે.
પીતાજી રળી લાવે તેનો કરકસરથી ખર્ચ કરીને ઘરની શોભા-
માં આપણી માતા વધારે કરે છે. દુકાળ વખતે પડતા અનેક
સંકટોથી માતા પીતા પોતે દુઃખ ખમીને આપણુ ને સુખમાં
રાખે છે, જેથી માતા તથા પીતાના દરેક હુકમને તાબે થવું,
ને તેમની પૂર્ણ ભક્તિ ભાવથી સેવા કરવી તેમાંજ આપણું
શ્રેય સમાયેલું છે.

રાજ્ય ભક્તિ.

હાલમાં આપણા ઉપર ઈંગ્લાંડનો રાજા, અને હીંદના શહે
નશાહ પાંચમાં જ્યોર્જ રાજ્ય કરે છે. અને આપણે ખ્રીટીશ

સલતનતના છત્ર નીચે સુખ અને શાન્તી ભોગવીએ છીએ. જેથી આપણી માયાળુ સરકાર તરફ આપણે હંમેશાં વફાદાર રહેવું જોઈએ, કારણ કે, રાજા, પ્રજાનો પીતા ગણાય છે. અને પીતા તરફ સંપૂર્ણ રાજભક્તિ રહેવું તે ફરજદોની ફરજ છે.

અગાઉના જમાનામાં ઘણા શુરવીરો થઈ ગયા છે જેઓએ પોતાના દેશ અને રાજા માટે પ્રાણ અર્પણ કરેલા છે. એવા બહાદુરનર, નારીઓના નામ, દુનીઆમાં હંમેશા અમર રહેલા છે. ખ્રીટીશ રાજ્યના છત્ર નીચે આપણે આપણો ધર્મ બહાર રીતે પાળી શકીએ છીએ. અને ધાર્મિક વિચાર છુટથી બહારમાં ફેલાવી શકીએ છીએ, તે સિવાય રેલવે, તાર, ટેલીફોન, દવાખાના, પુસ્તકાલય, હાઈસ્કુલો, કોલેજો વિગેરે અનેક કાર્યો આપણા લાભ માટે અને આપણી સગવડો સાચવવા સાડ તૈયારકર્યા છે. વલી રંક અને પૈસાદારને સરખો ઇન્સાફ મળે, તે માટે અદાલતો સ્થાપવામાં આવેલી છે. વિગેરે અનેક કાર્યો આપણા સુખને માટે ખ્રીટીશ સલતનત તરફથી ચાલુ કરવામાં આવ્યા છે માટે તેવી માયાળુ સરકાર પ્રત્યે હંમેશા વફાદાર રહેવું તે આપણી ફરજ છે.

“જુહું”

જુહું બોલવું એટલે એક કામ સારું કે અથવા નરસ કાધું હોય અને પછી જ્યારે મા બાપ અથવા બીજા કોઈ પુછે ત્યારે માનવું નહીં અને એમ કહેવું જે અમો કાંઈ જાણતા નથી, એમ જોહું બોલવું. તેને જુહું કયું કહેવાય છે.

જુઠા બોલા તરીકે એકવાર માણસોમાં ગણાયા પછી તેના બોલવા પર કોઈ વિશ્વાસ કરતું નથી, જેથી તેની પતીજ ઓછી થાય છે. માટે મરતા સુધી જુઠું બોલવું નહિ. તેમાં બાળાઓ અને સ્ત્રીઓએતો વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ. અને જુઠા બોલવાના જેવું શરમ ભરેલું બીજું કંઈ નથી. જેને અસત્ય બોલવાની ટેવ પડી જાય, તેનામાં નીચલા દુર્ગુણો હોય છે. જેવા કે, ચોરી કરવી, છળ કપટ, દગાબાજી, હરામખોરી વિગેરે જેવામાં આવે છે. આ દુર્ગુણો માણસની આખર ઓછી કરે છે.

જુઠું બોલનારમાં ખોટા કસમ ખાવાની આદત હોય છે. ચાલુ જમાનામાં હાલતા ચાલતા ઇમાનના સોગન ખાવાની ટેવ પ્રચલિત છે. તેમાં નાના બાળકમાં તો એ ખુરી ટેવ ધણીજ જેવામાં આવે છે. તેથી કેટલી ખરાબી થાય છે. તેનો વિચાર કરતાં કંપારી છુટે છે. જે ઇમાન મેળવવાને માટે રાત દીવશ જીવતોડ કોશિશ કરીએ છીએ, અને રોજ ખુદા પાસે દુઆ માંગીએ છીએ કે, સાહેબ અમારું ઇમાન સાખીત રાખ, તેજ ઇમાનને જુઠી રીતે સોગનમાં વાપરી તેની કીમત કેટલી ઉતારી પાડીએ છીએ. તે શું આપણી ઇસમાઇલી બહેનો અને બચ્ચાંઓ ને ધણું શરમાવનાર નથી? બલે જીવ જાય તો પણ સાચા કે જુઠા ઇમાનના અથવા તો કોઈ પણ જાતના સોગન ખાવા નહિ, કરેલો ગુન્હો છુપાવવો નહિ, પણ જાહેર કરવો, કારણ કે કદાચ તમો માણસ થી ગુન્હો છુપાવો, પણ તે સૂઝી સરજનહાર તો દરેક તમારા છુપા કામ જુએ છે. અને તે તો જુઠું બોલનાર, અને ખોટા કામ કરનારને શિક્ષા કરે છે.

દુનિઆમાં આપણા સગા, સહીઅરો મા પણ આપણે જો જૂઠું બોલનાર તરીકે પંકાઈ ગએલા હોઈએ, તો પછી તે લોકો બીલકુલ વિશ્વાસ કરતા નથી, માટે બીલકુલ જૂઠું બોલવું નહિ. મશ્કરીમાં પણ જૂઠું બોલવું નહિ, અને જૂઠા કામને તજ દેવાને ખુદાવંદતાલાથી કરતા રહેવું, અને સાચા કામ કરવા, સાચું બોલવું, જેથી ખુદાવંદ રાજીરહે છે.

“ સત્ય, સાચું ”

સત્ય—એટલે જે કામ કરવું તે સાચું અથવા નરસુ થયું હોય પણ જેમ બન્યું હોય તેવીજ સાચી સ્થિતીમાં બીજાઓને કહેવું તેનું નામ સત્ય કહેવાય છે.

સાચું બોલનાર બાળા અને સ્ત્રીઓના ઉપર સરવેનો આહા વધારે હોય છે. સગાવહાલાં, સહીઅરો અને મહેતાજી તેમને જોઈ, ખુશી થાય છે. ન્યારે તેઓ ઉમરમાં મોટા થાય છે. ત્યારે પણ મોટી-સોસાઈટીમાં આખરું વધે છે. અને તેને માટે પુછતાં બીજા માણસો સારો અભીપ્રાય આપે છે. માટે સાચું બોલવાની ટેવ રાખવી અને અસત્યના રસ્તા ઉપર કદી જવું નહિ, એક અસત્યપણાથી વર્તનાર સ્ત્રીનો દાખલો નીચે પ્રમાણે છે.

એક વખત હું મારા બાપા સાથે કોર્ટમાં ગઈ હતી, ત્યાં ન્યાયાધિશ સાહેબ બેઠા હતાં, અને ઘણા માણસો ત્યાં આ સ્ત્રીનો કેશ સાંભળવા આવેલા હતાં, તેટલામાં એક બધવા (કેદી) સ્ત્રીને હાથ, પગમાં બેડી નાંખેલી પોલીસે ન્યાયાધિશની પાસે પાંજરામાં ઉભીકરી, તે વખતે

મેં મારા પીતાને પુછ્યું કે બાપુ આ સ્ત્રીએ શું કીધું છે ? મારા બાપા બોલ્યા. કે તેણે બોળી સ્ત્રીઓ અને સારા ખાનદાનની વહુ દીકરીઓ. વિગેરેને અસત્યના રસ્તામાં ઉતારી ફસાવી છે. વળી ધરમાં ચોરીઓ કરાવી. માલના પૈસા પોતે લઇને ખાઇ ગઇ છે. પણ અતે સત્યનો જય થતાં તેનું બોપાળુ કુટી ગયું, અને જાણમાં આવતા પોલીસ તરફથી પકડવામાં આવી છે.

ન્યાયાધીશ સાહેબે તે સ્ત્રીને જુદા જુદા સવાલો પૂછ્યા, જે અંગરેજીમાં હતા. હું સમજી નહિ, પણ મારા બાપાએ કહ્યું કે, ઘણી આશરદાર સ્ત્રીઓ તે ફાસલાવી, ઘણાજ ખરાબ કામ કરેલા છે. તે કોર્ટની પાસે કબુલ કર્યા છે. જેથી ગુન્હો સાબીત થયો છે. ન્યાયાધીશ સાહેબે, તેને સખ્ત મજુરી સાથે બે વરસની કેદની સજા કરી છે.

જુઓ બેન, અસત્ય ચાલવાથી કેટલી સ્ત્રી જાતની હલકી થઈ છે. માટે તે કામ કોઇ દીવસ કરવું નહી, તેના કરતા મોત સાફ. આપણે સ્ત્રી જાતીતો રાંધેલા અનાજ જેવા છીએ, જેમ અનાજ ઉતરી જાય છે અને તેની કીમત કાંઇ રહેતી નથી. તેમજ જે સ્ત્રી સમ્યાધના રસ્તાથી નીકળી ગઇ અને તેની ચરચા થઇ. તો તેની કીમત એક કોડીની રહેતી નથી અને સૌ તેના શામું શકની નજરથી જુએ છે. માટે કદી જુદા કામ કરવા નહી, અને સમ્યાધને વળગી રહેવું. જેથી દીન અને દુનિયા બંનેમાં સુખી થવાય છે, જેથી મરણ પછી પણ જીવની ગતિ સારી થાય છે.

સ્વકોમ પ્રત્યે ફરજ.

જે કોમમાં આપણા જન્મ થયો હોય તે સ્વકોમ કહેવાય છે. વળી આપણા સારા અથવા માઠા સંસારીક વ્યવહાર પ્રસંગે અને ખીજી કોમીક બાબતોમાં તેઓવધારે સહવાસમાં આવે છે. જેથી સ્વકોમનું બહુ કરવાની કોમના દરેક સભાસદની ફરજ છે. જેવીકે ગરીબાઈ દૂર કરવાના ઉપાયો યોજવા, ખીજી કોમના જીવનમયી બચાવવા, પૈસાની મદદ કરવી, હુન્નર ઉદ્યોગના ખાતા સ્થાપી, બેંકાર હોય તેને કામે લગાડવા, કોમના બચ્ચાંઓ માટે સ્કુલો, બોર્ડિંગ હાઉસ અને અનાયાશ્રમ વીગેરે ખાતાઓ સ્થાપવા તે કોમના ધનવાનો તથા અગ્રેસરોની ફરજ છે.

આપણી આબાદાની આપણી કોમની આબાદાનીમાં સમાવેલી છે. પરદેશમાં ધંધા રોજગારના ખાતાઓ સ્થાપી ગરીબ વર્ગને ત્યાં મોકલી સુખના સાધનો કરી આપવા.

આપણા સગા સખંધીઓને મદદ કરવી, અને કોમીક બાધઓ સાથે બાધચિરો રાખવો, અને તેમને સંકટ સમયે પોતાની શક્તિ મુજબ મદદ કરવી જોઈએ.

કોમની સેવા બજાવવામાં બેદરકારી રાખીશું તો આપણને ઘણું નુકશાન થવા સંભવ છે, કારણ કે અન્ય કોમો આગળ વધે છે. અને તેની સાથે કોમને આગળ વધારવાના સાધન જો નહીં ઉત્પન્ન કરીયે તો પાછળ રહી જશું.

પોતાની કોમનું અને સ્વદેશનું બહુ કરવું તેજ દરેક કોમીક બંધુની મુખ્ય ફરજ છે.

ઇલમ વિષે કવિતા.

ઇલમ ખરું અજવાળું રે !

શીખો બહેની—ઇલમ ખરું અજવાળું.

ઇલમ ખરું કન્યાનું ઝેવર !

ઇલમ અગમ્ય છે કરીયાવર !

ઇલમથી ભાગે મુખ રૂપાળુ રે—શીખો બહેની.

ભણેલી કન્યા આંગણે ઓપે !

ભણેલી કોઈની આણુ ન લોપે !

ભણેલી ખોલે ગુંચવણ તાળુ તાળુ રે—શીખો બહેની.

અલણુ દીકરી મન અંધાર !

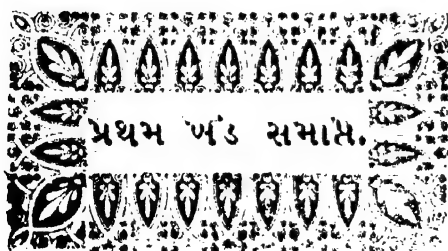
રાંધણું, શીવણું, સુઝે ન સારું.

કદી મટે ન મ્હેં ઓશીઆળું રે—શીખો બહેની.

ઇલમ પારસભણી ગુણુ ધરાવે !

લોખંડ દીલને સોનું બનાવે !

વરતેછ ઇલમથી ખુદાતાલાને જિહાળું રે—શીખો બહેની.

દ્વિતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ જી.

“ પત્રો કેમ લખવા, ત્યાં કેવી વ્યવસ્થા કરવી. ”

પોસ્ટખાતાની કેટલીક હકીકત.

કાગળ પત્રો વિગેરેનો દર સ્થાનિક હિન્દુસ્તાન, અરબા, સીસોન, એફન, ત્યાં પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનોમાં નીચે પ્રમાણે છે.

એકવડીઈ પોસ્ટકાર્ડ ૦-૦-૩

જવાબ સાથે ૦-૦-૬

કાગળ-એક તોલા સુધી ૦-૦-૬

એક તોલાથી વધુ દશ તોલા સુધી ૦-૧-૦

દશથી દર દશ તોલા વધુ ૦-૧-૦

વર્તમાન પત્રો, નમૂના, એપીઓ,

અનરજીસ્ટર કરેલી વિગેરેનો દશ તોલા સુધી ૦-૦-૬

દશ તોલા ઉપર અથવા તેની અંદરના ભાગ માટે વધુ ૦-૦-૬

રજીસ્ટર કરેલા વર્તમાન પત્ર આઠ તોલા સુધી ૦-૦-૩

આઠ તોલાથી આલીશ તોલા સુધી ૦-૦-૬

તેનાથી વધારે આલીશ તોલા દીઠ ૦-૦-૬

રજીસ્ટર નહિ કરેલા પારસલો.

આલીશ તોલા સુધી ૦-૨-૦

આલીશ તોલાથી ૮૦ તોલા સુધી ૦-૪-૦

रश्मिस्तर इरावेला पारसलो.

૪૪૦ તોણા અથવા તેથી ઓછા વજનમાં

કોઈ પારસલને રજીસ્ટર કરાવવાના ૦-૨-૦

तेथी वधारे उपरात ४८० तोला सुधी ०-३-०

સેનાર ધણીની સહ મંગાવવા માટે •-૧-•

नाशुं भोक्तृत्वा व्याप्यत.

પાંચ હેપીઆના મનીઓરડર સુધી ૦-૧-૦

દશ રૂપીયા   ૦-૨-૦

પંદર રૂપિયા ૦-૩-૦

पंद्रथा पचीश   ०-४-०

सो ३ पीया १-०-०

કાગળ લખવાની રીત.

(ਆਪਨੇ ਹੀਡਰੀ ਉਪਰ ਡਾਗਣ)

મુંબઈ, તા. ૨૭-૧-૧૮.

हरनंद पुलसुमप्पाधने भौला सुभी सुवागी राणे भानन्ती
सलामती पक्षे. जोग श्री कुरांयी.

જત લખવાનું કે તમારો કાગળ ઘણા દીવસ થયા નથી તો લખશો. હું અતરે ખુશીમજામાં છું તમારા તરફના સમાચાર હરવખત લખતા રહેજો. જેથી મને તમારી તરફના શીકર થાય નહિ. શુભામહુંશેનને બહાર રૂઝવા દેશો નહિ ને ત્યાં આપણી ઇશમાઘલી નિશાળમાં સમન્વીને શિખવા મોકલજો. તમે અને ભાઈ બેન તમારી માતાજીના કહ્યા

મુજબ વતજો, તમે અહીં જેમ દરરોજ બંદગી વખતે જમાતખા જતા હતા તેવીજ રીતે ત્યાં પણ જશો.

તમારી માતાજીની આજ્ઞામાં રહેજો. તમે ડાહ્યા છો એથી વધ લખવાની જરૂર નથી. હું થોડા રોજમાં તમારી તરફ આવીશ, પણ દરમ્યાન વળતા કાગળનો જવાબ આપતા રહેજો હાલ એજ.

લી૦ તમારો દુવાગીર ખીતા હુશેનભાઈ માહમદ.

માઅલી વાંચજો.

(દીકરી તરફથી આપને જવાબ)

કરાંચી, તા. ૧૦-૨-૧૮.

નેકનામ,

ખીતાજી હુશેનભાઈ માહમદને શાહ ખીર સુખી રાખે કમાણી બરકત આપે.

જોગ શ્રી મુંબઈ,

જત લખવા અરજ એ છે જે તમારો કાગળ પહોંચ્યો વાંઘણા ખુશી થયા છીએ. અને માતા પાસે દુઆ માંગીએ છીએ જે આપ જેવા ખીતાજીનું છત્ર અમારા ઉપર કાયમ રાખે. ભાઈ ગુદ મહુશેન નિશાજો હંમેશા જાય છે. ત્યાં ધાર્મિક અભ્યાસમાં સાંજ દુઃખુરી કરી છે. અને પરિક્ષા તરીકે સાંજે જમાતમાં દુઆ પડાવી હજેથી ઘણા માણસો તેના વખાણ કરતા હતા. અમે સાંજે મારી માતા સાથે જમાતખાને દુઆ પડવા જઈએ છીએ.

મારી પાસે કેટલીક છાંડીઓ ટોપીઓની થક ભરવાનું શીખ આવે છે શાયે પડી ભરવા લાવે છે. જેઓ દરેકને હું ખતલી કોશિષ

શીખડાંવું છું. વળી ખીજ એ ચાર છોડીઓ ઇન્નર, પેરણ, પોલકા વીગેરે શીખેછે, તે શિવાય ધરનું કામકાજ મારી માતાજી કહેછે તે પ્રમાણે કરું છું, માટે ધરની રીકર રાખશે નહિ એજ અરજ.

હીં તમારી આજ્ઞાકિંત દીકરી કુલશુભના

યાચલી વાંચશેજી.

(મોટી બહેન નાની બહેનને લખેલો કાગળ)

મુંબઈ તા. ૨૩-૧-૧૮.

બહાલી બહેન કાતમાને શાહ પીર મુખી વ શુદ્ધાગી રાખી ઇમાનદી દારનશીખ કરે.

જેગ શ્રી અમદાવાદ,

જત તમારો કાગળ ધણા દિવસ થયા નથી જેથી ત્યાંની ખુશી ખબરના કાગળ લખતી રહેજે.

અહીં ફરજદ હુશેનની તખીયત બરાબર હતી નહીં. પણ હવે હવા લેવાથી આરામ છે. તો માતાજીને કહેજો જેથી તેઓ ક્યાટ કરે નહિ.

બહાલી બહેન મારે કેટલીક સુચનાઓ લખવી છે. તે વાંચી ધ્યાન દઈ તે પ્રમાણે વર્તશો તો બિવિખની જીંદગી ફળદાયક થશે.

બહેન કાતમા તારે પણ એક દિવસ સાસરે જવું પડશે, ત્યાં આપણા માઆપના ધર કારમારથી જુદોજ કારમાર ચાલતો હશે. જેથી તને મુઝવણ થશે. માટે તારે ગૃહકાર્ય શિખવાની જરૂર છે. સ્ત્રીઓએ ધણી ફરજો બજાવવાની છે. તેમાં મુખ્ય ફરજ સંત્રાણ કળા (એટલે અનાજ પકાવવાની રીત) આવડવી જોઈએ. ધર સંપત પ્રમાણે સાદો ખોરાક શાક, રોટલી, ખીચડી, શીરો, કંસાર વિગેરે પદાર્થો બરાબર બનાવતા આવડવા જોઈએ.

બાળુ ઘરની સંભાળ એટલે રાત્ર, રચીલું ગાડલા, ગાંદડા, પંદર-
વાના કપડા દરેક સાફ અને સુધડતાઈ વાળા હોવા જોઈએ. તથા જ્યારે
ખપ પડે કે તરત મલવા જોઈએ. ગૃહકાર્યની ઉત્તમ આવડતની કુદરતી
બક્ષીમ આપણી માતાજીને મળેલી છે. તો તેનો ઉપયોગ તારે બરોબર લેવો.

જો તારામાં આવડત થોડી હશે. તો તારા સાસરીઆમાં આપણી
માતાજીનો વાંક નીકળશે. જેથી આપણા અપલક્ષણે માતા વગોવાય તો
તેની દીકરીને કેટલું શરમ ભરેલું કહેવાય. તે તારે મનથી વીચારી લેવું.
તે ઉપરાંત કપડા ફાટે તુટે તો તે સાંધતાં આવડવું જોઈએ. જેથી આ
સર્વ સ્ત્રીપયોગી હુન્નર પર પુરતું ધ્યાન આપજો હાલ તો એજ.

લી૦ તારી હિતેચ્છુ જહેન સકીનાના

યાઅલી વાંચજો.

(નાની જહેન મોટી જહેનને લખેલો જવાબ)

અમદાવાદ, તા. ૨૭-૧-૧૮.

નેકનામ મોટી જહેન સકીનાબાઈને મૈલા ઇમાન દીદાર નશીબ કરે
અને સર્વને તંદુરસ્તી બક્ષે.

જોગ શ્રી મુબબ.

જત તમારા કાગળના જવાબમાં લખવાનું કે મારી જીંદગીમાં
ઉપયોગી થઈ પડે તેવી ઉત્તમ શીખામણ લખી મોકલી. તેથી તમારો ઉ-
પકાર માનું છું. હું આટલા દિવસ કાંઈ પણ નહિ સમજતાં ખાવું, પીવું,
રમવું, કુદવું, શાળામાં જવાય તો જવું, નહીંતો રમતમાં ટાઇમ ગુમાવ-
વો, એવી રીતે દિવસ ચાલ્યા ગતા હતા. પણ જહેન તમોએ મને એત-

વણી આપી તે દીક ક્યું. મેં તમારો કાગળ શાળાના મોટા બાઇજીને વંચાવ્યો જેથી તેઓએ મને કેટલીક સુચનાઓ કરી અને ગૃહ કાર્યના સ્ત્રી ઉપયોગી હુજારો શિખડાવવાનું માથે લીધું છે.

વળી ઘરમાં રાંધવાનું આપણી માતાજી શિખવે, તો હું શિખતી નહિ. પણ હવે જરૂર તમારા કહ્યા પ્રમાણે ધ્યાન દઇ શીખીશ. ને માતાજીને કંટાલો નહિ આપું. તે ચોક્કસ સમજાવજે.

ખેન! તમે મારા ઉચાટ ઘણા કરો છો. જેથી તમારો ઉપકાર કયા શબ્દોમાં માનવો તે હું સમજી શકતી નથી.

અહીંયા માતાજી, પીતાજી, તથા બાઇ ખેનને સર્વે ખુશીમાં છે.

બાઇ હુશનની તખીયતના સારા સમાચાર સાંભળી સર્વે ઘરમાં ખુશી થયા છે. ને પીતાજી કહેતા હતા કે, ખેનને થોડા રોજ પછી આપણે આહીં તેડાવશું. તો જરૂર તે વખતે તમે આવજો. કે જેથી તમને ખબર પડે કે હું તમારા લખ્યા પ્રમાણે ચાલું છું કે કેમ! એજ.

હીં હુઆગીર ખેન કાતમાના ચાઅહી.

(માતાએ દીકરી ઉપર લખેલો કાગળ.)

મુંબઇ, તા. ૭-૧-૧૮.

બહાલી દીકરી જેનાને મોલા શુખી શુહાગી રાખે, અને ઇમાન દીદાર નશીબ કરે.

જેગ શ્રી નાગલપુર,

જત તને અહીંથી ગયા એ ત્રણ માસ થયા આવ્યા છે. પણ તારા હાથનો એકે પત્ર નથી જેથી મને ક્યાર થાય છે.

બેટા ! ડાહી દીકરી તેજ કહેવાય કે સાસરીઆમાં સૌ સાથે હળી મળી ચાલે. અને દરેકનું માન રાખી તેમના કલા પ્રમાણે વર્તે તોજ ભવિષ્યમાં સુખી થવાય છે.

બેટા ! તું મુંબઈની સુધરેલી ઢબમાં ઉછરેલી છે. જેથી તારા સાસરીયા સાથે તોછડાઈથી વર્તીશ નહિ. કેમકે ત્યાંના રીતરીવાજ દેશી રૂઢી પ્રમાણે છે. જેથી તારી કેટલીક આદત તેઓને પસંદ આવશે નહિ જેથી તારે પણ તેઓના જેવા આચાર વિચાર રાખવાની જરૂર છે. આંહીનું ગમે તેટલું સુખ હોય તો પણ કાંઈ કામનું નથી. કારણ કે તારે તારી જીંદગી તારા સાસરીઆમાં પુરી કરવાની છે. અહીંના પૈસાની રેલ છેલ્લ અથવા મોટાઈપણું જરા પણ ત્યાં બતાવીશ નહિ. નહિતો જરૂર તારા વગોણા થાશે. અને સૌ તને મગરૂર કહેશે. માટે તારા સાસુ, સસરા, નણંદ, દેરાણી, જેડાણી, વિગેરે સાથે વિનયથી વર્તીશ તો તારા વખાણ થાશે. જેથી અમારી પણ આખર વધશે. નહિ તો અમો પણ તારી સાથે વગોવાશું. માટે મારા લખવા ઉપર ધ્યાન આપજો.

ધરતો કારભાર કેમ ચલાવે, તથા રાંધવાનો હુન્નર, સિવણ કામ વિગેરે સ્ત્રી ઉપયોગી કાર્યો મારાથી જેટલા અને તેટલા શીખડાવ્યાછે તે કાર્યોનો સારો ઉપયોગ કરજો.

આપણી ઇસમાઈલી દીન ખંડેનો અને બાળાઓને તારો કુરસદનો વખત તેમને નવા નવા હુન્નર શીખડાવવામાં ગાળશે તો તાહરી વાહ ! વાહ ! થાશે. તું જાણેછે જે દેશમાં કેળવણીના અભાવે અજ્ઞાનતા ઘણી હોય છે. જેથી રાંધવું, ભરત, ગુંથણ, શીવણ, વિગેરે દરેક કામ શીખડાવજો જેથી તારા ઉપર સૌને પ્રેમ વધશે એજ અહીં સૌ ખુશીમાં છે. લી. તારૂં બહુ હચ્છનાર

તારી માતાઈ પ્રીત્તના યાચલી વાંચશેજ.

(દીકરીનો મા ઉપર કાગળ.)

નાગલપુર, તા. ૧૪-૧-૧૮.

જ્ઞાતા માતાજી શીજીજીઆદને શાહપીર સુખી સુવાગીર રાખે ત્યાં
ધમાન દીદાર નશીબ કરે.

જોમ શ્રી મુબ્બ.

જલ તમારો પ્રેમથી ભરેલો પત્ર વાંચી ઘણીજ ખુશી થઈ છું. મારે સાસરીઆમાં કેમ વર્તવું તે વિષે તમોએ ઉત્તમ શિખામણ લખી તે પ્રમાણે ચાલવાની દરેક કોશિષ કરું છું. પણ માજી મને ઘડીકતું સુખ નથી. હાલતાં ચાલતાં તેઓ મોઢા માંથીજ તે તો પૈસાદારની દીકરી છે, તેવા શબ્દો ચાલુ ખોલ્યા કરે છે. પણ હું સચુરી રાખી તેનો ઉત્તર ખીલકુલ આપતી નથી. મારાથી અહીંના રીવાજ પ્રમાણે કામ કાજ થઈ શકતું નથી. તોપણ કામ ખેંચીને કરું છું છતાં તેઓના મનને કાંઈ નથી. મારા સસરા મારા પ્રત્યે ઘણા માયાળુ છે. સાસુનું હેતુ છે પણ નાંણદ અને જેઠાણી મારી અદેખાઈ કરે છે, જો હું સારા કપડાં, દાગીના, પહેરૂં કે તરત મારી ખોડ ખાંપણ કાઢવા મંડશે. જેથી બનતા સુધી તો મારા કપડા ત્યાં દાગીના ધરના બીજાઓને પહેરવા આપું છું.

માતાજી! તેઓ જેમાં ખુશી રહે તેવા દરેક ઉપાય કરું છું મારે મારા ઉચાટ કરશે નહિ. મને તમોએ જે ઉંચા પ્રકારની કેળવણી આપી છે, તેનો ગૌરવ ઉપયોગ નહિ કરું, મને ખાતરી છે કે જેમ દીવસ જતા જાય તેમ તેમ સર્વ નો મારા ઉપર ચાહ વધશે. દુરસદના વખતમાં આંહીની બાળાઓ ત્યાં બીજી કન્યાઓને સ્ત્રી ઉપયોગી હુન્નરનું શિક્ષણ આપું છું. એજ સર્વેને યા અલી કહેજો.

જાન કરજાંદ જેનાના યા અલી વાંચજો.

(વરનો ધણીઆણી ઉપર કાગળ).

કોલમ્બો તા. ૨૦-૩-૧૮.

મારી વ્હાલી “સકીના”

જોગ શ્રી જમનમર

શ્રી કોલમ્બોથી લા : તને હરધડી યાદ કરનાર ફાળલના યાચલી વાંચશે જત મને આંહી આવ્યા લગભગ બે ત્રણ માસ થયા તો પણ હજી તારા તરફનો કોઈ કાગળ મળ્યો નથી.

મારી તખીયત આંહી સારી છે, મારા શેડીઆઓ માયાળુ છે. મારાં કોઈ જાતના ઉચાટ કરશે નહિ. તમારા સારું ખરચી મોકલવામાં આવશે, તો તેનો ઉપયોગ કરકસરથી કરજો. અચ્ચાંઓને રોવરાવવા નહિ, તેમ તેઓને બહુ મોઢે ચડાવવા નહિ, રોજ નિશાળે મોકલતા રહેવું, દીકરી ઓને પણ કન્યાશાળામાં મોકલજો. જેટલું જ્ઞાન નાનપણથી અચ્ચાંઓ લેશે તેટલું વધારે ફાયદાકારક થશે, માટે નિશાળે ન જાય તેવું કોઈ દીવસ બને નહિ તે ધ્યાનમાં રાખજો. નિશાળે જાય ત્યારે તેઓને કપડાં આપણા ગળા પ્રમાણે પહેરાવવા પણ તે સદાચદાર અને ધોયેલા હોવા જોઈએ. ગંદા કપડા ખીલ કુલ પેહરાવશે નહિ, ખાવા પીવામાં પણ ધ્યાન આપવું. તો તંદુરસ્તી સારી રહેશે.

મારા માતાજી ત્યાં બહેનની તખીયત જાળવવી તે તારી ફરજ છે, તેઓ કદાચ ગુસ્સા કરે તો પણ તારે સહન કરવું, કેમકે નાનપણમાં મારા ઉપર તેઓના ઘણા ઉપકાર થયેલા છે, તેનો બદલો આપણાથી વળી શકે તેમ નથી. તો તારે તેઓ રાજી રહે તેમ વરતવું.

તમે તથા અચ્ચાંઓ સાંજે દુઆ પડ્યા જમાતખાને રોજ જાને. તેમાં જસ પણ આળસ કરશે નહિ, તમારી આળસ જે અચ્ચાંઓમાં દાખલ થઈ તો તેઓ મોટપણે આળસુ રહેવાના અને દુઆ વખતે જવાની ટેવ નહિ રહેવાની.

હાલમાં તારા પીતાજી ત્યા ભાઈનો કાગળ હતો તેઓ સર્વે ખુશીમાં છે. સર્વે અચ્ચાંઓને શકર દેવે ને માતાજીને પાય લાગણ કહેજો, હાલ તો એજ અરબ.

લા. સદ્ગતો તારો
“ફાજલ” ના યા અલી.

પહુ (વણીઆણી) તરફથી વરને કાગળ.

જામનગર તા. ૩૦-૩-૧૬.

મારા પ્રિયતમ, જેગ શ્રી કાલંબો.

શ્રી જામનગરથી લા: આપની વિયોગી દાસી સકીનાના યા અલી મદદ વાંચશે. જત તમારો કાગળ પહેાંચો વાંચી ખીના બાણી. મારાથી કાગળ લખાણો નહિ, તેનુ કારણ કે નાના અચ્ચાંઓ તેમાં કોઇ સાણું માદુ હોય તેની માવજત કરવી વળી ઘરનો કારભાર પણ ચલવવો જેથી પુરસદ નહોવાથી લખાણો નહી તો ક્ષમા કરશેજી.

આપની નોકરી બાખતનું લખ્યું જે તમારા શેડીયા સારા છે તો આપણા ઉપર હાજર ધમામની કૃપા સમ્પૂર્ણ છે. તમે અમારી તરફના કાંઇ ઉચાટ કરશે નહિ, ને જ્યારે યોગ લાગે તારે ખરચી મોકલાવશે, તેનો ઉપયોગ કરકસરથી કરીશ તે સેજ જાણવા લખ્યું છે.

માતાજી ત્યા કુલસુમ બાઈની તખીયત પ્રમાણે ચાલીએ છીએ, તોપણ સંસાર રૂપી સમુદ્રમાં વાતા વરણનું જેર ઘણું છે. તમારા લખવા મુજબ શાંતીથી તેઓના કડવા બોલો સહન કરું છું ને જેમ અને તેમ ખીજના

જાણુમાં વાત આવવા દેતી નથી તેઓ ખુશી થાય તે પ્રમાણે ચાલુ છું.

ખચ્ચાંઓ હમેશા સ્કુલમાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં કેળવણી પણ સારી લે છે તેમ માસ્તરને પુછતાં માલમ પડે છે, તેઓને ચોપડીઓ ત્યાં સ્કુલ શી વખતે વખત ટાઈમસર આપાવુ છું.

મારા પીતાજી ત્યાં ભાઈ સર્વે સુખમાં છે, તે સાંભળી હું ખુશી થઈ છું. અને આપણા સગા બહાલાં સર્વ ખુશીમાં છે. અને બાકી સર્વ ખુશી માં છે. તમારી ખચરતના દર અઠવાડીએ પત્ર લખતા રહેજો. હાલતો એજ અજો, બાકી વીગતકુશલ.

લાં આપના ચરણા વિન્દની સદાની દાસી,
“સકીના” ના યા અલી વાંચશો.

કેળવણીથી થતા ફાયદા.

કેળવણી એટલે તન, મનથી વ્યવહારિક અને ધાર્મિક ઇલ્મ હાસલ કરવું જેથી અજ્ઞાનતાનો નાશ થાય, અને જ્ઞાન પ્રકાશ હૃદયમાં પડે. બાળાઓએ તેરથી ચૈદ વર્ષ શુધીમાં જેટલી કેળવણી લેવાય તેટલી લેવી જોઈએ.

નાનપણમાં ગૃહકાર્ય અને બાળાઓનું શિક્ષણ માતા પાસેથી ગહણુ કરવું ને ઉદ્યોગ હુનર અને કરકસર વિગેરે ઇત્યાદિ ગુણોની બાળામાં આવડ નહોતી તો ઘરની અવદશા થાય છે. કારણ કે જેવી રીતે રાજાનો રાજ્યનો કારભાર ડાહ્યા વજીર વગર ચાલતો નથી તેમજ ઘરનો કારભાર ડાહી અને ચતુર ધણીઆણી વગર ગૃહકાર્યમાં અઘેર થાયછે માટે બાળાઓ એ કેળવણી લેવાની ફરજ છે.

ધણી પૈસા પેદા કરી લાવી પોતાની ધણીઆણીને આપે છે. પણ

ને ધણીઆણી બોલક હોયતો ગૃહ અવસ્થામાં પૈસાનો ધણોજ બગાડ થાય છે. માટે દરેક બાળાઓએ નાનપણથી સ્ત્રી ઉપયોગી જ્ઞાન સંપાદન કરવું જોઈએ તેથી ઉત્તમ મહાશી થઈ શકાશે.

બાળાની ઉંમર આશરે છ વરસની થાય કે તેને સ્કુલમાં કેળવણી લેવા મોકલવી જોઈએ, અને તેર વર્ષની થાય, તેટલા વખતમાં છઠ્ઠું મારણુ પસાર કરે તો તે પુરી કેળવણી મેળવેલી ગણાય છે.

દરેક માતાએ નાનપણમાંજ પોતાની દીકરીને ભરત મુંઝવણ શિવણ અને રાંધણકળા વગેરે શિખવવાની કાળજી રાખવી, કે જ્યારે સાસરે જાય ત્યારે પોતાના ધણીની આવક થોડી હોય, તો પોતે પણ, હુન્નર ઉદ્યોગથી ધન પ્રાપ્ત કરી શકે. જેથી ઘરના ખર્ચનો બોજો સહેલાઈથી ઉપાડી શકાય છે. વળી આંક હિસાબ લેખાં શીખવાથી પોતા ના ઘર ખર્ચનો હિસાબ રાખી શકાય છે.

તેથી ઉલટું અભણ બાળા પોતાના ધણીને દરેક જાતની અગવડ ઉભી કરી દુઃખમાં નાંખે છે. માટે દરેક બાળાઓએ પોતાના બચપણ ના વખતમાં વિદ્યા હુન્નર શિખવવાની કાળજી રાખવી.

જ્ઞાની માતા સારા મહેતાજીનો અર્થ સારે છે. યુરોપ, અમેરીકામાં પ્રજા ગૃહ શિક્ષણ વિદ્યા વૃદ્ધિ તથા દેશોન્નતિ કરવામાં મુખ્ય ગણાય છે.

જે જે મહા પુરૂષો થઈ ગયા છે, તે તેઓને તેમની માતા તરફથી ઉત્તમ કેળવણી મલવાથીજ જાહેર પુરૂષોમાં તેમની ગણતરી થઈ છે.

માકરણ રજું.

સીવણ કામ.

જેના—માસીયા આજે તો હું મીજલશમાં નહીં આવી શકું કારણકે મારી પછેડીને કાપ પડ્યો છે.

માસીયા—કેવી રીતે કાપ પડ્યો. ?

જેના—નિશાળમાં બાંકડા ઉપર ઉપસેલા ખીસાથી જરા ફાંકું પડ્યું હતું. તેમાં ચાલતાં કમાડની પટ્ટીમાં ભરાવાથી મોટો કાપ પડ્યો. જુઓ ! !

માસીયા—અરે ! આને તો મોડું થીગડું આવે એમ છે. પહેલેથી તેં કેમ સાંધી લીધું નહિ ?

જેના—માસીયા મને સીવતા આવડતું નથી. મોટી જહેનને આવડે છે પણ મેં તેમને કહ્યું નહિ. ને આળસમાં સાંધવાનું રહી ગયું.

માસીયા—ખેટા ! કોઈ પણ બાળકમાં આળસ કરવી નહિ. જે તેં આળસ કરી, તો તને પસ્તાવું પડે છે. માટે પોતાને સીવતા આવડતું હોય તો ખીન્ન કોઈની ઓશીઆળ કરવી પડે નહિ.

જેના—માસીયા ! શીવણ કામ શીખવામાં ઘણી માયાકુટ છે. મારી મા અને જહેન હમેશા કહે છે. પણ હું ધ્યાન આપતી નથી. પણ જે હું શીખી હોત તો અત્યારે કેવું કામ આવત !

માસીયા—ખેટા ! સ્ત્રી જાતને કેટલાએક હુન્નર ખાસ જાણવા જો.

ધએ, પણ તેમાં શીવવાનો હુતર ધણો ઉપયોગી છે, માટે તારા જેવડી ઓકરીઓને શીવતા જરૂર આવડવું જોઈએ.

જેના—હા ! હા ! માસીયા હવે મને શીખવાનું બહુ મન થાય છે. તમે મને શીખડાવશો ?

માસીયા—હા બેટા ! હું તને જરૂર શીખડાવીશ. લાવ આજે આપણે ચાલુ કરીએ. જા, મારા ટ્રંકમાંથી શીવણકામને લગતી પેટી છે તે લઈ આવ. તે સાંભળી જેના દોડતી ગઈ અને એક નાની પેટી લઈ આવી.

માસીએ કહ્યું જો જેના, આની અંદર જે સામાન છે તેના નામ તથા તે શું ઉપયોગમાં આવે તે તને સમજાવું છું. તે બરાબર ધ્યાન રાખજો. જો આ સુધનું પડીકું છે. તેમાં જડી, પાતળી, લાંબી, ટુંકી એમ સુધઓ લાઈને બંધ ચોડેલી છે. જેવું સીવણકામ એવી સુધની જરૂર પડે છે. જેથી જ્યારે જોઈએ ત્યારે તેમાંથી તુરત લેવાય, ને કામ થઈ રહે કે તરત તેની જગ્યાએ બરાબી દેવી. જો ! આ દોરાની પાટલીઓ, એમાં દરેક જુદી જુદી જાતના જડા, પાતળા દોરા છે.

જેના—માસીયા ! એ દરેક જુદી જુદી જાતના રંગના છે. તે શું બંધી જાતના દોરા વપરાતા હશે ?

માસીયા—જેવું કપડું તેવા રંગનો દોરો વાપરવો જોઈએ. ધોળા કપડામાં ધોળો દોરો, કાળા કપડામાં કાળા દોરાથીજ શીવીએ તો શોભાયમાન લાગે.

જેના—માસીયા ! હવે મને સમજણ પડી પણ આ પોટકામાં શું છે ? કાંઈ રમત છે કે શું ?

માસીયા—ના બેટા ! એ કટકા નીરપયોગી નથી પણ તેનો
પણ્ય ઉપયોગી છે.

જેના—એ શું બોલો છો ? એ કેમ ? આટલી બધી ચીંદરીઓ અને
કુકડા ક્યાંથી મેળવ્યાં ?

માસીયા—જ્યારે નવા કપડાં સીવીએ તેમાંથી વેતરણ પડે, ત્યાં
કપડું વધારે પડે તે કુકડાઓ સમઢી રાખી છું, કે જેથી કાઠ કપડું
ફાટે તો તેને થીંગડું દેવા કામ આવે. જેવી રંગનું કપડું હોય તેવાજ
રંગનું થીંગડું દેવું જોઈએ, અને તેવા રંગનું થીંગડું ન હોય તો તેટલા
કપડા સાથે બંબરમાં લેવા ન જવાય.

જેના—હા ! માસીયા હવે મને સમજ પડી. તમેતો બહુ અગ-
મચેતી વાપરી. સીવણ કામમાં અગમચેતીની પણ જરૂર છે ખરેખર ?

માસીયા—હા બેટા. જે આનું નામ અંગુડી છે. તે આંગળીએ
પહેરાય ! તેથી સુઢી લાગે નહિ. આ કાતર તે કપડું વેતરવા ત્યા સરખી રીતે
કપડા કાપવાને કામ આવે છે. વળી આ કુટ પટી કપડાનું માપ લેવા
અને જેટલા માપનું કપડું કરવું હોય તેવું માપ લેવા માટે ઉપયોગી થઈ
પડે છે.

જેના—માસીયા, કપડું વેતરવાનું કામતો બહુ અધરું, મેંતો
જાણ્યું કે થીંગડા દેવા અને ઝડકો ભરવો એનેજ સીવણ કામ કહેતા
હશે. પણ આતો તમે વેતરવાનું અને નવા કપડા બનાવવા વગેરે બતાવો છો
તો તે મારાથી કેમ શીખાશે ? આપણે ક્યાં દરજી છીએ કે એટલી બધી
માથા કુટ કરીએ ?

માસીઆ—ખેટા! સીવણ કામમાં એ બધું સમાધાનય છે. જેને હાથે કપડાં સીવતા આવડતાં હોય તેને દરજીને પૈસો આપી ઓશીઆળ કરવી પડે નહિ. વળી આપણી મરજી પ્રમાણે જેવા જોઈએ તેવા હાથે સીવી લઈએ.

ગરીબ બાઈઓ પોતાનું ગુજરાન પણ ચલાવી શકે કારણકે કપડાં સીવવાનું આવડે તો તેવાને કામ ધણું મળી રહે છે. કેટલીક બાઈઓ તો એવું સરસ વેતરી ત્યાં સીવી જાય છે કે દરજી પણ મોમાં આંગળી ધાલે! તું ગભરા નહિ. હું તને બધું આસ્તે આસ્તે શીખાવીશ.

જેના—પણ માસીઆ આ કાગળ શું કામમાં આવતા હશે?

માસીઆ—જો ખેન જમારે કોઈ અગવડતા બરેલું કપડું વેતરવું હોય, ત્યારે પહેલા કાગળ ઉપર માપ કરી કાગળના કાપલા કરવા અને પછી કપડું તે પ્રમાણે વેતરવું જેથી કપડું ખરાબ ન થાય. જો કે મને તેની જરૂર પડતી નથી પણ તું શીખાઉ છે. તેથી તને બહુ જરૂર પડશે.

જેના—સીવણકળામાં બીજી કંઈ કંઈ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ તે મને સમજાવશો?

માસીઆ—જો કોઈ કપડાને સિંધો ચીરો પડ્યો હોય તો તેને ઝડકો ભરવો બસ છે, પણ તેની બંને કોરો બરાબર રાખવી જોઈએ. વળી તેને એવી રીતે ટીપ ભરી લેવી કે ફાટેલું જણાય નહિ. ટીપ ઝીણી અને લાઇન બંધ હોવી જોઈએ, જો આડો અવળો ચીરો પડ્યો હોય તો તેને થીંગડાની જરૂર છે. તેથી થીંગડું સરખું લાગી શકે એવી રીતે અંદરનો ભાગ કાપી લેવો જોઈએ. પછી તેજ રંગનું અને તેજ જતનું બરાબર માપનું કપડું લઈ બરાબર ગોઠવી ચારે બાજુ સીવી લેવું. પેલા તેને ઉપરની બાજુથી ઓટી લેવું. ઓટલામાં ધ્યાન રાખવું કે ઉપરની બોલનું કપડું બરાબર સર્વ બાજુ સરખું અંદર વળે અને દોરો પણ સરખો આવે. ઓટલ બહાર દેખાવું

ન જોઈએ. દોરાની ગાંઠ અંદર આવે તેમ કરવું,

જેના—માસીઆ વેતરવામાં શું શું ધ્યાન રાખવું જોઈએ ?

માસીઆ—વેતરવું એ બહુ અધરું કામ છે. પણ તેની પહેલી જરૂર પડે છે. કેટલીક બાઈઓને વેતરવા આવડતું નથી તેથી દરજની જરૂર પડે છે. શરૂઆતમાં માપ માટે કાગળના કાપ કરવા. ચોળી, ઝબલા વિગેરે જોઈતા માપ પ્રમાણે કાગળમાંથી કાપી કાઢવા. જેને માટે કપડું સીવવું હોય તેના અંગતું માપ ભરવું તે પ્રમાણે કપડું વેતરવું તેમ ન કરીએ તો વસ્ત્ર નાનું, મોટું થઈ જાય. નાનું પડે તો પહેરી ન શકાય, તંગ હોય તો શરિરને ઘન થાય અને વહેલું ફાટે. બહુજ મોટું પડે તો કપડું વધારે વરે અને દેખાવ સારો ન આવે પણ ઘોઘ કીમતી કપડું હોય કે જે ધણુ વરસો ચાલે, એવા કપડા જાણીને મોટા રાખવા જોઈએ. કારણકે પહેરનારનું ગળુ વધતું જાય છતાં ટુંકા ન પડે. મોટા કપડાને આંતર શેવો ભરવાથી વાપરી શકાય છે. દરેક કપડું રોજ શાજ મોટું રાખવું જોઈએ. બાઈડીઓના કપડા સીવવામાં સૌથી વધારે કારીગીરી રહેલી છે. વળી માપ ભેવામાં ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે. અસલ કપડાનું માપ પ્રથમ જોવું અને તેના પ્રમાણમાં માપ લઈ કપડું વેતરવું જેથી કપડું રદ જાય નહિ. વેતરતી વખતે કાતર આડી અવળી ન જાય તેટલા માટે ચાક કે પેનસીલના લીટા મારવા અને તે પ્રમાણે વેતરવું.

જેના—માસીઆ, સીવવા ખેસતી વખતે બીજું શું શું ધ્યાનમાં રાખવું ?

માસીઆ—જે એટા પહેલા તો હાથ ઘોઘ સાફ કરી કોરા કરી કપડું હાથમાં લેવું, આપણે જાણતા હોઈએ કે હાથ ચોખા છે પણ ધોયા માં આળસ કરવી નહી કારણકે કપડાને જરા પણ ડાઘ લાગી જાય તે કપડું ખરાબ દેખાય. વળી ખેસવાની જગ્યાએ નીચે ચટાઈ કે કપડું

પાથરવું અને કપડું જમીનને ન લાગે તેવું મોટું પાથરવું.

જેના—એ તો બધી ચોખ્ખાઇની વાત કરી, પણ સીવવામાં શુ ધ્યાન રાખવું?

માસીયા—મેં તને અગાઉ કહેલું છે છતાં ફરીથી સાંભળ.

જેવું સીવવાનું હોય તે પ્રમાણે સોઇની પસંદગી કરવી. કાગળ પર ચડતી ઉતરતી શોઈ ચોડેલી હોવી જોઇએ તેમાંથી જાડી પતલી શોઈ કાઢી લેવી. દોરાની ઢડીઓ ઉપર ગોળ ટીકટમાં નંબર મારેલા હોય છે. તેમાંથી જોઇતા દોરા લેવા. સીવતી વખતે દોરા વાંકા ચુંકા જાય તો સીવણ ખરાબ દેખાય.

પરોણી બહુ લાંબી લેવી નહીં. શરૂઆતમાં જે પ્રમાણે દોરો ભરવાનો હોય, તે પ્રમાણે ચાક કે પેનસીલથી લીટી મારવી. અને તે પ્રમાણે સીવવું. મહાવરો થયા પછી લીટી મારવાની જરૂર પડશે નહીં.

બખીયા માપના અને બારીક હોવા જોઇએ. નાના મોટા હોય તો શીવણ સારું ન દેખાય. જેમ સીવણ બારીક તેમ વખણાય છે. દોરો દીધા પછી છેડા ઓટવાના હોય તો ઓટવાને માટે જોઇએ તેટલીજ કોર આગળ રહેવી જોઇએ, અને કોર એક ઠેકાણે ઓછી અથવા વધારે રહે તો ઓટેલું જડું પતલું થઈ જાય. કોઇ ઠેકાણે કોરો ઓછી રહી જાય તો તે ઓટી ન શકાય. તે કોરો આધા પાછી થઇ જાય તો ઓટવામાં હરકત આવે. ઉંચા કપડા સીવવા હોય ત્યારે દરજીઓ પણ તેમને ફાંટ મારે છે કે ટાંકાં દબા રાખે છે. કપડું ખસી ન જાય એટલા માટે વીલાયતમાં ચાંપ જેવી પકડ ટાંકણીઓ વપરાય છે.

જેના—માસીયા, આજે તમે મને બહુ સારી બાબતો બતાવી છે. હું આસ્તે આસ્તે બધું સીખી જઈશ.

પ્રકરણ ૩ જી.

રાંધણુ કળા.

ખતીજી—મા ! મા ! કાલે ઇદનો તહેવાર છે. તો અમારા માટે મગ-
નું જમવાનું નહિ બનાવો !

મા—હા બાપુ ! તહેવારના દિવસે સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમવાથી જીવ
આનંદમાં રહેછે. જેથી તહેવારના દિવસોએ તો જરૂર સ્વાદિષ્ટ ભોજન
પકાવવા જોઈએ.

ખતીજી—માજી ! ગરીબ માણસો તહેવારના દિવસોમાં ખર્ચાણુ સ્વા-
દિષ્ટ વાનીઓ કેમ પકાવી શકે ?

મા—બાપુ ! સ્વાદિષ્ટ ભોજન ઘણી તરેહના થાય છે. રાંધણુકળા
માં માહેતગાર હોય તો રસોઇ ઓછા ખર્ચે ઘણી સ્વાદિષ્ટ બનાવી શકેછે.

ખતીજી—ત્યારે શું મા ! રાંધણુકળા એ કાંઈ જાદુ છે કે તે કળા
જાણનાર એવી ઉત્તમ રીતે પકાવી શકે ?

મા—ના બાપુ ! તે જાદુ નથી પણ તે એક જાતની કળા (હુન્નર)
છે. દરેક સ્ત્રીને રસોઇ પકાવતા શીખવું જોઈએ.

ખતીજી—ત્યારે મા ! મને તે હુન્નર નહિ શીખડાવો ?

મા—ઘણી ખુશીથી શીખડાવીશ ! તારે તે હુન્નર શીખવાની ખાસ
જરૂર છે, અને હું તે બાબતનો લાંબા વખતથી વિચાર કરું છું પણ બ્યાં
સુધી તને તેનો શોખ ન લાગે ત્યાં સુધી તે બાબત મેં મુલતવી રાખી હતી.

ખતીજી—મા ! ત્યારે તો મને જરૂર બતાવો કે હું મારી બેનપણી-
ને તે હુન્નર બતાવી તેમને પણ તેવો હુન્નર શીખવાનો શોખ લગાડું.

પણુ તમને તે ક્યાંથી આવડ્યું ? આપણા ઘરમાં તો રસોયો રસોઈ પકાવે છે.

મા—આપુ ! મારા આપ કાંઈ પૈસાદાર નહિં હતા, હું મારે પીયર હાથે રસોઈ પકાવતી હતી અને તે એવી ઉત્તમ બનતી કે મારા આપા ખાતા ખાતા મારા વખાણુ કરતા, જો આપુ ! પૈસાદાર હોઈએ તો પણ રાંધણુ કળાં (રસોઈ પકાવતા) તો જાણુવી જોઈએ, કારણુ કે પૈસા આજે છે, ને કાલે નથી. વળી રસોયાપર બધો આધાર રાખીએ તો કેમ ચાલે ?

ખતીજ—મા ! રાંધણુકળા, શું દરેક સ્ત્રીએ શીખવી જોઈએ ?

મા—હા ! રસોઈ પકાવવી એ સ્ત્રીનું કામ છે અને તેથી સ્ત્રીએને શીખવાની ખાસ ફરજ છે. મોટા રાજાઓની રાણીઓ પણ રસોઈ પકાવવા શીખતી હતી. જો અગાઉના વખતમાં પાંડવો જ્યારે વનમાં ગયા તે વખતે નોકર ચાકર કોઈ હતું નહી, પણ રસોઈ પકાવતાં સતી દ્રૌપદી ને આવડતી હતી જેથી પોતાના હાથે ભોજન કરી પોતાનાં સ્વામીનાથને જમાડતાં હતાં. વળી તે હુન્નર પુરૂષો પણ શીખી શકે છે. અને તે હુન્નર ભીમસેન ધણો સરસ જાણુતો હતો; તેથીજ વેરાટ રાજાએ પોતાના રસોડામાં રસોઈના કામ ઉપર તેની નેમણુંક કરી હતી.

ખતીજ—માણુ કાન્યુ અનાજ ખાઈએ તો ન ચાલે ?

મા—અગાઉના જમાનામાં જ્યારે પૃથિવ ઉત્પન્ન થઈ ત્યારે માણુસો જંગલમાં વસતા અને કંદમુળ ખાતા કારણુ કે અગ્નિ પ્રદિપ્ત કરવાની તેમને શુદ્ધ હતી નહિ. ત્યાર બાદ જેમ જમાનો જતો ગયો તેમ આસ્તે આસ્તે અનાજ કંદ વિગેરે બાકીને ખાવા લાગ્યા પણ ચાલુ વખતમાંતો જુદી જુદી વાનીઓ કેમ પકાવવી તે હુન્નર સધલાઓ જાણુ છે.

ખતીજ—માણુ ! સુખડીઆ જે મીઠાઈ બનાવે છે તે પણ તેજ હુન્નરથી ?

મા—હા ! રાંધણકળામા જે માણસ વધારે પ્રવિણ થઇ જાય એ-
ટલે તે હુન્નર તેને ધંધારૂપ થઇ પડે છે, આ ઉપરથી તું જાણી શકીશ
કે રાંધણકળા સ્ત્રીઓને ધણી ઉપયોગી છે.

ખતીજા—ત્યારે મા ! મને એ બધું ક્યારે શીખડાવશો?

મા—બેટા ! પ્રથમ તારે જે શીખવાની જરૂર છે તે પહેલાં શીખી
જઇશ ત્યાર પછી તે તું શીખજે.

ખતીજા—ત્યારે માજી મને દરરોજ એક એક વાની બનાવતા શીખ-
ડાવજે. આજે તો વખત નથી પણ કાલથી શીખવાનું ચાલુ કરીશ.

ચા. પકાવવા વિષે.

ખીજે દિવસે. ખતીજા સવારમાં ઉઠી હાથ મેં ઘોઘ પોતાની મા
પાસે ગઇ. કુલસુમ બાઇએ ખતીજાને આજે જે જે શિક્ષણ આપવાનું
હતું, તેનો સર્વ સામાન તૈયાર રાખ્યો હતો. ખતીજા આવી કે તરત તેને
કહ્યું બેટા ! આજે તને બે ત્રણ ચીજ શીખવવાની છે. ચા, કોશી,
કૌટાં, અને રોટલી વિગેરે.

ખતીજા—બહુ સારૂ માજી ! હું સમજી ગઇ કે સવારના નાસ્તામાં
જે ચીજની જરૂર છે, તેજ મને શીખડાવવા માંગો છો.

કુલસુમબાઇ—હા ! સાંભળ. ચા જેટલા પીનાર હોય તે પ્રમાણે
પાણી, સાકર માપથી એક તપેલીમાં ગરમ મુકવું. ન્યારે પાણી ઉકળવા
લાગે ત્યારે ચા નાખવી બે ચાર મિનીટ ચુલા ઉપર રાખી તરત ઉતારી લઇ,
તેમાં દુધ નાંખવું. પણ જો ચા ને બહુ ઉકળવા દઇએ તો ચા કડવી થઇ
જાય છે, જેથી સ્વાદિષ્ટ લાગતી નથી.

ચા પીવાથી સુસ્તી ઉઠી જાય છે. લુખ ઓછી લાગે છે. ચા પીવામાં

ફાયદા કરતા નુકસાન વધારે છે. તેથી બનતા સુધી આ પીવાની ટેવ પાડવી નહિ. ટેવ પડ્યા પછી દીવસમાં એકાદ વખતથી વધારે વખત પીવી નહિ. કારણકે પાચન શક્તિ મંદ પડી જાય છે, ને જીખ મરી જવાથી શરીરની ખરાબી થાય છે.

ખતીજાએ પુછ્યું કાફી કેમ બનાવવી. ?

કુલસુમબાઈ-જેવીરીતથી આ પકાવાય છે. તેવીરીતથી કાફી પકાવી શકાય છે. પણ આ ને બદલે કાફી નાંખવી ને ખુબ પાણીને ઉકાળવું, આ કરતા કાફીમાં દુધ ડગલ નાંખવું. અને દુધ સાથે કાફીને ઉકળવા દેવી. કાફી પીવાથી નિદ્રા ઓછી આવે છે. કેટલાક કાફીને દુધ, શાકર નાંખ્યા વગર પીએ છે, તેને કાવો કહે છે. પહેરેગીરો નિદ્રા નઆવે એટલા માટે કાવો પીએ છે.

આ કરતા કાફી પીવામાં ફાયદો છે. કાફી પીવાથી સુસ્તી ઉડે છે અને બાદી મટે છે,

કૌંટાના પુડલા.

બેદા યાને કૌંટા કે ઇંડા સારા લેવા. બગડેલા બેદાનો પુડલો તંદુરસ્તી બગાડે છે. બેદા ફેડી એક વાસણમાં નાખવા તેમાં મીઠું મરી જોઈતા પ્રમાણમાં નાખી લોઢી કે કડાઈમાં સાફ કરી ધી મુકી અંદર નાખી ફેલાવવું ને એક બાજુ પાકી જાય એટલે બીજી બાજુ ફેરવી તરત ઉતારી લેવું.

રોટલી પકાવવાની રીત.

સારો તાજો ઘઉંનો આટો લેવો તેની અંદર પાણી નાખી ખુબ ગુંદી સોટ બાંધવો, જેમ સોટ વધું ગુંદાય તેમ રોટલી વધારે સુંવાળી થાય જેવડી રોટલી બનાવવી હોય તેટલો સોટ લઈ ટુપી પાટલી ઉપર વેલ-

જુથી વણવી, ચારે બાજુ સરખી રીતે વણી તેલનો હાથ ચોપડી થોડો લોટ બમરાવી ગુંડલુ વાળી ફરીથી વણવી ચારે બાજુ સરખી અને ચોળ વણવી, પછી ગરમ થયેલી તાવડીપર નાંખવી તે બ્યારે નીચેની બાજુ સેકાઈ રહે કે તરત ફેરવી નાંખવી એવી રીતે બે ત્રણ વાર ફેરવીને પાકી રહે એટલે ઉતારી લેવી.

કેટલાંક ઐરાઓ લોટમાં મોણ નાખેછે જેથી રોટલી કુણી અને સ્વાદદાર બનેછે. કેટલાક મોણ નાખેલી રોટલી જાડી રાખેછે તેને ખાખરી કહેછે. તે સ્વાદમાં સારી લાગેછે.

બાજરાની માની.

બાજરાનો તાજો આટો લઈ જોઈતા પ્રમાણમાં મીઠાવાળું પાણી નાંખી બીજું જોઈતું પાણી નાંખી લોટ બાંધવો અને ખુબ મસલી ગોળ પીડો ફરી હાથે ટીપવો વચમાં તથા સર્વ બાજુ સરખી રીતે રાખી તાવડીમાં નાંખવો, કોર વાંકી ચુકી ન જાય તે બાજુ રાખવું, એક બાજુ પાકી રહે કે તુરત બીજી બાજુ ફેરવી પકાવવો.

ખતીજા—માણ ચોખાની રોટલી બનેછે કે નહિ વાર ?

મા—હા બાપુ ! તું ગયાં મેલાવડામાં તે ગીત શીખી હતી જે ચોખાના આટાની રોટલી કેમ બનાવવી તે વિષે હતું.

(ખતીજા ગીત ગાયછે.)

કવિતા. ચોખાની રોટલી.

કલ્યાણ ગરમી.

આલ ખેન ચોખાની રોટી કરતાં, શીખવા જઈએ;
ધરનો રૂંડો ઉઘમ કરતાં, શા શા રશમાઈએ?

કહાડ બુદો થોડો સાટો, થાળીમાં નાખી આટો,
વચમાં પાડી ખાટો એક, પાણી રેડ ઉકળતું છેક.

કાલવ ધરી તવાથો હાથ, ગરમ ગુંદતા કૌવત સાથ.

નહિ આગસુ થઈએ.

તે આટાનો ગોળો કર, બેઉ હાથો વચ્ચે ધર;

પછી તેહતું કુલ્હું ગોળ, સૌ આંગળે કર સમતોલ,

બેઉ હથેળી વચ્ચે દાબ, ફેરવતા બસ ગોળ શિતાબ;

ગમતાં ગીતડા ગાઈએ.

ભભરાવી આટો રાખી, થાળીમાં કુલ્હું નાખી.

ફેરવ સરખે હાથે થાપ, ગોળ વધારી આપો આપ.

કરીએ પતલી નહિ કંઈ ખોડ, ઘાટ ગોળ ને સરખી કોર.

તોજ ચતુર પરખાઈએ.

ગરમ કલેડું ચુલે રાખ, ધીરે રોટી તે પર નાંખ;

છાંટી પાણી ફેરવ હાથ, લઈ તવેથો જલદી સાથ,

ઉથલાવી પડ બેઉ તૈયાર, ઉપસે રોટી પુગી જ્યાર.

કહે દીવાજ હરખાઈએ.

ઉપયોગી ઘાનીયો બનાવવાની રીત.

(૧) “બજેલા શાકને સુધારવું”.

ચુલામાં ઘણો તાપ હોવાથી શાકની તપેલીમાં શાક નીચે દાઝી ગયું હોય, તો તેને નીચે ઉતારી તેમાંથી સાંડું સાંડું ઉપરથી કાઢી લઇને બીજી તપેલી માં નાખવું. બજેલા શાકનો ભાગ બીજાકુલ આવવા દેવો નહી. શાક વધારે બળી ગયું હોય તો તેને બીજી તપેલીમાં નાખી, આદુ, ત્યા ગરમ મશાલો નાંખતા જવું, અને થોડો કાચમીર ત્યા ફેદીનો નાંખવો જેથી બળી ગયેલા ભાગની વાશ ઝોઝી થઇ જશે.

(૨) “મીઠું વધારે થયું હોય, તેનો ઇલાજ”.

કેટલીક વખત શાકમાં અટકલથી મીઠું નાખતા વધારે પડી જાય છે. જેથી ખાંડ શાક બને છે. તે વખતે સરવો (રસ) જો વધારે થઇ શકે તેમ હોય તો થોડું પાણી નાખી રસ વધારવો જેથી ખારાશનો ભાગ ઝોઝો થઇ જશે. આમ ન બની શકે, તો લોટની ટીકડી બનાવી અંદર નાંખવી જે વધારાનું નીમક ચુસી લેશે.

(૩) “શાકને રાતા રંગનું બનાવવું”.

શાક ગમે તેવું ઉત્તમ સ્વાદ વાળું થયું હોય તોપણ કેટલાક માણસને લાલ (રાતા) રંગનું શાક ધણું ગમે છે. જેથી રાતું ન હોય તો તેમને બાવતું નથી. જેમ કે “આંખને ગમે તે મોઢાને ગમે”. રાતા મરચા અને હલદીથી રંગ આવે છે. પણ તેઓ પરમાણુ કરતા વધારે પડી જાય તો તીખાશનો ભાગ વધી જાય, માટે રાતો રંગ બનાવવા માટે રાતાં મરચાં લેવા તેમાંથી બી તદ્દન કાઢી નાંખવા. પછી મરચાંની છાલ

ને પાણીમાં પલાળવી. જેથી તીખાશ પાણીમાં નીકલી જશે. પછી આ ભીની છાલને ઢીપર પર બારીક વાટવી. અને શાકમાં નાંખવાથી રાતા રંગનું થશે.

બોક્ષર મરચાં જેમાં તીખાશ હોતી નથી, તે શાકમાં નાંખવાથી શાક સુંદર અને રાતુ થાય છે.

(૪) “ગરમ મશાલો”.

ગરમ મશાલો નાંખવાથી ખુશમો પેદા થાય છે. માટે તેને બનાવવાની રીત જાણવી જોઈએ શાક ૩ એક તોલો કાલા મરી અથવા તીખા, તોલો અરધો લવીંગના દાણા છ, એલચીના દાણા છ. આ બધાને વાટીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવા. ને તેનું મોઢું બરાબર બંધ કરવું. જે મોઢું ખુલ્લું રહે તો તેમાંની વાશ ઉડી જાય છે. જેમ તાજે ગરમ મશાલો હોય છે તેમ તેમાં વધારે ખુશમો રહે છે. જેથી વધારે મશાલો ન વાટવો જોઈએ જોઈએ તેટલો વાટવો પુલાવમાં ગરમ મશાલો આપો નાંખવો.

(૫) “સાદું ગોસ્ત”.

ગોસ્તને ગાળવા માટે પાણી નાખી બાફવા મુકવું પડે છે, તે વખતે સાધારણ રીતે શેર ગોસ્તમાં શેર પાણી અને અરધા શેરમાં અરધા શેર પાણી નાંખાય છે. ગોસ્ત નરમ અથવા સખ્ત હોયતો તે પ્રમાણે ઓછું વધારે પાણી નાખવું.

ગોસ્ત બાફી રહ્યા પછી તેને વધારવા શાક એક તપેલીમાં ધી લેવું તેમાં જો ધી વધારે ખાવું હોય તો વધારે નાખવું અગર થોડા ધી થી રોડવું હોય તો થોડું નાખવું પણ સાધારણ રીતે એક શેર ગોસ્ત માં જોશેર ધીધ નાખવાનો રીવાજ છે.

ગોસ્ત શેર એક, ધી પાશેર, ધાણા અઢી રૂપીઆ ભાર, હલદર સવા ભાર, મરચાં એક રૂપીઆ ભાર, લસન દોઢ ભાર, (ખે ગાંડીઆ) ડુંગલી નવટાંક, ગરમ મશાલો અડધા ભાર, મીઠું અઢી રૂપીઆ ભાર.

પહેલાં ગોસ્ત બાફતી વખતે ધાણા, હલદર, લસણ, મરચાં, અને નીમકને બારીક વાટી અને ગોસ્તને ઘોઘ મશાલો મેળવી દેવો અને ચુલા પર મુકવું. જ્યારે ગોસ્ત ગળે તારે તેને ઉતારી લેવું. બીજી તપેલીમાં ધી નાખીને ખુબ ગરમ થવા દેવું. અને ડુંગળી બારીક કાપીને નાખવી જ્યારે ડુંગળી લાલ બની જાય ત્યારે કાઢી લેવી, અને જે ધી વધેલું હોય તેમાં ગોસ્ત નાખવું અને ખુબ જોશથી ભુજવું. ડુંગળી અને ગરમ મશાલો બારીક વાટી અંદર દાખલ કરવું, જે દહી નાખવા મરજી હોય તો નવટાંક દહી નાખવું, જ્યારે સારી ખુશબો શાકમાંથી નીકળે ત્યારે જેટલો શેરવો રાખવો હોય તેટલુંજ પાણી નાખવું અને થોડી વાર ચુલા ઉપર બધું સાથે પકાવવું, પછી તેને ઉતારી લેવું.

૬ “ ઇસ્તુ ”

ગોસ્ત શેર એક, ખ્યાજ શેર એક, ધી શેર પા, લાલ મરચાં, મરજી પમાણે, નીમક જોઈએ તેટલું. આ સમજાને એક તપેલીમાં નાખી ચુલા પર મુકવું, પાણી બીલકુલ નાખવું નહિ, કારણ કે ગોસ્તમાંથી પાણી નીકળશે, જ્યારે આ પાણી બળી જાય ત્યારે ફરી ગોસ્ત ગળે તેટલું પાણી તપેલીમાં નાખી મોઢું બંધ કરવું, જ્યારે ગોસ્ત ગળી જાય ત્યારે ઉતારી લેવું અને શરવો તેમાં બીલકુલ રાખવો નહિ.

(૭) “કોફતા”.

ગોસ્તનો બારીક છુદો (ખીમો) શેર એક, દાળીઆનો લોટ એક રૂપીઆ ભાર, ખશ ખશ એક રૂપીઆ ભાર, જીરું અડધા રૂપીઆ ભાર,

કાળામરી પા તોલો લવીંગના દાણા નંગ ૪, મોટી એલચી નંગ ૨ પ્યાજ
શેર પા, આદુ અડધા ભાર, દુધ નવટાંક, દહીં સાત ભાર, મશાલો
નેંદ્રએ તેટલો, લશણ અઢી ભાર, સુકી કુંગળી નંગ ૩, આદુ અઢી ભાર,
પોણા ભાર ગરમ મશાલો, મીઠું અઢી ભાર, લાલમરચા એક તોલો,
અને દહીં પાંચ ભાર.

દુધમાં ડબલ રોટીને પલાળવી, પછી દહીં, આદુ, ત્યા કોરમાના
મસાલા સિવાય બાકીનો સઘળો મશાલો બારીક વાટવો. પછી દુધમાં
પલાળેલી ડબલ રોટી પણ બારીક વાટી લઈ લેવી.

કોફતા બહુ સ્વાદવાળા બનાવવા હોય તો ખીમો વધારે બારીક
નેંદ્રએ, માટે ખીમો ઘણોજ બારીક વાટવો. તેમાં રગ વગેરે વટાય નહિ
તેવું હોય તેને કાઢી નાખવું, બાકી રહેલો અદરબને કાપી ખીમા સાથે
મેળવો. પછી થોડું દહીં, તેમાં નાખવો, અને થોડું લુન્યા માટે બાકી
રાખો, પછી આ ખીમાને ધીતો હાથ લગાડી, કોફતા (ગોળ નાના
કપાબ) બનાવો.

કેટલેક ઠેકાણે ધાણા અરધો તોલો શેકી બારીક વાટી ખીમામાં મેળવે
છે. કેટલાક માણસો કોફતામાં કાચી કુંગળી નથી નાખતા, પણ કાતરી
ધીમાં તળી રાતી બનાવી વાટી નાખે છે.

જ્યારે કોફતા બની રહે, ત્યારે તેમને કોરમાની માફક પકાવો.
એટલે જેટલો મશાલો કોરમામાં પડે છે. એટલો મશાલો લઘુ ધીમ
લુંછ કોફતા અંદર નાખો, લુંજતી વખતે ચમચા વતી ધીમે ધીમે
સંભાળથી હલાવો, જેથી કોફતા ભાંગી પડે નહિ. પછી જરા દહીંની
સાથે લુંજે, લુંજાઈ રહે ત્યારે ગળી જાય તેટલું પાણી નાખો, જ્યારે

પાણી બળી જાય, ત્યારે મરજી પ્રમાણે શેરવો રાખીને શાકને તરત ઉતારી લેવું.

કેટલાક માણસો કોફતાના ખીમાને પહેલે બાફે છે. અને પછી તેને છીપર ઉપર બારીક વાટે છે. અને તેમાં બે ઈંડાની જરદી મેળવે છે. જેથી કોફતા નરમ બને છે.

(૮) “ઈંડાના કોફતા”.

ગોસ્તનો ખીમો શેર એક, નવ ઈંડા, ડુંગરી સુકી એક, મરચા લાલ મરજી પ્રમાણે, મસાલો કોરમામાં નખાય તેટલોજ નાખવો.

પહેલા રાતા મરચાં, અને ડુંગળીને બારીક વાટવી, પછી ઈંડા ફાડીને શેફદી જુદી કાઢી લેવી. ને તેને ખુબ ફેંટો, પછી ઈંડાની ઝરદી ત્યાં વાટેલ મરચાં ડુંગળી, ફાડી સેફદીમાં મેળવી દો, પછી આ બધાને બારીક વાટેલા ખીમા સાથે મેળવી દેવું, અને મીઠા તેલમાં અથવા ધીમાં બટેટા જેવડા કોફતા બનાવી તળી લેવાં.

(૯) “શામી કબાબ”.

ગોસ્તનો ખીમો શેર એક, ચણાની દાલ નવટાંક, જીરું અંરધો તોલો, કાળા મરી અંરધો તોલો, લવીંગ પાંચ, એલચી મોટી એક,--એક તોલો આદું, એક લીંચુ, એક ઇંડું, લાલ મરચાં, ફાદીનો અને ધી જોધએ તેટલું, સુકી ડુંગળી એક, નીમક જોધએ તેટલું.

ચણાની દાળ, રાતા મરચાં, અંરધું આદું, ખીમામાં નાખી અને ગળે તેટલું પાણી નાખી ચુલાપર ચઢાવો, જ્યારે ખીમો બફાઈને ગળી જાય અને પાણી બધું બળી જાય, ત્યારે ચુલાપરથી ઉતારી લઈ તેમાં ઇંડું તોડી મેળવી દો. અને લીંચુનો રસ પણ અંદર નીચોવી દીઓ. ગળેલા ખીમાને છીપર

પર આરીક વાટો. પછી પ્યાજ તથા આદુના આરીક દુકડા ફરી ફેદીનાની પાંદડી જુદી કરી, લાલ મરચા નવટાંકના દુકડા કરી, ખીમાની નાની નાની ગોળ ગોળ કપાપ બનાવો. અને દરેકની વચમાં કાતરેલ ફેદીનો અને લીલા મરચાં થોડા થોડા નાખતા જાઓ, પછી કઢાઈમાં ધી ગરમ કરી કપાપને તળો. જ્યારે એ તરફ લાલ થઈ જાય, ત્યારે ઉતારીને ખાઓ. શામી કપાપનો સ્વાદ, જેમ ખીમો આરીક વાટેલો હોય તેમ વધારે નરમ અને સ્વાદીષ્ટ થશે.

(૧૦) “આખી મુરધી.”

પહેલા મુરધીને બરાબર શાફ ફરી નાખી પેટમાંથી સઘળો કચરો કાઢી નાખવો, પહેલા અરધો રતલ ખીમો, અને કાતરેલી પ્યાજને ધી માં ભુંજલો, પછી નીચે લખ્યા પ્રમાણેના મશાલાને દહીં સાથે વાટી લાઓ, પછી ભુંજેલી ડુંગળી તથા ખીમો, અને અરધો મશાલો, મુરધીના વચમાં ભરી દહીં ટાંકા ભરીલો, અને ઉપર ચપુથી ચોવ તરફ એક ભારી બાકાનો અરધો મશાલો ચારે બાજુ લગાડી દીઓ.

જે ધી માં ખીમો ભુંજેલો કાઢી લીધો હોય. તે ધી એક શેર ધી માય તેવડી તપેલીમાં નાખો અને ઢાંકણી બંધ કરી ચારે બાજુ ઘઉંનો ગુંદેલો નોટ લગાડી દીઓ. જે થી બાફ નીકળી જાય નહિ, પછી કોયલાની આંચ પર મુકો અને ઢાંકણા ઉપર થોડા જગતા કોયલા નાખો, જ્યારે અરધો કલાક થાય ત્યારે ઢાકણુ ઉઘાડી મુરધીને બીજા બાજુ ફેરવીદો. જેમ અને બાજુ સારી પેઠે ગળી જાય, ફરીથી ઢાકણુ આગળ મુજબ બંધ કરો. જ્યારે પાણી બળી જાય ત્યારે ચુલાપરથી ઉતારી કામમાં લો.

મુરધીમાં મશાલો. મુરધી એક ધી, અરધો શેર, ધાણા દોઢ તોલો લાલ મરચા એક તોલો. મીઠું અડધી તોલા. આદુ બે ભાર, દહીં વીસ ભાર.

મશાણુના ગાંડીયા ચાર, પ્યાજ સુકી ત્રણ, ગરમ મશાણો અરધો તોલો.

આ મુરથી કોયલાની આંચપર રંધાય છે. ઘણોજ તાપ આપવાથી દાઝી જાય છે, માટે આંચ ઉપર તેને પકાવવી વધારે શરૂ થશે.

(૧૧) “કટલેશ અથવા મટનચાંપ”.

મટનચાંપ રતલ એક, લસણ એક ગાંડીઓ, તીખા એક ભાર, છરૂ અરધો ભાર, લવીંગ દશ, એલચી છ, નીમક જોઈએ તેટલું.

ગોસ્તના મટન ચાંપ કસઇ બનાવી આપશે. તે ખરીદો, જેમાં જોટીની સાથે એક હાડકું હોય છે. પછી તમામ મશાણાને ખારીક વાટો, અને મટન ચાંપના દરેક કકડાપર મશાણો લગાડો. પછી ફાઇપમ એટલે કદાઇ માં ધી ગરમ કરી તેમાં મટન ચાંપના કટકા નાખી, જ્યારે એક તરફ લાલ-ચોળ થઇ જાય, ત્યારે બીજી તરફ કટકા નાખો, જ્યારે અને બાજુ લાલ થઇ જાય, ત્યારે ઉતારીને ખાઓ.

(૧૨) “કોરમા પુલાઉ”.

પહેલા ચાવસને ઘોઘ પાણીમાં પલાળી રાખવા, પછી ડુંગળીને કાપી ધી માં તળવી જ્યારે રાતી થાય, ત્યારે તેને બહાર કાઢી જુદી રાખવી ગોસ્તને ઘોઘને આ ધી માં નાખો અને થોડીવાર ચમચાથી હલાવીને ગોસ્ત ગળી જાય તેટલું પાણી તેમાં નાખવું, અને નીમક પણ અંદર દાખલ કરો. જ્યારે ગોસ્ત બકાઈ રહે, અને પાણી બળી જાય ત્યારે લશણને પાણીથી છીપર પર વાટી જરા જરા ગોસ્તપર છાંટતા જાઓ, અને ભુંજતા જાઓ, અને ધીમાં લાલ બનાવેલી પ્યાજમાંથી અરધી લઈ, હાથ વતી ચોળી, ગોસ્તમાં નાખો. જ્યારે ગોસ્ત ભુંજાઈને લાલ થઇ જાય ત્યારે તેમાં થોડું પાણી નાખો. અને જોશ દઇને ઉતારી લીઓ, (આ ચખની કોરમું તૈયાર થયું). તેમાં મશાણો નાખવાની વિગત.

ગોસ્ત એ રતલ, આવલ ઉંચા રતલ એ, ધી રતલ અરધો, પ્યાજ રતલ અરધો, લશણની એક દડી, નીમક ત્રણ તોલા, કાળામરી ઢાણા અરધો તોલો, લવીંગ વીશ, મોટી એલચી એ, દહી રતલ ૦

પછી આવલને પાણીમાં નાખી જ્વેશ દીઓ જ્યારે ત્રણ કણી પાકી રહે ત્યારે ઉતારી લઈ પકતા કરી નાંખો, પછી ગરમ મશાલો અને પાકી લવિલી પ્યાજ આવલમાં મેળવી દીઓ. પછી એક તપેલામાં પહેલા આવલ પાથરો તેની ઉપર ચકની કે કોરમું પાથરો. એવી રીતે આવલ તથા કોરમાના થર પર થર કરો, અને સકની ઉપર દહીને ખુબ વલોવી નાખીદો. અને દમ ઉપર રહેવા દીઓ. અને કાન દહીને સાંભળો જ્યારે શું શું નો અવાજ થાય ત્યારે બળતું ધીમું પાડી દેવું અને નીચે ઉપર બળતા કોથલા રાખવા. આશરે દશ મીનીટ પછી ઉતારી લીઓ.

(૧૪) “ બેદા પુલાઉ ”

છંડા દશ, આવલ રતલ એ, ધી અરધો રતલ, છૂર એ તોલા લવીંગ વીશ, તીખાં અરધો તોલો, એલચી મોટી એ,

બેદાને પાણીમાં બારી લીઓ અને છોલીને આખાને આખા ઘોડા ધીમાં રાતા કરી લીઓ. અને રાખી મુકો. પછી પાકીના ધીમાં આખો ગરમ મશાલો નાંખો અને ઉપર આવલ નાંખો. જ્યારે જરા ભુંજાય ત્યારે જ્વેશએ તેટલું નીમક અને એ રતલ પાણી નાખી ઢાંકણી ઢાંકી દીઓ. જ્યારે દમ ઉપર આવી જાય ત્યારે આ આવલમાં ધીમાં રાતા કરેલા છંડા આખાને આખા દબાવી દીઓ. અને પછી કામમાં લીઓ.

૧૫ “ બેદાની કબાબ. ”

ગોસ્તનો ખીમો એ રતલ, બેદા દશ, ધી પોણો રતલ, આદુ એ

તોલા, બસબસ એક તોલો, છર એક તોલો, લવીંગ એ, તીખા અરધો તોલો, મોટી એલચી એ.

કામાને ખુબ ખારીક વાટો અને બધા મશાકાને પણ ખુબ વાટી કામામાં ભેળવી દીઓ. પછી ઇંડાને બાફે અને જાલ ઉમેડી નાંખે. પછી કામાનો લોંદો લઈ તેમાં આખુ બેદું રાખે અને ચોતરફથી કામાથી ઢાંકીદો, આખી રીતે મોટા મોટા કબાબ બનાવી ઘરેક ઉપર દોરાના આંટા બાંધે. જેથી કામો જુદો પડી જાય નહિ. પછી ગરમ કરેલા ધીમાં નાંખે, બ્યારે જરા રાતાં થાય ત્યારે રકાબીમાં લઈ દોરો કાઢી નાંખે અને ચાકુથી કબાબના ચાર કટકાકરી નાંખે.

(૧૬) “ જરદો પુલાઉ ”.

ચાવલ એ રતલ, શાકર એ રતલ, ધી અરધો રતલ, દળેલી હળદર ચાર તોલા, કેશર (મકરાન) પાવલીબાર, લીંચુ ચાર, લવીંગદશ, એલચી એ.

ચાવલને સાફ કરી પલાળી રાખે. હલદરને એક કપડાના કકડામાં બાંધે. પછી એક તપેલામાં આશરે પાંચ રતલ પાણી નાખી ચુલા પર ચડાવે અને તેમાં હલદરની પોટલી પણ નાંખે, બ્યારે પાણી ઉકળવા માંડે અને હલદરનો રંગ તેમાં આવી જાય ત્યારે આ પાણીને ગાળી લીઓ, તછી ગાળેલા પાણીમાં ચાવલ નાંખી ચુલાપર ચડાવે, બ્યારે પાકલાક થઈ જાય અને ચાવલમાં જરા કચાશ બાકી રહે. ત્યારે ઉતારી લેો અને વાંશની ટોપલીમાં નાંખે. જેથી પાણી નીકળી જશે. પછી આ ચાવલપર લીંચુ નાંખે. અને ઉપર ટાકું પાણી રેડો, ખટાશને લીંચે ચાવલનો રંગ બહુ શોભાયમાન નીકળશે અને ઉપર પાણી રેડવાથી ખટાશની અમર જતી રહેશે.

પછી એક તપેલીમાં ચાવલની આકી રહેલી કચાશ નીકળી જાય તેટલા પાણીમાં (આશરે અરધા રતલ પાણીમાં) સાકર નાખી ચુલા પર ચડાવો. એક બીજી તપેલીમાં ધી નાંખી અંદર લવીંગ અને એકસવા દાખલ કરો. અને લવીંગ ડુલી જાય ત્યારે આ ધી જરા પાકેલી ચાસણીમાં નાંખી દો. અને ઢાંકણી ઢાંકી દો. પછી ગુલાબ કે કેવડામાં ગન્દરાન વાટી ચાસણીમાં નાંખો. ચાસણી ગરમ થઇ જાય, ત્યારે તેમાં ચાવલ તથા મેવો (બદામ, પીસ્તા, કીસમીસ) નાખી ચમચાથી હલાવી અને પછી તપેલાને ઢાંકણી ઢાંકી દઇ ચાવલને દમ ઉપર રહેવા દીઓ. જ્યારે દમ થઇ જાય ત્યારે હિતારી લીઓ.

૧૭ “ પાણી વીનાની દાળ ”

સાફ ધોએલી ફેતરાં વગરની અડદની દાલ રતલ એક, ધી અરધો રતલ, ફેદીનો દોઢ તોલો, આદુ ચાર તોલા, દહીં દશ તોલો, ગરમ મશાલો એક તોલો, નીમક દોઢ તોલો, તીખા આખા અરધો તોલો.

માટીના વાપરેલા હાલ્લામાં અરધું આદુ લઇને તેના પાતળા અને પકતા કટકા કરવા, અને અરધો ફેદીનો પણ બારીક કાતરી નાખવો. હાલ્લાના તળીયામાં આ બે ચીજો પાથરવી. જેથી દાળ દાઝે નહિ, આકી સધળો મશાલા સાથે મેળવી દેવો, અને એક થર દાળનો એને એક થા મશાલાનો એમ થર પર થર ગોઠવવા અને સાથે સાથે ફરેક થરમાં થોડું થોડું ધી તથા દહીં નાંખતા જવું, આકી વધે તે ઉપર નાખી દેવું. પછી હાલ્લાનું મોં ઢાંકણથી બંધ કરી કોર ઉપર ગુદેલો થકીનો લોટ ચોંટાડી દેવો જેથી આફ બહાર નીકળવા પામે નહિ. પછી ધીમી આંચ પર રાખી જો આફ નીકળતો હોય તો બંધ કરો અને ઢાંકણ ઉપર બાર મુકો. એક

કલાક પછી ઉતારી ખાઓ. દાળ બહુ સ્વાદવાળી થાશે. અને વળી લાંબા વખત સુધી બગડશે નહિ. બહુકે મુકવી રાખી મુકો અને જ્યારે ખાવા વિચાર થાય ત્યારે ગરમ કરી ખાઓ.

૧૮ “ નાનખટાઈ ”

રવો એક રતલ, ધી એક રતલ, શાકર ત્રણ રતલ.

ધી અને સાકરને એક સાથે એટલું બધું એટો કે શીણ ઉપર પછી તેમાં રવો મેળવો અને બહુ થોડું પાણી નાખી ગુદો. પછી નાના ચાના ગોળ પેંડા બનાવો, પછી એક પકતા અને ઉડા ખુમચામાં કાગળ પાથરી આ પેંડાને જરા જરા ફેર ગોઠવો અને ઉપર એક ખુમચો ઉધાડુ રહે નહિ તેમ ઢાંકો. અને કોયલાની ધીમી આંચ પર રાખો. અને થોડા સળગતા કોયલા ઉપર પણ રાખો. થોડી થોડી વારે ખુમચો ઉંચો કરી જોયા કરો. જ્યારે ઉપર રતાશ આવી જાય ત્યારે ઉંતારીશો, યાદ રાખો કે નાનખટાઈ ધીમી કોયલાની આંચ પર સારી બનેછે

આંચ તેજ થઈ જાય નહી તે ધ્યાનમાં રાખવું.

કેટલાક જણ ખમીર લાવવા માટે દરીઆના શીણ દરેક રતલે એક તોલો ખારીક વાટીને અંદર નાખેછે.

૧૯ “ બેદાનો હલાવો ”

બેદાની ઝુરદી દશ, દુધ અઢી રતલ, સાકર તોલા દશ, ધી તોલા ત્રીશ ગુલાબ, કેવડો તોલો દશ.

પહેલાં બેદાની ઝુરદીને દુધમાં મેળવી એક કલાક સુધી ચમચાથી કે સ્વાદથી હલાવો. પછી આગપર ચઢાવી હલાવ્યા કરો. જ્યારે ઘાડું થવા

સાગે ત્યારે થોડું થોડું ધી નાંખતા જાઓ. અને હલાવતા જાઓ, પછી સાકર નાખીને ખુબ ઘાડુ બનાવો અને ચુલાખ કેવડાની ખુશમો નાખી ઉતારી લીઓ.

૨૦ “ ગાજરનો હલવો.

ગાજર શેર પાંચ, દુધ શેર પાંચ, સાકર દોઢ શેર, ધી પોણાબશેર, ખારેક શેર ૦૧.

ખોપર (સુકુ નાળીએર) વીશ તોલા, ચારેલી પાંચ તોલા, પીસ્તા પાંચ તોલા, અખરોટ પાંચ તોલા, બદામના બી પાંચ તોલા, કીશમીશ પાંચ તોલા,

..

ગાજરને છોલી વચમાંથી પીત કાઢી નાંખવા, પછી નાની પાતળી ચીરો કરો. પછી એક તપેલામાં ફેળી નાંખી ચુલાખર ચડાવો અને તેમાં ગાજરની ચીરો નાંખો. ત્યાં ખારેકના ઠળીઆ કાઢી નાંખી અંદર દાખલ કરો. જ્યારે દુધ સુકાઈ જાય ત્યારે ઉતારી લઈ છીપર પર ખારીક લટો. ખોપર વગેરે સઘળા મેવાને ખાંડી જુદો રાખી મુકો. કીશમીશ આખી રહેવા દીઓ.

પછી ધીને ચુલાખર ચડાવો, તેની અંદર વાટેલા ગાજર તથા ખારેક નાખો. સાકર પણ નાખવી. જ્યારે પાકી લાલ થઈ જાય, ત્યારે ખાંડેલો મેવો નાંખવો, અને હલાવ્યા કરો. જ્યારે હલવા જેવું જાડું થાય ત્યારે ઉતારી લઈ એક રકાખીમા જમાવો પછી કકડા કરી ખાઓ.

૨૧ “ પુદીંગ ”

દુધ શેર એક, ધી શેર પા, સાકર શેર પા, ઇંડા ત્રણ, એલચી પાંચ, ખેદાને ફેડી સફેદી જુદી કરો. પછી સફેદીને ચમચાથી ખુબ હ-

હાવો, જેથી શીણ શીણ થઇ જાય. પછી તેમાં બેદાની ગુરદી તથા દુધ દાખલ કરો. અને ખુબ હલાવો. જ્યારે એક જીવ થઇ જાય ત્યારે સા- કર નાંખી દો.

પછી પુડીંગ બનાવવાના વાસણુ (જે ડાબલ ટીનનું બનેલું ત- ધ્યાર મળેછે. અથવા ટીનની હાંડી રકાખી કે ખાલામાં) ધી નાંખી કોય- લાની આંચપર રાખો અને ધીમાં એલચીના બી નાંખો જ્યારે ધી કકડી જાય ત્યારે તેમાં દુધ મળેલાં બેદાં નાંખી દો અને ઉપર રકાખી ઢાંકીદો અને નીચે ઉપર કોયલાની આંચ રાખો, થોડી થોડી વાર પછી જુઓ કે દાઝી તો નથી જતું. જ્યારે જુમી જાય અને રનાશ આવી જાય ત્યાંદે ઉતારી લીઓ.

(૨૨) “તેલનું ધીઈ બનાવવું”

તલનું તેલ અરધો શેર, લઈ તેમાં એક શેર દહી બેળવો. અને દહીં બળી જાય ત્યાં સુધી કડાઈમાં પકાવો. પછી તેને ગાળી લીઓ તો ઉંમદા ધી થઈ જશે આ તેલ કામમાં લેવાથી કાંઈ નુકશાન કરશે નહીં,

(૨૩) “કેરીની ચટણી”

કાચી કેરી શેર એક, ખાંડ શેર એક, આદુ અઢી તોલા, ખા- રેક શેર પા કીશમીશ પાંચ તોલા, ક્લોંગ અઢી તોલા, સુરકો અરધો શેર પહેલાં કાચી કેરીઓને છોલી ગોટલી કાઢી નાખી ધીપર પર લઈ તેમાં નીમક ત્યાં મરચાં મેળવો. પછી આદુ બેળવો. તથા કાપેલી ખારેક સાફ કરેલી ક્લોંગ અને કીશમીશ આખી તેમાં બેળવી દીઓ.

પછી ખાંડની ચાસણી બનાવી તેમાં બધી ચીજો નાંખી દો. જ્યારે પાણી બળી જાય ત્યારે ચુલા પરથી ઉતારી લઈ બરણી ભરી દીઓ. આ ચટણી છ મહીના સુધી બગડતી નથી.

૨૪ “ ગાજરની ચટણી ”

ગાજર શેર અઢી, સુરકો તોલા અઢી, શાકર એક શેર, નીમક તોલા અઢી, કલોજી અઢી તોલા, કીમમીશ પાંચ તોલા, ખારેક શેર પાલાલ મરચા તોલો સવા, આદુ તોલા અઢી.

ગાજરને છોલી ખમણીથી ખમણો, પછી મરચાં, કલોજી, આદુ, તથા નીમક વાટેસો, ખારેકમાંથી ઠણીચા કાઢી નાખી ખારીક કાતરો, પછી બધી ચીજોને મેળવી એક તપેલીમાં ચુલાપર ચકાવો અને કદગીરથી બરાબર હલાવ્યા કરો. જ્યારે ગાજર ગળી જાય ત્યારે ઉતારી લીઓ. બહુ પકાવો નહી. નહિતો કડવાશ આવે જશે. પછી ઠાઢી પડી જાય ત્યારે બરણીમાં ભરી દો. અને મજબુત બંધ કરો. જેથી ખુશબો નીકળવા પામે નહિ.

૨૫ “ કેરીનો મુરખ્યો ”

મોટી મોટી કેરી શેર ત્રણ, સાકર શેર ચાર, બદામના બી શેર અરધો, જાફરાન બે આની ભાર,

કેરીને છોલી તેની ગોઠલી કાઢી નાંખો અને લાંબી મોટી ચીરો બનાવો આ ચીરોને રાત્રે ઠાઢા પાણીમાં પલાળી રાખો. અને સવારે પાણીને નીતારી નાંખો. બે ત્રણ વાર ત્રણ ત્રણ કલાકે નવું પાણી નાંખો અને ની-

તારી નાંખો પછી પાંચ શેર પાણીને ગરમ કરો, અને ઉકળતા પાણીમાં કેરીની ચીરોને નાંખી તરત બહાર કાઢી લો. (ગળવા દો નહિ) પછી આ ચીરો સફેદ કપડા પર રાખો. જેથી કરીને સુકી જાય.

પછી સાકર શેર ચારને ચારેના શેર પાણીમાં નાંખી ચાસણી ખનાવો. જ્યારે તાર અંધાય ત્યારે ચાસણીને ઉતારી લીઓ. જ્યારે ચાસણી ઠરી જાય ત્યારે તેમાં કેરીની ચીરો નાંખી દો. બદામના ખીને ગરમ પાણીથી છાત્ર ઉતારી નાંખો. આખા ખી અંદર દાખલ કરો. બદામનાને કોર વાટી અંદર નાંખો. ત્રીજે દીવસે એકવાર ફરીથી જરો જોશ ઘટ્ટને એક બરણીમાં નાખી મજબુત બંધ કરો. અને બરણીને સુકી જગ્યામાં રાખો, બીની જગ્યામાં રાખવાથી મુરખ્ખો બગડી જશે.

બરણીની મોશમમાં ઘરેક મુરખ્ખાને એક વખત જરો ગરમ કરવો અને કોઈ કોઈ વખત તડકામાં રાખવો. આમ કરવાથી હંમેશા સારો રહેશે બગડશે નહિ.

૨૬ “ કેરીનો હલવો.

ઉમદા કેરીનો મીઠો રસ શેર એક. દુધ અઢી શેર, ધી અર્ધ શેર, સાંકર સવા શેર, બદામના ખી પાંચ તોલા.

પહેલાં રસને કપડામાં ગાળી લેવો. જેથી રેશા નીકળી જાય પછી દુધમાં રસને રાંધો, જ્યારે સુકાઈને જાડું થઈ જાય ત્યારે ધી નાંખી ભુજો જ્યારે ખુશખો સારી રીતે નીકળે, ત્યારે સાકર નાંખી પકાવો. પછી બદામના ખી નાંખી ઉતારી લીઓ અને ખાઓ.

૨૩ “ ગોળની સુખડી (ગલ પાપડી) ”

ઘઉંનો લોટ શેર એક, ગોળ શેર ૦૮, ધીધ શેર અરધો, શાકરીઆ પાંચ ભાર લેવું.

તાંબાની કલ્લ દીધેલી કડાઈમાં ધીધ નાખવું, તેમાં સાથે ગોળ નાખવો તે બંનેને સાથે ઉકાલવું. જ્યારે ગોળ તરીને ઉપર ખોપરી બાઝી જાય ત્યારે લોટ નાખવો સાથે શાકરીઆ પણ નાખવી. તાવેથાથી ખુબ હલાવવી જ્યારે ચાલામાં દબાય તેવી ઘટ થાય કે તરત ઉતારી લેવી જે ચાલામાં કાઢી તેને ખુબ કરાણી પછી પહેલી ચાળામાં દાખી દેવી. ફરી ગયા પછી તેને ખાવાના કામમાં લેવી.

૨૮ “ ગોળનો શેરો. ”

રવાનો લોટ શેર એક, ગોળ શેર ૫૦, ધીધ શેર અરધો, એલચી ના દાણા પાંચ.

ગોળનો શેરો કરતી વખતે યાદ રાખવાનું કે પહેલાં કડાઈમાં પાણી મુકવું જે સાથે ગોળ નાંખી પાણીને ઉકાળવું જ્યારે ગોળ ગળી જાય ત્યારે પાણી બીજી તપેલીમાં કાઢી લેવું અને ગાળી લેવું અને કડાઈ સાફ કરી તેમાં ધી નાંખવું અને ઉગ્ર થાય કે તરત રવો અથવા લોટ નાખવો. તાવે થાથી હલાવ્યા કરવું જરૂરે લોટ શેકાઈ ને દાણો પડી જાય અને તેમાંથી મુગધ છુટે ત્યારે ગરમ કરેલું પાણી તેમાં નાંખવું થોડીવાર રહેવા દઈને આસ્તે આસ્તે હલાવતા જવું જ્યારે પાણી બળી જાય અને ઘટ થાય કે તરત ઉતારી લેવો જેથી છુટા ફુલના જેવો શેરો થશે.

પ્રકરણ—૪ થું. પવીત્ર લગ્ન ગાંઠ

જેના આજે પોતાના મામાના છોકરાના વિવાહ કરી આવી હતી. તેને મળવા તેની માસીની દીકરી એન ફાતમાં આવી હતી. બપોરના જમણુ બાદ અને બહેનો દીવાનખાનામાં બેસી લગ્નની વાતો કરે છે.

જેના-બહેન ફાતમાં જાફરભાઈના વીવામાં બહુ મજા પડી. હું કોઈના નીકાહમાં ગઈ નહી હોવાથી નીકાહ વખતે ખાસ હું પાસે બેઠી હતી વળી ત્યાં જે નીકાહ પડાવવામાં આવ્યા તે ચોપડી પણ હું સાથે લઈ આવી હું પણ ભાશા અરખી હોવાથી હું સમજી શકતી નથી બહેન તમે મને સમજાવશો.

ફાતમાં-બહેન જેના, હું મોટા ભાઈ પાસેથી તેના અરથો શીખી ગઈ છું તું તારી ચોપડીમાંથી બોલતી જા તેના હું તને અર્થ સમજાવું.

જેના-બહેન ફાતમાં લગ્ન એટલે શું અને નીકાહ શા માટે પડાય છે, તે મને સમજાવશો ?

ફાતમાં-બહેન જેના, તે ઘણો ઉત્તમ પ્રશ્ન કર્યો. જે આ સૃષ્ટિના કરણહારે મનુષ્ય જાતપતી માટે જે ઉત્તમ લગ્ન ગાંઠના ધાર્મિક નીયમો બાંધ્યાછે, તેને 'નીકાહ' કહે છે હિન્દુઓમાં ચોરી બાંધી લગ્ન કરવામાં આવે છે, તે વખતે પણ બ્રાહ્મણો ધાર્મિક અર્થસુચક સ્લોકોથી દરેક ન્યાતોમાં પરણાવે છે અને તેજ મુજબ દરેક કોમમાં આ પ્રસંગ ઘણાજ માનથી અને પવિત્રતાથી ઉજવવામાં આવે છે. લગ્નથી કુદરતી સ્ત્રી-પુરુષની જોડી બનાવવાનો મહાન ધાર્મિક કાર્યદો છે. મનુસ્મૃતીમાં વીવાહ ચાર

પ્રકારના કહેલા છે. પણ તેની સાથે આપણને સંબંધ નહીં હોવાથી અત્યારે તેનું લંબાણથી વીવેચન કરતાં નથી. ઇસ્લામના કાયદા અનુસાર આપણી કોમમાં જે પાક કલામો એ પ્રસંગે બોલાય છે તેને નીકાહ કહેવાય છે, નીકાહથી થયેલા વીવાહ ફક્ત હલાલ છે.

જેના-વાહવા બહેન ફાતમા, ખુદાવન્દતાલાએ આપણા સુખને અરથે તથા નિતી રીતી જાળવવાને માટે કેવા ઉત્તમ કાયદા બાંધી આપ્યા છે. બહેન, નીકાહમાં શરૂઆતમાં “વકીલ” નીમવામાં આવે છે તે શા માટે?

ફાતમા-જો બહેન આ પવિત્ર કાર્યના શાક્ષી તરીકે અને વર કન્યાને સમજાવી, આ પવિત્ર કાર્યના અમુલ્ય સુત્રોની કપ્પુલાત આપનાર તરીકે વર અને કન્યા તરફથી વકીલો નીમવામાં આવે છે. વકીલોની નીમણૂક વર અને કન્યા તરફથી તેમની રાજી ખુશીથી થાય છે; એટલે કે આ પવિત્ર કાર્યના શ્લોકો તેમના વતી બોલવાની તેમને તેઓ તરફથી સત્તા મળે છે, જે નીકાહમાં જોયું હશે કે વકીલોને તેવી સત્તા વર કન્યા તરફથી આપવામાં આવે છે.

જેના-હા હા બેન ફાતમા, પહેલાં નીકાહ પડાવનારે વર તથા કન્યા તરફથી વકીલોની માંગણી કરી અને વર કન્યાએ પોતાની તરફથી વકીલો નીમી વકીલ તરીકેની સત્તા આપી, એતો હું સમજી, પણ બહેન ત્યારબાદ “મહેર” માટે માંગણી કરવામાં આવી તે શા માટે? મહેર એટલે શું?

ફાતમા-વર પાસે કન્યા “મહેર” ની માંગણી કરે છે. જે નકકી થયા બાદ “નિકાહ” પડાવવામાં આવે છે. “મહેર” એટલે “સ્ત્રીધન” મહેરની રકમ સ્ત્રીની ગણાય છે.

જેના--પણ બહેન, મ્હોરની તો ફક્ત કપ્પુલાત લેવાય છે, કાંઈ રોકડા સ્ત્રીનાં નામે મુકવામાં આવતા નથી કે જમીન લેવામાં આવતા નથી.

જ્ઞાતમા--પણ તેની નોંધ જમાતી દફતરમાં થાય છે. અને જ્યારે ખુદા ન ખાસ્તાં ધણી ધણીયાંણી છુટા છેડા કરવા માંગે ત્યારે મ્હોર સ્ત્રીને અપાવવામાં આવે છે. તે અપાવવાનું કામ જમાતનું છે. એટલે તે માટે જમીનની કાંઈ જરૂર હોતી નથી, જમાત મ્હોર અપાવ્યા વગર છુટા છેડા કરી શકતી નથી.

જેના--બહેન જ્ઞાતમા મ્હોરની શું જરૂર હોય છે ?

જ્ઞાતમા--સ્ત્રીધન તરીકે સ્ત્રી તેની માલીક છે. પુરૂષ પોતાના તરફથી એટલી રકમ આપે છે. તેના ઉપર પછી પુરૂષનો હક રહેતો નથી છુટા છેડા થતી વખતે તે રકમ સ્ત્રીને આપ્યા વગર પુરૂષ તેને કહાડી મુકી શકતો નથી, આ મુજબ એક અબળા તરીકે તેને ટેકા રૂપ મ્હોર આપવાનો રીવાજ ધણીજ બુદ્ધિથી કરવામાં આવ્યો હોય એમ જણાય છે. મ્હોરનો કાયદો સ્ત્રી તરફની દયાનો ભાવ બતાવે છે. જ્યારે પુરૂષ સ્ત્રીને છોડી આપે ત્યારે સ્ત્રી નિરાશાર ન બની જાય એવા હેતુસરજ આ કાયદો છે.

જેના--બહેન જ્ઞાતમા ! જો મ્હોર કન્યા કપ્પુલ ન કરે તો ?

જ્ઞાતમા--બહેન જેના ! બન્ને કપ્પુલ કરે ત્યારે મ્હોર નકી થઇ કહેવાય, ત્યાં સુધી નીકાહનું કામ થઇ શકતું નથી. વરના ગળ મુજબ વરે મ્હોર આપવી જોઈએ અને તે મ્હોર કન્યાએ કપ્પુલ કરવી જોઈએ. વર કન્યા તરફથી મ્હોર કપ્પુલ થયા બાદજ નિકાહ પડાવવામાં આવે છે.

જેના--વાર બહેન, હવે મને નિકાહના અરથો સમજાવો.

જેના અરબી નીકાહની બુકમાંથી નીકાહ વાંચે છે અને જ્ઞાતમા તેના અરથો સમજાવે છે.

આપણી ઇસમાઈલી કોમમાં પઢાતા પાક નિકાહ.

ખીસમીટલાહ હીર રહેમાન નીર રહીમ

અર્થ—દયાળુ અને કૃપાળુ ખુદાના નામથી શરૂ કરું છું.

અલહમ્મે લીલ્લા હીલ્લી, મુસવીગુલ જન્મતા શી
 ઝીલ્લીલ ઇકરામે વ જઅલન નિકાહા. સખખના લે ખકાએ
 નસલીલ અનામ. વસીલતન. ઇક્લા ઇસ તવજામન. ખીસ સવા
 એ. વલ ઇકરામે. નાએમુન. વજઅલલ આલમા. મરખુ-
 તન. એહાઝલ ઇનતેજામ. વ આહંમદ હુ. અલા મા ફદ્લના
 ખીહી મીનલ ઇકરામે. વ સલલલ્લાહો અલા સૈયદીલ અસ
 શીયાએ. વખાતેમુલ અખીયાએ. મોહમ્મદીન નખીયીલ
 મખડિસે. અલલ ખાસે. વલ આમ. વ અલા આલેહી વ ઇત
 રતેહીલ અમજદીલ ઇકરામ, અલ્લીલીના ઇઝહઅલ્લાહો અન
 હુમુર રીજસા. વ તહહરાહુમ. તતહીરા. અલહમ્મે લીલ્લાહો
 ઇકરાન. એનેઅમતેહી વલાએલાહા ઇલ્લીલ્લાહો ઇખલાસન
 એવહદાનીયતેહી. વસલ્લીલ્લાહો અલા મોહમ્મદીન સમયેદીલ
 ખરીયતે વઅલલ અસફેયાએ મીન ઇતરતેહી. અમ્મા અઅદો
 ફકદ દાના મીન ફઝલીલ્લાહો અલલ અનામે અન અગનાહુમ
 ખીસ હસાલ અનીસ હરામે ફકાસા સુખહાનહુ વતઆલા
 વ અનકેહુલ અયામા મીનકુમ. વસ્સાલેહીના મીન એખા
 દકમ. વએમાએકુમ. ઈન યકુલુ ફકરાઆ. યોગતેહુમુલ્લાહો
 મીન ફઝલેહી વલ્લાહો વારેડિન અલીમ.

દુઆના અર્થ.

ખુદાના સુકરાના ગુઝરીએ છીએ કે જેણેજન્મત બનાવી છે, તે પોતાની ઉંમ્મતના ખાન, પાન, સુખ અને આરામને વાસ્તે બનાવી છે. અને ખુદાતઆલાએ નીકાહ કરવાને હુકમ કર્યો છે અને કાયદો નીમ્યો છે, નીકાહ કરવાથી સવાખ થાય, ઉમ્મતમાં વધારો થાય અને ધજ્જત વધે છે. પેગમ્બરોએ પણ (કાયદો) અખ્તીયાર કરેલ છે અને તે એક દીનનો કાયદો છે અને તે ખુદા તરફનો છે. એ કાયદો બધા એને અબ્બવવાની ફરજ છે અને ખુદાના સુકરાના અદા કરો કે જે તમોને નીકાહથી આડે રસ્તે જતા અટકાવે છે. તે કાયદો તમોને ખુદાએ દેખાડ્યો છે. જેટલા નખી છે તે બધાથી જે મોટો છે અને જેના પછી નખી નથી તેનું નામ મહમદ છે તેના ઉપર તથા તેની આલ ઉપર સલવાતુલા અલેહીવ અલેહી વસલમ એટલે તમે તેની આલ (હાજર ધમામ) ઉપર સલવાત પડો. નખી મહમદ તથા તેની આલ ઉપર ખુદાના સલામ હોજો અને નખી મહમદ તથા તેની આલ માટે ખુદાતાલા પોતાના પાક કલામ કુરઆને મજ્હદમાં ફરમાવે છે કે, નખી મહમદ તથા તેની આલ પાક અને પાકીઝ છે, ખુદાની મેહરઆનીના સુકરાના કંઈ છું અને ગવાહી આપુછું કે ખુદાનો કોઈ શરીક નથી. અને ખુદાના સલામ નખી મહમદ તથા તેની આલ ઉપર હોજો. ખુદાવન્દ તાલાની મોટામાં મોટી મેહરઆની તેની જીમ્મતપર એ છે જે, તેઓએ નીકાહ કરવા કે જેથી હરામ રસ્તે જતાં અટકે, અને તેના વીશે એક સુરા કુરઆને મજ્હદમાં છે કે,

“ તમારા કુટુંબમાં અથવા તમારા દીનદારની સાથે નીકાહ કરો, અગર જે ગરીબ હોય તોપણ તેનો ખ્યાલ નહીં કરો કારણ કે પરવરદીગાર ગરીબો માફત કરવાનો શક્તિવાન છે.”

(ઓરતનો વકીલ ત્રણ વખત બોલે.)

અનકહતો મોવકકેલતી લેમોવકકેલકે અલલ મેહરીલ માઅલુમ.

અર્થ.—મેં આ છોકરાને આ છોકરી સાથે પરણાવ્યો છે તથા તેની મહેરની મને ખબર છે.

(મરદનો વકીલ જવાબમાં ત્રણ વખત પડે.)

કખીલતુન નીકાહ લેમોવકકેલી અલલ મેહરીલ માઅલુમ.

અર્થ.—હું આ નીકાહ કબુલ કરું છું અને તેની મહેરની મને ખબર છે.

(ઓરતનો વકીલ ત્રણ વખત બોલે)

ઐ વજતો મોવકકીલતી લેમોવકકેલકે અલલ મેહરીલ માઅલુમ.

અર્થ.—પરણાવ્યા આ છોકરીને આ છોકરા સાથે, અને તેની મહેરની મને ખબર છે.

(મરદનો વકીલ જવાબમાં ત્રણ વખત પડે.)

કખીલતો તઝવીજ લેમોવકકીલી અલલ મેહરીલ માઅલુમ.

અર્થ.—આ નિકાહ મેં કબુલ કર્યો છે અને છોકરીની મહેરની મને ખબર છે.

(ઓરતનો વકીલ ત્રણ વખત બોલે.)

અનકાહતો વ ઐ વજતો મોવકકેલતી લેમોવકકેલ અલલ મેહરીલ માઅલુમ.

નીકાહ પડી ને તેમને પરણાવ્યા છે તેની મહેરની મને ખબર છે.

(મરદનો વકીલ જવાબમાં ત્રણ વખત પડે.)

કમીસનનીકાહા વતઝરીજ લેમોવકકેલી અલસ મેહરીલ
માઅતુમ.

અર્થ.—નિકાહ કર્યા છે (તે છોકરાનું નામ તેનાબાપના નામ સાથે લેવું
છોકરી ને તેના બાપનું નામ લઈને કહેવું.)

(તે પછી ઓરતનો વકીલ નીચે પ્રમાણે દુઆ પડે.)

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અયના
હઝરત આદમ વ હવા.

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અના
હઝરત મુસુફ વ-ઝોલેખા. ..

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અયના
હઝરત ઇબ્રાહીમા વ સારા.

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અયના
હઝરત મુસા વ સફુરા.

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અયના
હઝરત મોહમ્મદ મુસતફા (સ૦) વ ખદીજતુલ કુબરા (૨૦).

અલ્લાહુમ્મા અલ્લેફ અયનહોમા કમા અલ્લફતા અયના
હઝરત અલી મુરતઝા વ ફાતેમા તુઝ ઝોહરા સલવાતુલ્લાહે
અલયહીમ અજમદન.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત આદમ તથા હવાનું જોડું
બનાવ્યું અને તેમાં જેવી મીઠાસનો વાસ પુર્યો તેવી આ જોડામાં કરજો.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત મુસુફ તથા મુલેખાના જોડા
બનાવ્યા ને તેમાં મીઠાસ મેલ્યો તેજ પ્રમાણે આ જોડામાં મેલજો.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત ઇબ્રાહીમ તથા સારાના જોડા બનાવ્યાં અને તેમાં જે મીઠાસ મેલ્યો, તેજ પ્રમાણે આ જોડામાં મેલજો.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત મુસા તથા સફુરાતું જોડું બનાવ્યું, અને તેમાં જે મીઠાસ પેદા કર્યો, તેજ પ્રમાણે આ જોડામાં કરજો.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત મહમદ મુસ્તફા તથા ખદીજતુલ્લકુબરાના જોડા બનાવ્યાં, અને તેમાં મીઠાસ ઉત્પન્ન કરી, તેવી આ જોડામાં કરજો.

પાક પરવરદીગારે જે પ્રમાણે હજરત અલીયુન મુરતઝા તથા ખીખી ફાતુમતઝહોરા જેના ઉપર ખુદાના સન્નામ હોજો તેઓને જોડા બનાવ્યો ને તેમાં મીઠાસ પેદા કર્યો તે પ્રમાણે આ જોડામાં કરજો.

નીકાહતમામ.

લગ્ન પ્રતિજ્ઞા.

વર—સહચારીણિ તુંજ છો, સુખ દુઃખમાં સંસાર,
જતન કરી હું જાળવીશ, ગુણયલ ઓ ગૃહનાર.

કન્યા—મુજ જીવનની દોરી છો, લવસાગરની નાવ.

સ્નેહ થકી હું સાચવી, લઈશ અનુપમ લ્હાવ,

વર—કુટુંબની પોષક માતૃની, ગૃહણી સુશિલ નાર,

ઉત્તમ મિત્ર ગણી તને, ઉતરીશ હું લવપાર.

કન્યા—પૃથ્વીપરના મુજ પ્રભુ, સ્વામિ સાચા દેવ,

શાંતી સ્નેહ સુમન ધરી, કરીશ નિત્યે સેવ.

વર—વકાદારીને સત્યનો, પઢીસ નિત્યે પાઠ,

પત્ની વૃત પાળી રહુ, જન્મ મરણની સાથ.

કન્યા—પતિવૃતાના ધર્મનો, સજી સહુ શણગાર,

સદગુણ આલુષણ ધરી, ચાલીસ હું સંસાર.

વર—લગ્ન તણા શુભ હેતુનું, ધરી હમેશાં ધ્યાન,

પ્રસન્ન રાખીને સર્વદા, દર્દશ સ્નેહ સન્માન.

કન્યા—વેલ સમી વળગી રહું, નાથ વૃક્ષની સાથ,

સુખ દુઃખમાં સતોષથી, ધરી નાથ સંગાથ.

વર—કલેશ સદા કડવો કરી, ભુલી સઘળા વાંક,

સંપ ધરીને ચાલશું, શીખી સાંતિ આંક.

કન્યા—નોકર ચાકર સર્વથી, વર્તન ઉત્તમ સાર,

પતિ કૃપાથી પામીશું, શિક્ષણ સહુ સંસાર.

વર—ક્ષમા દયાને પ્રેમનો, જાપ જપી દિન રાત,

સુંદરી સ્નેહે ચાલશું, કરી સત્યનો સાર.

કન્યા—હૃદય મન્દિરે સર્વદા, ધરી નાથનું ધ્યાન,

મન વચનને કર્મથી, બનીશ હું નીષ્કામ.

વર—એક ખીજની ન્યુનતા, પુર્ણ કરીશું સાથ,

વિકાસ ક્રમના માર્ગમાં, પતિ પત્ની સંગાથ.

કન્યા—ખે પાંખોથી ઉડશું, વિશ્વવ્યોમ મોઝાર,

જન્મે જન્મ મળો મને, આપ પતિ ભરથાર.

(રાસ મન્દિર ગો. દુ. રા.)

પ્રકરણ ૫ મું.

—*—

“ ધણી પ્રત્યે સ્ત્રીની ફરજ ”

નીકાહનો હેતુ એમ થાય છે કે, વર અને વહુ બંને સામસામા જમાતની રૂબરૂ પવિત્ર વચનથી બંધાય છે જે, એક બીજાના સુખમાં અને દુખમાં ભાગ લેવો. દરેક કામમાં એક બીજાને મદદ કરવી. પછી તે કામ સંસારીક હોય, અથવા તો ધાર્મિક હોય તો પણ બંનેએ સાથે મળી શુદ્ધ-ભાવનાથી કરવા.

સ્ત્રી પોતાના ધણી સાથે બંધાય છે કે—

મારા ધણીના કુટુંબમાં ધરડા, બાળક, જુવાન સ્ત્રીઓ, વિગેરે જે કોઈ હશે, તેમની હું બરાબર સંભાળ રાખીશ, અને તે જેમ ખુશી રહે તેમ ચાલીશ, કોઈનું મન દુભાવીશ નહિ અને મને જે અન્ન પાન, વસ્ત્ર આભુષણ (ધરાણા) વિગેરે શક્તિ પ્રમાણે મહે તેના ઉપર સંતોષ માની મનને રાજી રાખીશ. તેને માટે કસેશ કરી મારા પતીનું મન દુખાવીશ નહીં.

મારા પતીના જમવાના વખતે જે ખોરાક ખાવાની તેમની ઇચ્છા થશે, તે પ્રમાણે ગળ્યા પદાર્થો, શાક ભાજી, અથાણા, પાપડો, ચટણી, વિગેરે ધરની સંપત્તિ પ્રમાણે, દરેક સામગ્રી તૈયાર કરીશ અને રોજંદા તેમની સગવડ પ્રમાણે ગોઠવણુ કરી રાખીશ તેમાં જરા પણ આળસ કરીશ નહિ. વળી જે જે હુકમ તેમના

તરફથી કરવામાં આવશે તે હું બરાબર પાળીશ, અને આડી અવળી ચાલીશ નહીં.

હું અંદરથી અને બહારથી શુદ્ધ રહીશ દિલમાં કોઈ જાતનો દ્વેશ અને કપટ રાખીશ નહિ, તેમનું દિલ ખુશી રહે તોવા કપડા અને ઘરેણા પહેરીશ. સ્ત્રી જાતના સ્વભાવ પ્રમાણે હું જુદું કોઈ દીવસ બોલીશ નહિ, સાચી વાણી ખરા મનથી, અને શરીરથી તેમના વિચારને તાબે થઈ, રાજી થશે તેવું કર્તવ્ય કરીશ કેમકે મારું સર્વ તેઓને અર્પણ કરેલ છે. જોડલો મને મારો પ્રાણ બહાલો છે, તેનાથી વિશેષ મારા પતીને વહાલા સમજીશ, કારણ કે, સ્ત્રી પોતાના પતિની સેવા કરે તેજ ખરી અર્ધાંગના કહેવાય.

પતિના ઉપર દુઃખ આવે તે વખતે ધીરજ રાખી દુઃખ સહન કરી ધણીને હિમત આપીશ, અને જેમ બને તેમ દુઃખ ઓછું કરવાનાં ઉપાય કરીશ. સુખ હશે ત્યારે ગર્વ કરીશ નહીં. તેમના શિવાય બીજા પુરુષ પ્રત્યે મન, વાણી, અને કાયાથી કોઈ પણ રીતનો સમાગમ કરીશ નહીં. પરપુરુષ સારો છે, રૂપાળો છે, એવા બોટા વિચાર મનમાં કરવા તે પણ માનસિક ગુનાહ કહેવાય છે.

મારા ઘરમાં સર્વ જાતના કામકાજ કરવા તૈયાર રહીશ તેમાં આળસ રાખીશ નહીં, તેમના માત પીતા, જે મારા સાસુ સસરા થાય, તેમની આજ્ઞાઓ શીર ઉપર ચડાવી સેવા કરીશ અને તેમનું મન જેમ રાજી રહે તેવી રીતે ચાલીશ. વળી મારા પતીના સગા સ્નેહી આવશે તેને મધુર વચનથી આવકાર આપી તેની આગતા સ્વાગતા કરીશ.

મારા પતી જે કાંઈ ધર્મના કામ કરશે. જેવાં કે હાજરમામની દસ્ત પોશી. દસોંદ નાના મોટા કાગવાં વિગેરેમાં શુદ્ધ અંતઃકરણથી સંપૂર્ણ રીતે સહાયભૂત થઇશ, વળી દ્રવ્ય મેળવવાને માટે મારાથી જે બનશે તે ઘરમાં રહી કામ કરીશ, તેમના મનની ઇચ્છાને તાબે થઇ શુદ્ધ આચરણથી અનુસરી દરેક વખતે હાજર રહીશ.

આ વિવાહ પ્રસંગે જે જે કબુલાતો કરી છે, તેમાં આ બધા મળેલાં મારા પતીનાં સગાં અને મારા સગાં, તથા જમાતના અમલદારીઓ, વિગેરે શાક્ષી છે, અને તે સાક્ષીએ આજ તેઓ મારા પતિ (ધણી) થયા છે. મેં મારું સ્વસ્વ અથવા વધારે તો શું પણ મારો દેહ જે મનુષ્યને વધારે વહાલો છે તે પણ આજથી તેમની શેવામાં અર્પણ કર્યો છે. જેથી તે દેહ કાળજી રાખી પાલન પોપણ કરી તેને સીધે રસ્તે દોરી, મારો ઉધ્ધાર કરવો, તે તેમને સોપુ છું.

એ મુજબ એક સ્ત્રીની પોતાના વર (ધણી), પ્રત્યે શું ફરજ છે તે તેણીએ બરાબર જાણવું જોઈએ. ખુદાવંદ તાલાએ સ્ત્રીને પેદા કરી છે તે ખાસ પોતાના ધણી પ્રત્યે વફાદાર રહેવા સારજ, નહિ કે અવળે રસ્તે ચાલવા માટે પેદા કરી છે. ધણીને રાજી રાખવા વહુએ ધણુંજ ધ્યાન રાખવું. તેની ખુશીમાં ખુશી, તેની ગમીમાં ગમી, તેની ગરીબી, કે તવંગરી હાલતમાં દરેક વખતે ધણીની તાબેદારી ઉઠાવવી તે શાણી સ્ત્રીની ફરજ છે.

જેમ એક નોકર પોતાના માલીકના દરેક હુકમ બગ્ગવે છે. તેવીજ રીતે સ્ત્રીએ પણ તેના દરેક હુકમ પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. કોઈ કામમાં તેને કદી ગુસ્સો થવા દેવો નહિ, પણ જાણે બંને એકજ હોય તેમ વર્તવું. જેમ જીવ એક ને ખોળીયા એ છે.

ખરાબ સ્વભાવની સ્ત્રીઓ, પોતાનો સંસાર પોતાને હાથે ધુળમાં મેળવે છે. તેનું કારણકે પીયરીયા પૈસાદાર હોય છે, અને ધણી ગરીબ હોય છે, તેથી તેનું માન રાખતી નથી, અને તેને મેણા ટોણાં મારે છે. વળી તેની દુનિઆની જંજીરોમાં મદદ કરતી નથી. અને તેના શબ્દોને માન આપતી નથી. જેથી પોતે હલકા વિચારની છે તેવું સાબીત કરે છે; જો પોતે સારા ખાનદાનની હોય તો ધણીને કોઈ દીવસ સંતાપતી નથી, પણ દરેક દુઃખમાં ભાગ લઈને તેની કેટલીક જંજીરો ઓછી કરે છે, જેથી ધણી ધણો ખુશી થાય છે.

કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના શોખ સારૂ ધરાણાં માટે હઠ પકડે છે. ધણીની ધરાણા ઘડાવવાની શક્તિ છે કે નહિ તે જોતી નથી, પણ પોતાની વાતને હઠ લઈ ધણીથી મોટું ચડાવી ચાલે છે. આવી રીતે વર્તવાથી, ધણીની સાથે કંકાસ થાય છે અને ઘરમાં એક બીજના જીવ ઉંચા રહે છે, માટે તેમ નહિ કરતાં જેવી આપણા ઘરની હાલત તે પ્રમાણે ચાલવું.

યાદ રાખો કે પુરૂષને ચોખ્ખાઈ બહુજ ગમે છે, જેથી તમારે ધ્રુવડ સ્ત્રીમાં બપવું જોઈએ નહિ, પણ રાંધવામાં, ખાવા પીવામાં,

કપડા લતામાં, દરેક ધરના કામકાજમાં સદ્કાઈ રાખવી કે જે પોતાના વરને પસંદ પડે, અને પોશાક શાદો અને સદ્કાઈદાર પહેરવો જેથી વર જોઈને ખુશ થાય.

કેટલીક સ્ત્રીઓને ખરાબ આદત પડેલી હોય છે કે, જ્યારે પીયર જાય ત્યારે સાસરાના ધરની વાતમાં મીઠું મરચું ભભરાવીને વાત કરે છે, જેથી બંને વેવાઈમાં કુસંપ થાય છે, એક બીજાને બોલે વેવાર નથી રહેતો. આ આદત ધણીજ ખરાબ કહેવાય. એક બીજાની વાતને ઢાંકવી તે દરેક ડાહી સ્ત્રીની ફરજ છે અને વહાલાંઓમાં વીધન નંખાવવું તેના જેવું પાપનું કામ બીજાનું કોઈ નથી, છેવટે અંજનમ એ આવે છે કે એક બીજાને ઘરે જવાનું બંધ થાય છે. એટલે વહુને પણ જવા દેતા નથી, અને તેના ઉપર સખત જપતો રાખે છે, જેથી તે ઘણું દુઃખ ભોગવે છે. માટે સમજવું કે મારી જીંદગી પીયરમાં નહિ, પણ સાસરામાં પુરી કરવાની છે. જેથી તેઓ રાજી રહે તેમ કરવું.

સ્ત્રીએ હમેશાં પ્રેમ ભરેલા શબ્દોથી ધણીની સાથે વાતચીત કરવી, તેના દરેક કામમાં મદદ કરવી, તેની ચીંતાઓ અને દુઃખમાં ભાગ લેવો. તેની સેવા ચાકરી કરવી, તેને ખવરાવીને ખાવું તેને નવરાવી, ધોવરાવી, દરેક જાતના સુખની સગવડ જાતી મહેનતથી પુરી પાડવી, તેના વિચાર વિરૂદ્ધ ચાલવું નહિ.

તેની રજા સિવાય બહાર જવું નહિ. તેની છાની વાત કોઈને કહેવી નહિ. તેના સગાં વહાલાઓ સાથે હળી મળી ચાલવું, તેઓને નકામા સંતાંપી કંટાળો આપવો નહિ.

સ્ત્રીઓની મુખ્ય ત્રણ ફરજ છે. (૧) ગૃહણી તરીકે, (૨) માતા તરીકે, (૩) નોકર તરીકે, પતિની સેવા કરવા તત્પર રહેવું, ઘણીને જમાડી જમવું, અને રાત્રી કરવામાં માતાના જેવો પ્રેમ વાપરવાનો અને સંસારીક આપતમાં એક ગૃહણી તરીકેની ફરજ અગ્નવવાની છે. દરેક શાણી સ્ત્રીએ શીખવું જોઈએ, કે પતિ તે પરમેશ્વર છે. પૈસા, સુખ, સંપત્તિ, સોભાગ્ય, સઘળું પતિમાંજ સમાયેલું છે, પતિ વગરની સ્ત્રીજ નથી, બાલકે તેની જીંદગી વૃથા છે. માટે જુદેનો પોતાનો દરજ્જો સમજીને પોતાના પતિના દરેક કામને માન આપી તેની ફરજ અદા કરશે તો, ઘણાજ કાયદો મેલવશે.

“ સ્ત્રીઓને નેક નસીહતો. ”

(૧) તમારા ઘણીતા ખાનગી કામગીરો, ખુલ્લાં હોય તો પણ તમારે તેની રજા સિવાય વાંચવા કે ફાડવા નહિ.

(૨) ઘણીની સાથે વાતચીત કરતી વખતે નીચી નજર રાખી ઘણીજ નમ્રતા અને મીઠા શબ્દોથી વાત કરવી.

(૩) ઘણીની સાથે રીસાવાની ટેવ રાખશો નહી. પણ જો તમારા કામથી નારાજ થાય તો તમે તેને મનાવી દ્યો.

(૪) જેટલી વાત ધણીની રૂબરૂમાં થાય, તેટલી પેટમાં રાખવી, ધણીના વિષે ખોટા વહેમ લાવવા નહિ, અને તે સારોજ છે તેવો ખ્યાલ રાખવો.

(૫) ધણી પોતાની આવકનો ગમે તેમ ઉપયોગ કરે, તેમાં કોઈ દીવસ વચ્ચે પડવું નહીં. તેમ તેને હિસાબ પુછવો નહિ, જેટલું તમોને ઘર ખરચી માટે આપે તેટલામાંથી તમો કરકસર કરીને બચાવો, જેથી આગલ કામ આવશે.

(૬) જ્યારે ધણી ધંધાથી કે નોકરીથી કારેગ થઈ, ઘરે આવે, ત્યારે તેનો થાક ઉતરે તેના વિવેકથી વર્તવું જેવી તેવી કુચલીની વાતો ન કરવી, તેમ ઘરમાં જણુસ ભાંવ થઈ રહી હોય તો તેવી વાતનો કંટાળો આપવો નહિ.

(૭) તમારો વર ખોડ ખાપણુ વાળો હોય, ગરીબ કે અમીર હોય, ગમે તેવો હોય તો પણ તમારે તેના વિષે, હલકો ચિચાર બાંધવો નહિ, પણ તે ઉત્તમ છે, તેમ સમજી તેને માન આપવું,

(૮) સાસુ નણુંદના વચનો માથા ઉપર ચડાવવા, અને દુઃખ લાગે તેવા વચનો કહે તોપણ મનમાં લાવો નહિ, દરેક વાતને હસીને ટાળી દો, કેમકે તમારા વરના માથાપ છે, તેની તમારે માથે ફરજે અદા કરવાની છે, જે કરવી. તમારી ખુશ સુરતી, તમારા મા આપની દોલત, કે તમારા ડહાપણના વખાણુ કોઈ દીવસ કરશે નહિ, પણ તમારા સાસરા ઉંચા અને નેક છે તેવુંજ હમેશા મનમાં સમજીને તેમને માન આપવું જેથી ધણી તમારા ઉપર ખુશ થશે.

(૯) ધણી શું કામ કરવાથી રાજી રહે, અને કયા કામથી નારાજ થાય છે તે બરાબર સમજવું જોઈએ. તમારે ત્યા તમારા બચ્ચાંઓને ગદા રહેવું નહી, કે જેથી તમારા ધણીને આનંદ થશે.

(૧૦) દરેક સ્ત્રીએ પોતાનો પોશાક અને ધરની વસ્તુ ખરીદવામાં કરકસર કરવી, ઉડાઉપણાને ત્યાગ કરવો, વગેરે કરકસર છે, તેજ દોલત બચાવી ગણાય છે.

(૧૧) જ્યારે તમોને તમારો ધણી બોલાવે, ત્યારે તેની પાસે જાઓ, અને જેની જરૂર હોય તે તેને પુરી પાડો, તેમાં ખામી આવવા દેવી નહિ.

(૧૨) તમારા ધરાણાં, પોશાક, પણ વરની ખુશી પ્રમાણે પહેરો. તે નાખુશ થાય તેવો પોશાક પહેરવો, અથવા શીવડાવવો નહી, તેની રજા શિવાય પર પુરૂષ સાથે વાત કરવી નહિ, કેમકે પુરૂષો હમેશા બહેમી હોય છે. તેઓ તમારા વિષે તરત હલકુ વિચારશે અને ખોટી રીતે બે આખર થશે.

(૧૩) તમારી વાત ઉપર ધણી ધ્યાન આપતો ન હોય તો, તેને ફેશલાવી, સમજાવી, રાજી કરી, તમારું કામ કરો, પણ કંકાશ કે કુસંપ કરશો નહિ.

(૧૪) બચ્ચાંઓ ઉપર ત્યા ધણી ઉપર, ગુસ્સે થવું નહી. તેમની રૂબરૂમાં અધઠિત શબ્દો બોલવા નહિ, સાર સાર ખાવાની ટેવ પાડવી નહિ, પણ જેવી પોતાના ધરની હાલત હોય તે ઉપર સંતોષ રાખી ચાલવું.

(૧૫) ધણીની તાબેદારી કરવામાં, તેનો હુકમ ઉઠાવવામાં, કોઈ દીવસ પાછી પાની કરવી નહિ, તેમાંજ સ્ત્રીઓનું ગૌરવ સમાચેલું છે.

ઉપરની શિખામણો પ્રમાણે વર્તન કરનાર સ્ત્રી ધણુંજ સુખ મેલવશે. તેમને આજીવ્યાજીવમાં, સગા વહાલામાં તેનો દરજ્જો સૌ ઉંચો ગણશે, માટે જો ઉપરના ગુણ ધરાવતા હશે તોજ સ્ત્રી પણાને લાયક ગણાશે.

“ સાસુ સસરા પ્રત્યે ફરજ. ”

સાસુ સસરાને મુરખ્ખી અને પોતાના માખાપ તુલ્ય ગણવા જોઈએ, સંસારમાં ચાર માવતર ગણાય છે. જેમાં બે માવતર આપણો જન્મ આપનાર, અને પાળી પોષીને મોટા કરી ઉમદા કેલવણી આપી, સાસરે વિદાય કરે છે, અને તે સિવાય બીજા બે માવતર સાસુ સસરા છે. જેના સાથે જીંદગીનો મોટો ભાગ વ્યતિત કરવો પડે છે. માટે તેઓને જ સ્ત્રી માન નથી આપતી તે સ્ત્રી પોતાનો સ્ત્રી ધર્મ ભુલી જાય છે. સ્ત્રીએ સાસરામાં કેમ વર્તવું તેનું શિક્ષણ પોતાના પીયરમાં માતા તરફથી મળ્યું હશે તો તે સાસુ, સસરા, નણંદ, જેઠાણી, બિગેરેની પ્રિતી મેળવશે જેથી ધણુંજ સુખરૂપ સાસર થશે, અને ઉલટા લક્ષણ ધરાવનારી સ્ત્રીમાં શરમ થોડી હશે અને સ્વભાવે કલાંઠ હશે, તો સાસરીયામાં ખીલકુલ માન પામશે નહીં, ને હમેશાં મેણા સાંભળવા પડશે.

યાદ રાખો કે માવતરનું ઘર છોડીને દરેક કન્યાને સાસરે પતિના ઘરે જવાનું છે માટે પોતાના ઘણીના મા બાપ સાથે વસવું છે, તો તેઓને મુરખી સમજી તેઓની દરેક આજ્ઞાને શીરપર ચડાવવી જોઈએ, નહિ કે તેઓને કજીઆ કંકાસ કરી પજવવા જોઈએ, અને જો પજવશે તો દુન્યામાં દુઃખી થશે, અને ખુદાના ગુન્હેગાર થશે.

આ સંસારમાં આપણે મુસાફર છઈએ. જીંદગીનો કાંઈ ભરસો નથી જે, કેટલા વરસે આપણી મુસાફરી પુરી થશે. તેવું સમજી જીંદગીનો સદ ઉપયોગ કરવો. જેમાં સંસારીક, વ્યવહારિક, ધાર્મિક, કેળવણી લેવી જોઈએ, વળી હુન્નર શીખવા જોઈએ, જેથી દુન્યામાં સુખ અને માન મેળવશે તેમ આખરતમાં પણ ખુદાવન્દા રહીને શાંતી આપશે, સાસરીયા ગરીબ હોય તોપણ તેવી હાલતથી સંતોષ રાખવો, ને કદાચ પૈસાદાર હોય તોપણ તેમની દરેક મરજી પ્રમાણે ચાલવું તેજ સ્ત્રીનો ખરો ધર્મ છે.

ડાહી અને અકલવાળી સ્ત્રી તે કહેવાય કે, સંસારીક અનેક તરેહની ખટપટમાંથી ગચાવનાર, દુનિયાનો અનુભવ શિખવનાર, સાસુ સસરાથી જુદું ઘર લઈ રહેવાનો વિચાર કરે નહી, તેમના સાથે રહીને ગૃહ કારભાર ચલાવતાં શીખવું જોઈએ. જુદા રહીને ગૃહ સંસાર ચલાવવો તે કામ ઘણું કઠણ છે, માટે તેઓની જીંદગી સુધી સાથે રહી અનુભવ મેળવવો, અને, તેનાથી જુદા થવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો,

બંને વેવાઇઓએ રાજી ખુશીથી પોતાના બચ્ચાઓના વીવાહ કર્યા હોય છે પણ વહુ જ્યારે સાસરે આવતી જતી થાય છે, અને થોડો સમય વિત્યા બાદ તેમનામાં નાખુશી પેદા થાય છે. તેનું કારણ કે વહુને સાસુ સસરા, અને પોતાના ઘણીના કુટુંબીઓ સાથે રહેવું ગમતું નથી, તેથી આહું અવળું બોલે, બરાબર કામ કરે નહિ. તેથી કુસંપ થાય છે. પોતાના વરના ઉપર તેના માથાપ ગુસ્સે રહે છે, કે વહુને કંઈ કહેતો નથી, આવી અણગમતી બાબતો બને છે. તેનું કારણ વહુ અણસમજી અને મુર્ખ હોવાનું હોય છે. માટે સાસુ, સસરાની મર્યાદા રાખવી, તેથી સાસરામાં માન પામશે. જે માટે માતાએ પોતાની દીકરીને ઘણીજ ઉમદા શિખામણ આપવી જોઈએ છે, તે સાથે માતાએ પણ ઉત્તમ લક્ષણો રાખવાં જોઈએ, કે જેથી પોતાની પુત્રીમાં સારા ગુણ ઉતરે. દીકરીઓએ સાસરામાં ઉત્તમ દ્રવ્ય બજાવવાની છે. જેવી કે સાસુ, સસરાની સેવા કરવી, જેથી તેઓનાં આત્મા રાજી થઈ આશીર્વાદ આપે, જેનાથી સંસારમાં સુખી થવાય છે.

કેટલીક અજ્ઞાન ઘોરતો સાસુ, સસરા પોતાના કબજામાં કેમ આવે, તેને સાર તાવીજ, દોરા, ધાગા વિગેરે ચીજો મંગાવે છે પણ યાદ રાખો કે, તેવી કોઈ પણ ચીજ હસ્તી ધરાવતી નથી પણ હુઝ્યા લોકો ફક્ત તમારી અજ્ઞાનતાનો લાભ લઈ તમને પૈસાની તથા આબરૂની હાની કરી ખોટું રસ્તે દોરવે છે અને તેઓએ પેટ ભરવાના પાપળા ઉભા કરેલા છે, માટે તેવા ખરાબ માણસોનો સંગ કરવા નહીં.

સાસરીઆમાંના સરવે માણસોને તમારા કરવા હોય તો, વિવેક, સખુરી, નમનતાદી સરવે સાથે વર્તો, જેથી તેઓ તમારા ઉપર ઘણો પ્રેમ કરશે, અને જેમ તમે કહેશો તેમજ કરશે. માટે સંપ ત્યાં લક્ષ્મી, અને કુસંપ ત્યાં દુઃખ હોય છે.

સાસરીઆમાં વધારે બોલવાથી માન ઘટે છે, જેથી જરૂર જેટલું બોલવું. કોઈને માડું લાગે તેના અપશબ્દો બોલવા નહિ, પણ સૌ સાથે હસતો ચહેરો રાખી આસ્તેથી, મીઠા શબ્દોથી વાત કરવી. જેથી સાસરીઆ સરવેનો ચાહ વધશે, તેમાં ખાસ ધણીનો ચાહ મેળવવા વધારે તજવીજ કરજો. જેમ અને તેમ તેના મીઠાજ પ્રમાણે ચાલવું અને દરેક કામ તેમની મરજી મુજબ કરવાં.

આપણા મતલબ સારૂ તેમની મરજી વિરૂદ્ધ કોઈ કામ હડીલાઈથી પરાણે કરાવવું નહિ, પણ જે વખતે રાજી ખુશીમાં હોય, ત્યારે આપણે ખુશી કરીને પોતાનું કામ કરી લેવું.

સાસુ કે નણુંદ કામ કરતા હોય, ત્યારે આપણે બેસી રહેવું નહિ, પણ તેઓના હાથમાંથી કામ પડતું મુકાવી પોતે કરવા માંડવું, તેજ તેની પ્રીતી મેળવવાનું સાધન છે.

સાસરામાં કોઈની છાતી વાત સાંભળવી નહીં. તેમ પોતાની વાત બીજાઓ કરે છે, તેવો વહેમ લાવવો નહિ. આપણાથી જેઓ ઉમરે મોટા છે, તેઓની મર્યાદા જાળવી, અદબથી ચાલવું. નાનાઓ સાથે માયાળુપણે વર્તવું.

ઘરના રાંધણીઆમાં જેમ અને તેમ રસોઈ ચોખ્ખાઈથી રાંધવી, અને દરેક વસ્તુ ઢાંકી રાખવી, જાળાં વિગેરે કોઈ ચીજ ખાવાના સામાનમાં પડે નહિ તે બરાબર જોવું.

જીવને હમેશાં આનંદમાં રાખવો, જ્યારે કોઈ આપણને બોલાવે ત્યારે “હા” કહીને જવાબ દેવો. અને તે જે કામ બતાવે તે તરત દીલ્લ દબાવે કરી આપવું, જેથી ઘરના તમામ માણસો તમારા થઈ જશે. અને જેમ તેને દોરવશે તેમ દોરાશે.

“વનો વેરીને વશ કરે” તે મુજબ દુનિયામાં રહેલા આપણા સગામાં જે નરમાશથી કામ લઈએ, તો કોઈની સાથે બગાડ થાય નહિ,

સાસુ, સસરા જ્યાં સુધી જીવતા હોય ત્યાં સુધી સાથે રહેવું તે દરેક વહુની ફરજ છે. તેમની ચાકરી, બરદાસ કરો, તેઓ જેમ રાજી થાય તેમ ચાલો, તેમાં કદાચ દુઃખ પડે તો સહન કરો પણ તેમનું મન દુઃખાવો નહિ, યાદ રાખો કે સખરનો બદલો હમેશાં સારો મળે છે, અને બે સખરનો બદલો દરેક કામ બગાડે છે.

નણુદોએ હમેશાં યાદ રાખવું કે, આ ઘર છે તે મારી બાબીનું છે, મારે તો અહીંથી મારે સાસરે જવું પડશે, જેથી બાબીને કાંઈ દુઃખ દેવું નહિ, કારણકે બાબી ભવિષ્યમાં ઘરની ધણી-યાણી થવાની છે. તે દીવસ નણુંદ સાથે સારું ન હોયતો નણુંદને પોતાને ઘરે કોઈ દીવસ બોલાવતી નથી, તેમજ સરખવસરે ગણતરીમાં ગણતી નથી, માટે નણુંદોએ પોતાની બાબીની ખરી-ખોટી વાતો પોતાના માવતરને કહીને કુસંપ કરાવવો નહિ. દરેક રીતે બાબીના કામને સવળતા કરી આપવી, અને તેના ગુણ ગાવા, જેથી તમોને ભવિષ્યમાં ફાયદો થશે, જેથી નણુંદોએ બહુ

વિચારવાનું છે, નવી પરણીને આવેલી ભાભીને સો તરેહની નવા
ધરમાં ખુટ પડે છે તો તેને દરેક સુખ સગવડ પોતાના હાથે કરી
દેવી જોઈએ. કોઈ વાતની અડચણ પડવા દેવી નહીં જોઈ. તે
તમારો ઉપકાર માનશે.

“ સાસરીયું. ”

(ઢાળ-ઓઘવ નંદનો છોરો તે નમેરો થયોરે લોલ)

સખી સાસરીયું સ્નેહ સમુ ધામ છેરે લોલ,

સુખ શાંતિ તણું વિશ્રામ છેરે લોલ....

સખી૦

મુજ સાસરાજી દયા દેવ તાતજીરે લોલ,

સ્નેહ-સાસડી માતસમાં શોભતારે લોલ;

મુજ નણદી સુખોની આરામ છેરે લોલ,

સખી સાસરીયું સ્નેહ સમુ ધામ છેરે લોલ.

મુજ દેર જેઠ ક્ષમા સત્વ રૂદ્ર છેરે લોલ;

જેની સીળી છાયાં અદ્ભુત છેરે લોલ,

કંથ કોડીલો પ્રેમ પ્રભુ કહાન છેરે લોલ.

સખી સાસરીયું સ્નેહ સમુ ધામ છેરે લોલ.

દયા ધર્મ તણું રાજ્ય રૂડું શોભતુરે લોલ,

સંપ સ્નેહ તણું તેજ સદ્ ઓપતુરે લોલ;

સદા સુન્દરી જીવન તણું ગામ છેરે લોલ.

સખી સાસરીયું સ્નેહ સમુ ધામ છેરે લોલ.

(રાસમન્દિર ગો. દુ. રા.)

ત્રીત્ય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ હું.

“ તરૂણાવસ્થા. ”

બાળા, (દીકરી)ની ઉન્નમ્મતા બારથી તેર વર્ષ પુરા થયા પછી શરિરમાં અન્ય પ્રકારના ફેરફારો થાય છે. શરીરના દરેક અવ્યવે, વધે છે. શરિર ઘટ અને મજબુત બાંધાનું બનતું જાય છે કાતું થેલું હસમુખું બોલવું અને નિર્દોષ પાણું ચાલું જાય છે. બીજાઓની સાથે વાત કરતાં શરમ આવે છે, સંસારનું ધુંસરું ઉપાડી લેવાની મરજી થાય છે. વાચાલપણું મટી, મોઢા ઉપર ગંભીરતા આવે છે, અને નાની છોકરી મટી તરૂણા વસ્થા (ભર જુવાની) બાળાની થાય છે. ત્યારે તેને ખબર પડે છે કે, હું હવે બાળપણમાંથી નીકળી તરૂણા વસ્થામાં પ્રવેશી, તેથી સંસારની રૂઢીઓનું તેને જ્ઞાન આવે છે. માતા પીતા, માઈ, બહેનોની સાથે છુટથી વાત કરતાં શરમાય છે. ગાલપર રતાશ આવે છે અને શરીરની નસોમાં નવું લોહી ઉછળતું વહે છે. જુવાનીમાં આવતાંજ એક જાણવા જોગ ફેરફાર થાય છે, તે એ છે કે જેન આવવા માંડે છે, અને નીચમીત માસિક માંદગી શરૂ થાય છે.

“ માશીક માંદગી ” એટલે “ અટકાવ, છેટે બેસવું તે. ” દર મહિને હેજ આવવું શરૂ થાય છે, અને તે એમ સુચવે છે કે, હવે બાળા યુવાન થઇ છે. શરિરના અવ્યવસ્થા બીલવા માંડે છે. તેની ચાલ ચલણમાં ફેર પડી જાય છે. આગલી ઉચ્છ્વષ્ણતાં નાશ પામે છે, અવાજ શરમ ભર્યો વિનયથી ભરપુર હોય છે અને નજર સામે નજર માંડી જવાય આખી શકાતો નથી.

કુદરતી નિયમ પ્રમાણે, એક ઓરત જ્યારે બાળા મટીને પુખ્ત ઉમ્મરે આવે છે ત્યારે તેને માસિક નિશ્ચય, શ્રાવ, શરૂ થઇ, રજો દર્શન થાય છે. તેવે સમયે કેટલીક અજ્ઞાન કન્યાઓ તેને અટકાવવા અથવા તો છુપાવવા કોશિષ કરે છે. જેમ કરવાથી ભયંકર હાની થવા સંભવ છે. વળી તે પ્રસંગે ખાવા પીવાની ચીજો નીચમસર નહીં ખાય તો, અનેક જાતના રોગ ઉત્પન્ન થાય છે.

માસિક રજો દર્શન, દર સત્તાવીશ દહાડે, દેખાવ આપે છે. અને ત્રણ થી પાંચ દિવસ સુધી, અને વખતે તેથી પણ વધુ દિવસ ચાલુ રહે છે.

પૈસા પાત્ર માણસોની દીકરીઓને “ રજો દર્શન ” વહેતું પ્રાપ્ત થાય છે, અને સાધરણ ગરીબ માણસોમાં મોટું જોવામાં આવે છે. કોઇવાર એકવાર દેખાવ આપી, ફરી બે કે ત્રણ માસ દેખાતું નથી. તો તેને માટે તરત ઉપાય લેવા જોઇએ. દારતાન આવતી વખતે કેટલીક છોકરીઓને પીડા થાય છે, અને

વખતે લોહી પણ સાથે જતું જોવામાં આવે છે. તેનો અટકાવ કરવો, કારણકે તે લોહી શરિરને નુકશાન કર્તા છે. દાસ્તાનનો રંગ શીકકા લાલ હોય છે અને વાસ આવતી નથી, પણ તેમાં કાંઈ ફેરફાર હોયતો એમ સમજવું કે કાંઈક રોગ થયો છે.

શ્રાવ (હેજ) બંધ થાય તો પ્રદર રોગ થયો છે, તેમ સમજવું. તેની પુરી તપાસ હુશિયાર દાઇ અથવા સ્ત્રી ડાક્ટર પાસે કરાવવી અને તે જે ઉપાય બતાવે તે કરી અને નિયમસર હેજ આવવું શરૂ થાય તેમ કરવું.

ગરમ દેશમાં જ્યારે છોકરીની ઉંમર બાર વરસની થાય કે તરતજ હેજ આવવું શરૂ થાય છે. ઠંડા દેશમાં તેમ બનતું નથી, પણ ઘણી લાંબી મુદતે દુર બેસવાનું શરૂ થાય છે, એટલે લગભગ સોળથી એકવીસ વરસની ઉંમરે શરૂ થાય છે. અને ઘણું કરી પીસ્તાળીશ વર્ષે બંધ થાય છે. જ્યારે તે ક્રિયા બંધ થાય ત્યારે એમ સમજવું કે હવે હમેશ રહેશે નહિ.

કેટલીક નાદાન સ્ત્રીઓને આ દીવસો શરૂ થાય છે અને માસિક માંદગીમાં લોહીનું આવવું જુએ છે કે, તરત ડરે છે. અને ટાઢા પાણીએથી ઘોષ નાંખે છે, પણ તેમ ન કરતાં તરત પોતાની માને વાત કરવી. કે અજ્ઞાનતાથી રોગ થતા અટકે.

દાસ્તાન આવતી વખતે નીચેની સુચનાઓ ઉપર ધ્યાન આપવું કે જેથી કેટલીએક જાતના રોગ થશે નહિ.

(૧) “ માસિક માંદગી ” (હેજ આવવાનું શરૂ થાય) ત્યારે જેમ અને તેમ શરીરને આરામ આપવો. ધરતું કામકાજ કરવું નહિ, તેમ કોઈ પણ પવિત્ર ચીજને અડકવું નહિ, તેમ પોતાની મા અથવા મોટી ભાભીને તે વાતથી વાકેફ કરવાં.

(૨) દુર ખેડેલી બાધએ શાદી, ગમીમાં ભાગ લેવો નહિ જ્યાં વધારે વાજાંત્ર વાગતા હોય, અગર ઘણી કોલાહોળ થતી હોય તેવે ઢેકાણે બીલકુલ જવું નહિ.

(૩) રજસ્વલા ઓરતે ઉતાવળા ચાલવું નહિ. દાદરના પગથીઆ જલદી ચડયા નહિ, ટાઢ પાણીએ મહાકું નહિ, રાતની વાશી ચીજ ખાવી નહિ, વરસાદનાં પાણીમાં પલળવું નહિ, શરબત, છાશ, દહીં, બરફ વિગેરે શરદી થાય તેવી ચીજો ખાવી નહિ, વગેરે પરહેજ પાળવી.

(૪) પુસ્તકો વાંચવા પણ જેમાંથી ઘણો હરખ પેદા થાય, અથવા શોક (દીલગીરી) પેદા થાય તેવા પુસ્તકો વાંચવા નહિ, પણ જ્ઞાનમય શાસ્ત્રો વાંચવાથી મન શાંત રહેશે.

(૫) અટકાવમાં ખેડેલી ઘણી બાધઓને ઝાડો કપાજ થાય છે. ખોરાક ભારે લેવાથી તેમ અને છે પણ તેમ ન કરતાં સાદો ખોરાક લેવો. જેથી ઝાડો સાફ આવશે મન આનંદમાં રહેશે. અને સુસ્તી ઉડી જશે.

(૬) કુદરતી નિયમાનુસાર માસિક માંદગી દર મહિને આવ્યા કરે છે. પણ જ્યારે તેમાં ફેરફાર થાય એટલે વહેલું કે મોડું આવે અથવા

તો ઘણા દીવસ બંધ થાય ત્યારે સમજવું કે કાંઈક રોગ થયો છે. તેના તરત તાત્કાલીક ઉપાય કરાવવામાં આળશ રાખવી નહિ. કારણ કે તેમાંથી વંધ્યા (વાંછઆપણુનો) રોગ થઈ જાય છે જેથી પ્રજા થતી અટકે છે.

જ્યારે ગર્ભ રહે છે, ત્યારે શ્રાવ (હેજ) નું આવવું બંધ થાય છે. જેથી એમ સમજાય છે કે કાંઈ બીમારી નથી. માસિક માંદગીના નિયમો બરાબર પળાય નહિ તો તેમાંથી ક્ષયરોગ થાય છે. માટે અટકાવ અનિયમિત આવે કે તુરત તેનો ઉપાય કરવો પણ એપરવાઈ રાખવી નહિ.

પ્રકરણ ૨ જી.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને સમજવા લાયક હકીકત.

સ્ત્રીઓના શરિરની અંદર પેટમાં ડુંડીની નીચેના ભાગને ગર્ભ-સ્થાન કહે છે. તે કુદરતની બનાવટનો નમુનો, અને ખુદાવન્દતાલાની અલૌકિક શક્તિનું બાન કરાવે છે. ગર્ભસ્થાનનો આકાર લંબગોળ અને રંગે સફેદ હોય છે. જ્યાં સુધી ગર્ભ રહેલો ન હોય, ત્યાં સુધી ગર્ભસ્થાનની લંબાઈ સાધારણ રીતે અઢી ઇંચથી વધારે હોતી નથી, પણ જેમ જેમ ગર્ભ મોટો થતો જાય છે, તેમ તેમ તેની લંબાઈ પહેળાઈમાં ઘણો વધારો થાય છે.

ગર્ભ રહ્યાની નિશાની.

એક સ્ત્રીને ગર્ભ (હમેલ) રહેલો છે તેની ખાત્રી માટે નીચે મુજબ નીશાનીયો જણાય છે.

પ્રથમ તેને માસિક માંદગી (દુર બેસવાનું) અંધ થાય છે, કેટલીક સ્ત્રીઓને ઉલટી યાને ઉબકા થાય છે, નિદ્રા ઓછી આવે છે. કેટલાક પદાર્થો ખાવાની રૂચી થતી નથી, અને કેટલીક ચીજો જેવી કે ખાટી, ખારી, તીખી ચીજો ખાવાની વધારે ઇચ્છા થાય છે. વળી કેટલીક સ્ત્રીઓને માટી, ભુતરો અને કોયલા ખાવાની પણ ઇચ્છા થાય છે. ગર્ભવાળી સ્ત્રીને હમેશાં મોળ (મોઢામાંથી પાણીનું છુટવું) બહુ આવે છે. અને મોઢું આવે છે, બુખ ઓછી લાગે છે. છાતીમાં દુધ પેદા થાય છે જેથી તેનો આકાર વધે છે અને ઉપરની ખીટડી કાળી થાય છે, પેટ પેડું મોટા થાય છે, શરિરનો વાન ખુલે છે, પેદા તથા દાંતમાં દુખાવો થાય છે વિગેરે ઘણી નિશાનીઓ જણાય છે ત્યારે જાણવું કે ગર્ભ રહેલો છે.

ગર્ભ રહ્યા પછી ચોથે મહીને બાળક ફરકે છે અને પેટ ઉપર કાન રાખવાથી અચ્ચાંના દીક્રનો અવાજ સંભળાય છે. આપણા દેશમાં બાળકનો જન્મ આઠ મહીના પુરા થયા પછી નવમાં માસની અધ-વચમાં થાય છે. જે સાત મહીના પહેલાં (એટલે “ સપ્ત ”) બાળક જન્મે છે, તો તે બાળક જીવતું નથી, પણ સાતમા મહીનામાં જન્મેલું બાળક જીવે છે. આઠમાં મહીનામાં જન્મેલું બાળક બાગ્યેજ જીવે છે. પુરે માસે અવતરેલા અચ્ચાંની લંબાઈ અદારથી વીસ ઇંચ

જેટલી હોય છે. વજનમાં છ સાત રતલ હોય છે. ઘણી વખત બાળક જન્મતું નથી ને ઘણા માસ થાય છે. ત્યારે તેને છોડ પડેલું ગણવામાં આવે છે.

ગર્ભ પારખવાની રીત.

ગર્ભ (હમેલ) રહ્યા પછી કુદરતી નિયમ પ્રમાણે દીકરી હોય તો લગભગ છ માસ થાય ત્યારે ડાબા પડખે ફરકે છે, અને છાતીની ડીટડીઓનો રંગ કાળાશ પડતો થાય છે, તથા શરીરની રંગો પણ કાળાશ ઉપર થાય છે, પેસાગ સફેદ આવે છે, ચાલવામાં ડાબો પગ પહેલો ઉપાડે છે. બેદા પછી ઉભી થાય છે ત્યારે ડાબા હાથના ટેકાથી ઉઠવું વિગેરે ચિન્હો જણાય ત્યારે એમ સમજવું જે દીકરી અવતરશે.

ગર્ભમાં રહેલું બાળક “ દીકરો ” હોય તો તેની નીશાનીઓ હોય છે કે ગર્ભ ધારણ કર્યા પછી ચાર માસે બાળક ફરકે છે. તેનું રહેદાણુ જમણા પડખે હોય છે. ચાલતી વખતે જમણા પગનો પહેલો પગ ઉપાડે છે અને જમણા હાથના ટેકાથી ઉભી થાય છે. શરીરમાં સુસ્તી અને શુભ આનંદમાં રહે છે. સારું સારું ખાવાનું તથા ખુશખોદાર પદાર્થોપર ઇચ્છા થાય છે. શરિરની રંગો રાતી થાય છે. છાતીની ડીટડી રાતી થાય છે.

વળી ગર્ભમાં રહેલ બાળક છોકરો કે છોકરી છે તે પાખરવાની રીત એ છે જે ગર્ભવતીની ધાઇમાંથી દુધ લઇને પાણીમાં નાંખવું જો દુધ ડુબી જાય તો સમજવું કે છોકરી જન્મશે પણ જો દુધ તરે તો જાણવું કે છોકરો જન્મશે.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ પોતાની તથા પોતાના બચ્ચાંની આરોગ્યતા માટે અને ત્યાં સુધી નીચેની સુચનાઓ ઉપર ધ્યાન આપી ચાલવું જોઈ અંતે જીવની તંદુરસ્તી જળવાઈ રહેશે.

(૧) જેવા ગુણુ માખાપમાં હોય છે, તેવા ગુણુની અસર ગર્ભમાં રહેલા બાળક ઉપર થાય છે. માટે સ્ત્રીઓએ તેવા વખતમાં વિવેક ભર્યું અને સભ્ય વર્તન રાખવું, ખોટા વિચારો કરવા નહિ, કદરૂપા ચહેરાથી દુર રહેવું. દીલમાં દયા રાખવી, વિગેરે લક્ષણુ અંગિકાર કર્યાથી, બાળકના ઉપર છાપ પડે છે જેથી સુંદર ચહેરા-વાળું અને સદ્ગુણોથી ભરપુર બાળક થશે.

(૨) કેફ ચડે તેવી કેશી વસ્તુ ખાવી નહિ,

(૩) વધારે દાગીના પહેરવા નહિ.

(૪) ચોપી રોગવાળા દરદીનાં સહવાસથી દુર રહેવું.

(૫) ગર્ભવંતીએ ઉલટી, ઝાડો, પેશાબ વિગેરે દરદ વધે તેવી દવાં લેવી નહિ.

(૬) સાસુ, સસરા, નણદં, જેઠાણી વિગેરે ઘરનાઓએ ગર્ભ-વંતીની સાથે સારી વર્તણુંક ચલાવવી, તેમ તેવી વસ્તુની સગવડ કરી આપવી.

(૭) ધણીની ફરજ છે કે ધણીયાણી હમેલવાળી હોય તો તેની કેટલીક ગે.ગ્ય મંચલા પુરી પાડવી, પણ નુકશાન કરે તેવી ચીજો ખાવા દેવી નહિ.

(૮) જીવને સંતાપ, દિલગીરી, ગુસ્સો વિગેરે થાય તેવી રીત-
ભાતથી દુર રહેવું.

(૯) મનને ડર લાગે તેવા જનાવરો જોવા નહિ કે તેવી જગો-
એ જતું નહિ.

(૧૦) ગર્ભવંતીએ જેમ અને તેમ થોડું ચાલવું, વધારે ઉતા-
વળે ચાલવાથી ઠેસ વાગવાનો ભય રહે છે બહુ ઉંચાણ ચડતું નહિ, બોળે
ઉપાડવો નહિ, ગાડામાં બેસવું નહિ, વિગેરે નિયમો ન પાળે તો પેટ-
માં બચ્ચાંને દુઃખ થાય છે ને તેમાંથી કસુવાવડ થઈ જાય છે, માટે
ઉપર પ્રમાણે બરાબર ચાલવું. જેથી પોતાને તથા અંદર રહેલા
ગર્ભને આરામ રહેશે.

(૧૧) ગર્ભવંતી સ્ત્રીએ એક ઠેકાણે બેસી રહેવું નહિ પણ હર
ફર કરવું; કેમકે નહિ તો બચ્ચું પડખામાં ખુંતી જવાની ધારતી
રહે છે માટે અને તેટલું ધરતું કામકાજ કરવું.

(૧૨) ઠંડીની મોસમમાં ગરમ પાણી અને ગરમીની મોસમમાં
ઠંડા પાણીથી નહાવું.

(૧૩) પોષાક સાદો ઋતુને અનુકુળ પહેરવેા, શરદી અને ભેજ-
વાળી જગ્યાથી દુર રહેવું પોષાક ઢીસો પહેરવેા તંગ પહેરવાથી ગર્ભને
દુઃખ થાય છે.

(૧૪) ખોરાક ચાવીને ખાવો. ખાતા ઘણી ઉતાવળ કરવી નહિ,
બારે ખોરાકમાં ખાજરો અને જીરનો રોટલો, ચણાની દાળ, બટેટા,

મને વધારે ગરમ મસાલો ખાવો નહિ રાતા મરચા, લીલું શાક, ધારે ખાવું નહિ, કારણકે ગર્ભને તેથી નુકશાન થાય છે, કેટલીક ત્રીચોતે બચ્ચું જન્મે છે ત્યારે બચ્ચાંને શરિરે ચાંદા જોવામાં આવે છે. તેનું કારણ ગર્ભવંતીની ખાવા પીવામાં ખેદરકારી હોય છે, માટે ગર્ભવંતીએ બહુજ સંભાળથી વર્તવું.

(૧૫) જમવામાં ઘઉંની રોટલી, લીલોતરી શાક, દુધ, ચોખ્ખા વગેરે સાદો મનની રચી પ્રમાણે ખોરાક લેવો.

(૧૬) ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ચોખ્ખી હવા અને ખુદી હવાની જરૂર છે. પાણી સાથે ગાળેલું પીવું જોઈએ..

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ખીમારી જલદી લાગુ પડે છે માટે જેવી ખીમારી થય કે તરત દવા કરાવવી. નીચેના રોગ ગર્ભવંતી સ્ત્રીને પાય છે.

મેદામાં લાળ વધારે આવવી, આંખે ચકકર આવવા, ઉલટી, ઝાડો, શાખ બહુ થવું વગેરે રોગ થાય છે; ખોરાક પચે નહિ ને કબજાઆત હા કરે છે, છાતીમાં, પગમાં, પડખામાં દુઃખાવો રહે છે, ખાંશી થાય છે. તાવ આવે છે, દાંત અને માથું દુઃખે છે, અથવા ઘણા ધારણ દરદો કૃત્પન્ન થાય તે વખતે ગભરાવું નહી, કારણ કે દરદ જ્યાંસુધી સુવાવડ થઈ નથી ત્યાં સુધીના છે તે બાદ તેવા ગથી આરામ થઈ જાય છે.

ગર્ભવંતી સ્ત્રીને એમ જણાય, જે હવે બચ્ચાંનો જન્મ થવાને ઝા દિવસો નથી ત્યારે સુવાવડને માટે કેટલીક તૈયારી કરી રાખવી તેમજ જોમાંની કેટલીક સુચનાઓ નીચે આપી છે.

(૧) પ્રથમ જે ઓરડામાં સુવાવડ કરવી હોય, તે ઓરડો સાફ અને મોટો તેમજ હવા ઉગ્નસવાળો અને ભેજ વગરનો હોવો જોઈએ.

(૨) સાંકડો ઓરડો, હવાના અવરજવરના ઓછા સાધનવાળો, સુર્યનો તડકો દાખલ ન થાય તેવો હોયતો સુવાવડી સ્ત્રીને તથા તેના બાળકને ઘણું દુઃખ વેઠવું પડે છે, અને ઘણી સ્ત્રીઓ તથા તેના બાળક તેવા કારણને લીધે મરી જાય છે. માટે ઓરડામાં સંબાળ રાખવાની જરૂર છે.

(૩) સુવાવડીના ઓરડામાં ધુમાડો થવા દેવો નહિ, જ્યારે શેક કરવો હોય ત્યારે બહારથી સળગાવી પછી અંદર લાવી શેક કરવો. ઓરડાની બારી બારણા ખુલ્લા રાખવા, તાજી હવા અંદર દાખલ થાય તેમ રાખવા, સુવાવડી ઓરડાને જેમ અને તેમ પવન થોડો લાગે તેમ કરવું. નહીં તો ઘણી સ્ત્રીઓને સ્વારોગ થઈ જાય છે.

(૪) સુવાવડી (દાષ) નો પોશાક સાફ ચોખો હોવો જોઈએ.

(૫) બાળક જન્મતી વખતે સુવાવડી તથા બીજી જે ત્રણ હુશીયાર બાઈઓએ પાસે રહેવું અને ઝાઝો અવાજ થવા દેવો નહિ. દોલ, નગારા, સરણાઈ વિગેરેના અવાજથી સુવાવડીને છોટે રાખવી. અને જણતરની વીગતથી વાકેફ કરવી નહિ.

(૬) સુવાવડી નિરોગી હોવી જોઈએ, હાથના નખ વધેલા હોવા ન જોઈએ, અને હાથના પોંચા સાફ હોવા જોઈએ.

કેટલીક વખત સુવાવડી સ્ત્રીઓને સુવારોગ, છાતીનું સુજી જવું, ધાધમાં દુધ વધારે આવવું, ધાધમાં ગાંઠા ઉપડી આવવા. ડીંટડીમાં જખમ પડે એવી અનેક બીમારીઓ થાય છે, તે વખતે ગભરાવું નહિ, પણ હકીમ કે ડાકતરની પાસે ઇલાજ કરાવવાં.

(૭) બાળકના જન્મ પહેલાં સુવાવડી માટે દરેક ચીજ તૈયાર રાખવી કે જેથી જ્યારે જોઇએ ત્યારે અડચણ પડે નહીં.

(૮) ૩, સફેદ કાપડના કકડા, બચ્ચાંને લપેટવા માટે ગરમ અને ઠંડા બે ત્રણ બાળોતીયા તે સ્ત્રીચાય બચ્ચાંને નવરાવવાનો સામાન પણ તૈયાર રાખવો.

(૯) સુવાવડીનું બિછાનું ચોખ્ખું અને સુકું રાખવું જોઇએ, માટે જેવું ખરાબ કે બીનું થાય તો તરત બીજું બદલાવવું, જેથી શરદી થશે નહિ.

(૧૦) સુયાણી (દાઢ) સુવાવડના કામમાં અનુભવી હોવી જોઇએ, તેણે ઘણી સુવાવડો કરેલી હોવી જોઇએ, જો તે કામમાં માહેતગાર ન હોય તો અણુધડ સુયાણી બે જાનનો નાશ કરે છે, માટે વધારે ખરચ થાય તો ભલે પણ હુશિઆર સુયાણી લાવવી.

(૧૧) જેટલી સુયાણી વધારે અનુભવી હોય તેટલો સુવાવડ ત્યાં તેના બાળકને આરામ રહે છે, કારણકે નાળ વધેરવી, બાળકને નવરાવવું, વિગેરે દરેક કામ ઘણી ખુબીથી થવા જોઇએ જેથી તરત ના જન્મેલા બાળકને કોઇ જાતનું દરદ પેદા થાય નહિ.

(૧૨) સુવાવડી સ્ત્રીના ઓરડામાં રાત્રે થોડા દીવા બાળવા, દીવાનું તેજ ઓછું હોય તો સારું અને તેની પાસે એક બે બાઇઓએ જરૂર સુવું જોઇએ, જેથી રાતરે તે સુખેથી સુઇ શકે.

સુવાવડી સ્ત્રીને બાળક જન્મ્યા પછી આરામ લેવા દેવો. તેના ઓરડામાં ઝાઝા માણસોનો ભરાવો થવા દેવો નહીં.

છઠ્ઠી સુધી સુવાવડીએ ઉઠવું નહિ, ત્યાર પછી જે ક્રિયા થતી હોય તે કરવી, પણ તેમાં નીચેના નીચમ પાળવા, જેમકે નહાવામાં ગરમ પાણી વાપરવું, ટાઢા પાણીએ નહાવું નહીં, અને છઠી પહેલાં તો ટાઢા કે ગરમ કોઇપણ પાણીએ નહાવું નહિ પણ શરિરને બીજવાએના કપડાથી લુછી નાંખવું, સુવાવડી સ્ત્રીએ સવા મુઠીનો નાહ્યા પછીજ ઘરની બહાર જવું આવવું જોઇએ.

બાળક જન્મ્યા પછી તેને સાત કલાકે દુધ ધવરાવવું, પણ ત દુધ કુદરતી ભારે હોય છે જેથી જીડાખ લાગે છે અને પેટમાં જે કાંઇ કચરો હોય નીકળી પેટ સાફ થાય છે, કાઠીયાવાડમાં બાળકને તરત દુધ ન ધવરાવનાં ગળસુથી પાય છે પણ તેમ નહિ કરતાં તરત ધવરાવવું, જેથી ધાઇમાં દુધનો વધારો થાય છે, તેમજ ગર્ભ-સ્થાન સંકોચાય છે જેથી સુવાવડી સ્ત્રીને હાયદો થાય છે.

સુવાવડી સ્ત્રીને શરદી થાય તેવી ચીજ ખાવા આપવી નહિ, મોસમ ગર્ભ હોય તોપણ ઠંડા પાણીથી નહાવું નહીં, તેમ હાથ પગ પણ ધોવા નહીં, ઠંડી જગ્યા ઉપર ફરવું નહિ, પાચન ન થાય તેવો ખોરાક ખાવો નહિ.

સુવાવડીને ખાવા માટે બકરી કે ગાયનું દુધ, સાચુ ચોખાની કાંજી, મગની દાળની ખીચડી, ભાત, રોટલી વિગેરે હલકો રૂચે તેવો ખોરાક આપવો, તે સિવાય સુંક, ગુંદર વગેરે જે દેશમાં જે રીતે અનુકુળ આવે તેવો ખોરાક આપવો, સુવાવડી સ્ત્રીએ જેમ અને તેમ દવાનો થોડો ઉપયોગ કરવો, કારણકે ગર્ભવંતીને ઘણું કરીને કોઈ જાતની ખીમારી હોતી નથી, કુદરતી હમેશ હોય છે ત્યાં સુધી રોગ રહે છે અને બાળક જન્મયા પછી તમામ રોગ મટી જાય છે જેથી દવાની જરૂર નથી.

પ્રકરણ ૩ જી.

“ બાળકની માવજત. ”

બાળકનો જન્મ થયા પછી, તેને નવરાત્રી ધોવરાત્રી સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવી આરામ લેતું મુકીને સુચાણીએ (દાદા) સુવાવડીની આસના વાસના કરવી, ગરમ પાણીમાં દુવાલ ભીંજવી, પાણી નીચોવી, તેના શરીરને લુછી નાંખવું, પછી સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવવા. થોડા વખત વિત્યા પછી, બાળકને લઈ તેની માતાને સોંપવું, આ વખતે બાળકને ઘણાજ પ્રેમથી માતાએ પોતાના બોળામાં રાખી, પચપાન કરાવવું, પોતાની ડીટડી તેના હોઠ ઉપર મુકતાં ડીટડી બાળકના મોહોડાને

લાગતાંજ તે હોઠ ઉઘાડી મ્હોડામાં લઇ ચુસવા માંડે છે, પરંતુ કેટલાક નયળા બાળક હોય છે. જેઓ ડીટડી મોઢામાં લેતા નથી, અને કદાચ લે છે તો તેને દબાવવાની શક્તિ હોતી નથી, ત્યારે તે વખતે માતાએ બાળકને વારંવાર મોઢામાં ડીટડી આપી, દુધ તેના મોઢામાં જાય તેવો પ્રયત્ન કરવો, એકાદ બે ટીપા તેના પેટમાં ગયા, કે વધારે બીજા ટીપા લેવા માંગશે, એટલે કુદરતી રીતે બાળક ધાવવા માંડે છે, જે માતાને દુધ ન આવતું હોય, તેણે તે વખતે ગાયના તાજા દુધમાં ગરમ પાણીના બે ભાગ નાખી થોડું થોડું બાળકને ધાવવાની ડીટડી સાથે જે શીશી આવે છે તેમાં તેને આપવું. તેમાં બકરીનું દુધ હોય તો વિશેષ સાર પણ જેને ધાવણ આવતું હોય તેણે તો કોઇ વખત પણ બીજું દુધ પાવુંજ નહીં જોઇએ, કારણ કે માતાનું દુધ જેટલું ઉત્તમ અને બાળકને અનુકુળ છે તેટલું બીજું નથી, માતાના ધાવણથી બાળક પ્રોત્ત અને શરીરે મજબુત થાય છે.

બાળકને જન્મયા પછી ચાર હાજતો હોય છે. જેમકે (૧) ભુખ, (૨) ઝાડો, (૩) પેશાબ, અને (૪) ઉંઘ આ સંબંધી તેની માવજત લેનાર માતાએ ધણુંજ સમજવાનું છે. બાળકની આદતને નિયમસર રાખવી, નિયમસર ધવરાવવું, ઝાડો પેશાબ પણ હમેશના વખત પ્રમાણે કરાવવા, નહાવાના ટાઇમે નહવરાવવું, એટલે કે આજે સવારમાં તો કાલે બપોરે એમ તેની માવજતના કામકાજમાં ફેરફાર કરવો નહીં, પણ વખતસર દરેક કામ કરવા જેથી તેને તેવીજ આદત પડશે.

બાળકને ધવરાવતી વખતે પોતાના પડખામાં સુવાડી ધવરાવવું, પણ ધ્યાન રાખવું કે બાળકનો હાથ, પગ કે કોઈ અવ્યવ પડખા નીચે દબાઈ જાય નહિ, નહિતો ખોડ આવી જશે, ધવરાવતી વખતે જેમ બને તેમ આનંદમાં રહેવું, બને ધાધમાંથી સરખી રીતે ધવરાવવું. ધવરાવતાં પહેલાં ગરમ પાણીથી ધાધની ડીટડી ઘોઘ સાફ કરી પછી ધવરાવવું.

બાળકને કેટલા ટાઇમના અંતરે ધવરાવવું તે વિશે પુસ્તકોમાં કહ્યું છે કે, ત્રણ ત્રણ કલાક પછી બાળકને ધવરાવવું, જેથી ધાવેલું દુધ હજમ થાય, વારંવાર ધવરાવ્યાથી, બદ હજમી થાય છે, જેથી તેને પેટમાં દુઃખે છે ત્યારે તે ઘણું રોવે છે. તે વખતે (ડીઝવોટર,) સુવાદાણાનું પાણી પાવું. જેથી આરામ રહેશે.

બાળકના પાશુમાં બાળકે ઝાડો, પેસાળ, કર્યા હોય, તે તપાસવા અને તરત સાફ કરીને તેને સુવાડવું, બાળકને ઉંઘની ઘણી જરૂર છે. જેથી તેને નિરાંતે ઉંઘવા દેવું, તેમાં જરાએ ખસલ પડવા દેવી નહિ, એવી રીતે તેની સંભાળ રાખતાં પણ જયારે બાળક રોવે કે ચમકે ત્યારે સમજવું કે આને કાંઈ દુઃખ થતું હોવું જોઈએ આવા વખતમાં કેટલીક અજ્ઞાન માતા એમ સમજે છે કે મોરં બચ્ચું ભુખ્યું છે, તેથી રોવે છે, એમ ધારી તેને ધવરાવવા મંડી જાય છે. જેથી પેટમાં અશ્વરણ થાય છે, અને બાળક માદું પડી જાય છે, વારે વારે ધાવવાની ખોટી આદત પડી જાય છે. અને જેટલીવાર ખોળામાં લઇને ધવરાવશે તેટલીવાર યુપ યુપ પડ્યું પડ્યું ધાવશે,

પણ તેને પારણામાં નાંખશે કે તરત જુમે જુમ પાડશે. જેથી માતા મુંઝાય છે અને દુઃખનું કારણ શોધી શકતી નથી, માટે દરેક સ્ત્રીએ બાળકને ઉછેરી મોટા કરવામાં કેટલી જહેમત સમાયેલી છે તેનો અનુભવ મેળવવો, અને ઘણીજ સંભાળથી માતાએ પોતાના બચ્ચાંને ઉછેરવું.

માતા બાળકને ધવરાવવા ગોદમાં લે છે, અને પાછું પારણામાં સુવાડે છે. આવી ક્રીયા વારંવાર થાય છે, જેથી તેના હાથ બાળકના શરિરને અડકે છે. જેથી બાળક પોતાને ઉપાડવાની તથા સુવાડવાની ઢંગ સમજી જાય છે, જેથી જ્યારે બીજું કોઇ તેને તેડવા જાય છે, ત્યારે તે સમજી જાય છે. 'જેવું' માતાના ગોદમાં ખુશી હોય તેવું તેની પાસે ખુશી દેખાતું નથી, માટે માતાએજ બાળકની માવજત કરવી. બીજા કોઇ પાસે કરાવવી નહી. જેટલો માતાનો પોતાના બચ્ચાં ઉપર પ્યાર છે તેટલો જગતમાં બીજા કોઇ સ્ત્રી પર તેને પ્યાર હોતો નથી, કેટલીક બાળસુ માતાઓ પોતાના બાળકને પુરું ધવરાવતી નથી, તે ઓરત જનવર કરતા પણ વધારે ખરાબ છે કારણ કે માતાની માવજત વિના બાળક જીવતું રહેતું નથી.

માતા માંદી હોય કે કાંઈ એપી રોગથી પીડાતી હોય તો તે વખતે બાળકને, ધવરાવવા સાફ બીજા બાઈ રાખવી પણ તે ધાવમાં નીચેના ગુણો હોવા જોઈએ.

(૧) બાળકની માતાના જેટલી ઉંમર ધાવમાં હોવી જોઈએ, તેટલી ઉંમરની ન મળે તો પચીસથી પાંત્રીસ વરસની ઉંમરની હોવી જોઈએ.

(૨) ધવરાવનારી બાઇ કોઇ ચેપી રોગથી પીડાતી ન હોવી જોઈએ. અગરતો તેના બાપદાદા અમુક રોગથી પીડાયેલા ન હોવા જોઈએ, ધાવના બચ્ચાંઓ તંદુરસ્ત હોવા જોઈએ, તેની ધાઇ દુધથી ભરેલી હોવી જોઈએ, ડીટડી ઉપર કાંઈ જખમ થયેલો હોય નહીં, તેની સંભાળ લેવી, ડીટડીને દબાવવાથી દુધની ધાર થવી જોઈએ વિગેરે તપાસીને રાખવી.

(૩) કેદ અડે તેવી કેરી વસ્તુ ખાવાની આદત ધાવમાં હોવી ન જોઈએ. તેમજ આળશુ અને મોજશોખની આદત હોવી ન જોઈએ.

(૪) ધાવનો ખોરાક સાદો, ઉમદા, કૌવતવાળો, જલદી પાચન થાય તેવો હોવો જોઈએ, કેમકે જે ખોરાક ધાવ લે છે, તેજ ખોરાકનું તત્વ ધાવણુમાં આવી બચ્ચાંમાં ઉતરે છે, જેથી ભારે ખોરાક હોય તો ભારે અસર થાય છે, માટે ડાહી માતાએ પોતાના બચ્ચાંની ધાવ પસંદ કરવામાં ઉપલા ગુણો હોય તેવીજ રાખવી. નહીં તો યાદ રાખો કે ધાવના દરેક ગુણની અસર તમારા બચ્ચાંપર થશે જેથી ભવિષ્યમાં સારું અથવા નહારું બચ્ચું થશે, તો તેની બાધી તમારે ભોગવવી પડશે, અને ખાનદાની બચ્ચું મોટું થતા અપચત ગુમાવે છે, માટે ધાવનું કુળ પણ આમરૂઢ હોય તે તપાસવું માટે ધાવ રાખતી વખતે દરેક રીતે તપાસી પછી રાખવી,

ધાન મળે તો બાળકને નીચે પ્રમાણે વસ્તુઓનું
મીઠ્યર કરી ખોરાક આપવો.

(૧) દસથી વીસ દિવસની ઉમરના બાળકને એક ભાગ ગાયનું
દુધ અને એથી ત્રણ ભાગ પાણી મેળવી ચમચાથી પાવું.

(૨) જેમ બાળક ઉમરે વધતું જાય, તેમ દુધ તથા પાણી
વધારવું તે એટલે સુધી કે જ્યારે બચ્ચું છ માસનું થાય, ત્યારે
પાણી અને દુધ બંને સરખાં નાંખી પીવરાવવું, છેવટે પાણી
ખીલકુલ કાઢી નાંખી એકલું દુધ પાવું.

(૩) ગાયના દુધ કરતાં બકરીનું દુધ મળે તો વિશેષ સાર,
કેમકે જેમ દુધ હલકું હોય છે, તેમ જટ લોહી સાથે મળી પાચન થઈ
જાય છે.

(૪) યુક્તા ઉપર ગરમ કરેલું દુધ બચ્ચાંને પાવું નહિ પણ
(શેડકદું) એટલે તરતનું તાણું દોહેલું દુધ, કે જે વધારે ગુણકારી
છે તે તરત પાવું જેથી તંદુરસ્તીને ઘણું ફાયદાકારક નીવડશે.

(૫) જ્યારે દુધ પાવાનો વખત થાય, તે વખતે સવારે
મેળવેલું દુધ અને પાણી પડેલું હોય તો તેમાંથી પાવું નહિ,
પણ તે વખતે નવું મીઠ્યર કરીને પાવું.

(૬) ધાવણ મુદાવ્યા પછી ગાય કે બકરીના દુધ ઉપર
રાખવું, તે સિવાય તેને પાચન થાય તેવો હલકો ખોરાક આપવો,
જેથી તખીયત સારી રહેશે.

બાળકને નવરાત્રી ધોવરાત્રી સાફ રાખવું તેના કપડા બાળો-
તયા, અને બિછાવું સ્વચ્છ રાખવું, બચ્ચાને બગડેલાં કપડામાં ઝાઝીવાર
રાખી મુકવું નહિ, અને હમેશાં ગરમ પાણીથી નવરાત્રી જોઈએ.
માતાએ બચ્ચા સાથે કોમળ અને હર્ષથી ભરપુર વાણી બોલવી,
જેથી બચ્ચું ખુશીમાં રહે છે, નવરાત્રી તરત તેનું અંગ રૂબાઈથી
લુછી સાફ કરવું, નવરાત્રી પહેલાં ધવરાત્રી નહી, પણ નવરાત્રી
પછી તેને ધવરાત્રી સુવરાત્રી દેવું, જેથી નિરાંતે ઉઘી જશે.

બાળકનો પોષાક હમેશા ઠીકો રાખવો, નહીં તો બાળકનું
શરિર નાજુક હોવાથી શર પડી રહે છે. શિયાળામાં ગરમ પોષાક
રાખવો, ઉનાળામાં બારીક કપડાના ઝમઝા પહેરાવવા, પણ ઉધાડે
અંગે રાખવાની ટેવ પાડવી નહી. નહીં તો પછે કપડું પહેરાવશે
કે તરત રોવા માંડશે.

બાળકને અશીશ અથવા તો બાળાગોળીની આદત કરાવવી તે
હીક નથી બાળક મોટું થાય કે તરત શીળી (માતા) કઢાવી લેવાં,
મોટી ઉમરે શીળી કઢાવવી તે ઘણું વશમું લાગે છે.

બચ્ચું જ્યારે છ મહીનાની ઉમરનું થાય છે, ત્યારપછી તેને
દાંત એક પછી એક ડુટવા માંડે છે, ને જ્યારે દશ વરસની ઉમર
થઈ રહે ત્યાં સુધી તે ક્રિયા ચાલુ રહે છે. પહેલાં દશ ઉપર અને
દશ નીચે એવી રીતે બંને પેઢામાં થઈ વીસ દાંત નીકળે છે,
દાંત નીકળતી વખતે પેઢામાં ખુજલી બહુજ થાય છે. તેથી
બાલક અંગુઠો ચુસે છે. કેટલીક વખત પેઢા ઉપરથી ગળે છે, તે
વખતે માતાએ તેની સંભાળ લેવાની જરૂર છે.

તંદુરસ્ત બચ્ચાંને દાંત આવતી વખતે થોડી વ્યાધી થાય છે પણ શક્તિ વગરના બચ્ચાંઓને તો મહા મુશ્કેલી સાથે દાંત નીકળે છે, અને તે વખતે તે બેચેન રહે છે, તેમજ રડ્યા કરે છે, વળી જીભાખ ધણા થાય છે, આંખો દુઃખે છે, એવા ધણા રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. તે વખતે માતાએ તેને સાચવવા તથા તેની પુરતી સંભાળ લેવી જોઈએ, નહીં તો ગફલતીથી ઘણું નુકશાન થવાનો સંભવ છે.

દાંત આવવા શરૂ થાય, તેવા વખતે માતાએ બાળકને દુધ સિવાય બીજાં ખોરાક આપવો મહિ, મધમા થોડું નીમક નાંખી, પેદા ઉપર આંગળીથી દિવસમા એક બે વાર ચોપડવું, જેડીમધની લાકડીને છોલી પાણીમાં પલાળી તેના મોઢામાં આપવી, જેથી તેને બાળક ચુશવા માંડશે જેના લીધે દાંત સહેલાઈથી પેદામાંથી બહાર નીકળી આવશે.

બાળકને બીમારી લાગુ પડે છે, અને દુઃખ થાય છે, ત્યારે જણાવી શકતું નથી, પણ ડાહી માતાએ તેનો ઝાડો, પેશાબ, જીભ, ચહેરો વગેરે તપાસી દરદ પારખી દવા કરાવવી, જેથી આરામ થઈ જશે.

નાના બાળકને વારે ઘડીએ દવા પાવાથી ઘણું નુકશાન થાય છે માટે બાળકને દુઃખ થાય કે તરત તેની માતાએ પોતાના ખોરાકમ તંદુરસ્તી વધે તેવી રીતે ફેરફાર કરવો, અને ઘણીજ પરહેજ પાળવી, જેથી ઠીક થશે.

આળક જનમ્યા પછી તેના શરિરમાં લોહી-ધણુંજ ઉતાવળથી ફરે છે, જેથી તેની ઇંદ્રીઓ ઝટ ઝટ વધવા માંડે છે. જેથી તેની લાગણીઓ તીવ્ર થતી જાય છે. અને દરેક સ્ત્રીજ જોઈતે તરત નકલ કરી લે છે. તેમાં પ્રથમ તો માતાના ગુણોની નકલ કરે છે. માટે માતા પીતાએ પોતાના આળકના દેખતાં એવું કોઈ પણ જાતનું વર્તન ન રાખવું, કે જેથી આળક પર ખરાબ અસર થાય. જેમકે જીલું ખોલવું, આળકને ડરાવવું વગેરેથી માતા પીતાએ દૂર રહેવું અને માતાએ ઉત્તમ રીતે વર્તવું, કે જેથી આળક પણ તેવી સારી રીતભાત શીખે.

નાનપણમાં જે આદત શીખી જશે, તે મોટાપણે કાયમ રહેવાની માટે માતાએ પોતાના આળકને બિવિખ્યમાં સારા ઉત્તમ ચલસ્થ તરીકે જોવું હોય તો તેને ઉછેરતી વખતે બહુ સંભાળથી ચાલવું.

અનુભવી માતા સો મહેતાળનો અર્થ સારે છે, પોતાના બચ્ચાને કેળવણી સારી કેમ મળે તેનો વિચાર ડાહી માતાએ કરવાનો છે, જે જે મહાન નરો દુનિયામાં પોતાની ઝળકતી કારકીર્દી મુકી મયા છે તેઓ માતાના ઉત્તમ વર્તનથી થયા છે.

વળી જે ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પણ આપણા હિન્દુસ્તાનમાં થઈ ગઈ છે, તે પણ માતાના ગુણથી, માટે માતાએ પોતાના બચ્ચાને કેળવવા માટે મોટો અનુભવ, અને પાકટ બુદ્ધિ રાખવી જોઈએ.

પ્રકરણ ૪ થું.

—:૦:—

બાળ શિક્ષણ.

બાળકને કેમ શિક્ષણ આપવું તે વિષે કેટલીક સુચનાઓ નીચે આપવામાં આવી છે, તે ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવશે તો બાળક નિશાળે ગયા પહેલાં કેટલીક ઉમદા કેળવણી માતા પાસેથી મેળવી શકશે.

(૧) નાની વયમાં બાળકની જ્ઞાસા અને બુદ્ધિ ઘણી તેજ હોય છે. અને જે જે નવી ચીજ તે જુએ છે, તેના વિષે નાના પ્રકારના સવાલો પુછે છે, આ વખતે કેટલાક અજ્ઞાન માઆપ તેના મનનું સમાધાન કરતા નથી. અને નકામા પ્રશ્નો ગણી કંટાળો ખાઈ તેને ધમકાવી નાંખે છે. તેમ કદી કરવું નહિ, વારંવાર તેમ ધમકાવવાથી તેના સ્વાલો પુછવાની અને નવું જાણવાની જ્ઞાસા મટી જઈને બુદ્ધિ બુઠી થઈ જાય છે, માટે તેને હમેશાં ઉત્તેજન મળે તેમજ વર્તવું.

(૨) માતા ડાહી હોય છે, તો પોતાના છોકરાને પાંચ વર્ષની ઉંમર સુધીમાં પણ સારું શિક્ષણ આપે છે. માઆપે પોતાની ચાલ-ચલગત ધરના કામકાજમાં તેમજ ધરના માણસોની સાથે સારી રાખવી જોઈએ કે, તે બાળકની ઉત્તમ કેળવણીને આડે આવે નહિ, પણ ઉચ્ચટી સુધડ, સમ્ય, અને નીતીવાળી જોઈએ, કે જે જોઈને

બાળક પણ તેમજ ચાલતાં શીખે, આથી નાનપણથી તેનામાં ઉત્તમ બીજ રોપાશે.

(૩) બાળકને બોલાવતી વખતે ઘણાજ નરમ અને મીઠા વચ્ચનોથી જોમકે ભાઈ, બાપુ, બહેન, વિગેરે ખ્યાર ભરેલા સંબોધનથી બોલાવવું. મા ઘરમાં કામ કરતી હોય, તેમાં બાળકને વિશેષ કરીને કન્યાને એજ વચથી (ત્રણ વરસ) થી સામેજ રાખી ટેવ પાડવી. “ભાઈ પેલી બુક લાવ તો” “બહેન આ જામ ભરી લાવ તો” એવા ઘર કામમાં વપરાતા વાક્યો માતાએ બોલવાં. જેથી બાળકો પણ તે પ્રમાણે શીખશે.

(૪) માતાની જીમ મીડી હોય તો તેના ગુણ બાળકમાં ઉતરે છે. માટે માતાએ જુદું બોલવાની, ગાળો દેવાની, કે ગુસ્સે થવાની ટેવ રાખવી નહી, પણ નિતિરીતી, વિવેક, સખ્યતા વિગેરે સારા ગુણો ધરાવવા, જેથી તેના ગુણો બાળક જેવાથી શીખશે.

(૫) ધાર્મિક વિચારો નાનપણથી મગજમાં ઠસાવવા જેથી મોટપણે નિતી સચ્ચાઈ વિવેક અને સારા સદ્ગુણોવાળાં બચ્ચાંઓ થશે અને ભવિષ્યમાં મોટપણે ઘણો ફાયદો થશે.

(૬) માતાએ દીકરીને નાનપણથી સગડી સળગાવતાં, વા-મણો માંગતાં, ઝાડુ કાઢતાં વિગેરે ધરતું કામકાજ કરવાની આદત પાડવી જોઈએ, તે ઉપરાંત શીવણ કામ રાંધણ કામ વગેરેમાં પણ તેના વય પ્રમાણે કામ શીખાવવું અને સોંપવું અને તેને તે કામ કરવાની હોંશ વધે એવા દરેક ઉપાય કરવા.

(૭) દીકરી મોટી થતાં તેને ફરાક, ઇજર, પેરણુ, પોલકો વિગેરે કપડાં શીવડાવતાં શીખવવું જોઈએ, જેથી ભવિષ્યમાં ગરીબ સારસરા મળ્યા હોય તોપણ પોતાનું ગુજરાન ચલાવવામાં વાંધો આવે નહિ.

(૮) માતાએ હમેશાં શરમ અને અદ્યથી ચાલવું, અચ્ચાના દેખતાં મશકરી કે હઠા કરવા નહિ, નહિ તો તે તરત નકલ કરતાં શીખશે.

(૯) કેટલીક અજ્ઞાન માતા પોતાના બાળકને બગાડે છે. જ્યારે બહારથી મરતી તોફાન કરી ફરીઆદ લઇ ઘરે આવે ત્યારે બાળકને ન ધમકાવતા ઉલટું જેનો વાંક કર્યો હોય તેને ધમકાવવા માંડે છે આમ કરવાથી બાળકને ઉતેજન મળે છે, ને ફરીથી તેમ કરવાનું મન થાય છે. કારણ કે તે સમજે છે કે જો હું કોઇ સાથે બીડીશ તો મારા માળાપ ઉપરાણું લેશે

(૧૦) જેમ અને તેમ લાડ ઓછા લડાવવા, માતાલાડમાં બાળકનો મનગો રદ કરી નાંખે છે, તેથી બાળક ઊપર ગ્રોમ્પ દાખ રાખવો, વળી એવી ધાક નહિ રાખવી કે જેથી ધાકની બીકે જીવું બોલતાં શીખે અગર તો બીકણુ અને, દરેક વાજબી કાર્યમાં ઉતેજન આપવું અને ખરાબ કામમાં ધમકાવવું

સ્ત્રીઓને જાણવા યોગ્ય કેટલાએક વૈદક દ્રવ્યકા.

જાળકના રોગોની પરિક્ષા કરીને તેના ઉપાય કરવા એ ધણું કઠિન કામ છે. જાળકોના સઘળા રોગો પેટ અને આંતરડામાં ગડબડ થવાથી થાય છે, માતાના ખાનપાનપર પણ જાળકની નિરોગતા અને જીવનનો આધાર છે. જાળકોના એવા કોઇ રોગ નથી કે-જે ચમચો ભરીને દીવેલ (એરંડીયું) પાવાથી ન મરી શકે, જાળકોને તિક્તણ અંગ્રેજી દવાઓ લુલે ચુકે પણ આપવી નહી. કેલોમેલ, જલપ, સેંટોનાઇન, અને પ્રોમાઇડ આ ચાર દવાઓ સીવાય બીજી કોઇપણ અંગ્રેજી દવા ત્રણ વરસના જાળકને આપવી સલાહ ભરેલી નથી. આયુર્વેદીય દવાઓમાં કાથો, મીઠું, લીંડીપીપર, આંબળા, ગંધક, અતિવિષ, વિગેરે કેટલીક દવાઓ જાળકને હિતકારક છે.

દશ વૈદ્ય રામાં વન્હિ, દશ માતા હરી તર્કી.

અર્થ:—જાળકના પેટપર વનસ્પતિયોના પાનથી સેક કરવો એ દશ વૈદ્ય બરાબર છે, અને હરડેનું સેવન કરાવવું એ દશ માતાઓની શેવા શુશ્રૂષા તુલ્ય છે.

કેટલાક દરદને માટે નીચે પ્રમાણે વૈદક દ્રવ્યકા આપવામાં આવ્યા છે.

(૧) સ્ત્રીઓનું ધાવણ શુદ્ધ કરવાનો ઉપાય.

પીપર, પીપરીમૂળ, ચવક, સુંક, અજમો, જીરું, કાળીજીરી, હળદર, સંચર, મીઠું, સરવે વસ્તુ સરખે ભાગે લેવી. બારીક વાટી કપડાથી ચાળી નાંખવી, ચુલું બનાવવું, કાંજ સાથે પકાવી ખાવાથી સ્ત્રીઓનું દુધ શુદ્ધ થાય છે અને તેમાં કોઇ જાતનો બચ્ચાંને વિકાર થાય તેવી મલિનતા રહેતી નથી.

(૨) ઉલટીના ઉપાય.

વરીઆળી તથા કપુરી મધુરીનું ચુર્ણ પાણીમાં પીસી પીવાથી બધી જાતની ઉલટી મટી જાય છે.

(૩) હરસનો ધંધાજ.

કસુંબાના કુંણા પાનને કાંજમાં પકાવીને શાકની પેડે ખાવાથી હરસ મટે છે.

(૪) સંગ્રહણી.

જીરું, શાહજીરું, ધાણા, સુકી લુણી, અને દુધેલીનો છોડ, સરખે સરખે ભાગે લઘ ચુર્ણ કરેલું, અને ઠંડા પાણી સાથે ખાવું, તે સિવાય અડખીનું શાક દહી, વિગેરે ખોરાક ખાવો જોઈ સંગ્રહણી મટે છે.

(૫) કમળો.

અર્ધી તોલો અંધાડાનું મુળ, અને અર્ધી તોલો ખીજડી સમ-ડીનું મુળ એ બંનેને છાશમાં વાટી પીવાથી કમળો, સોજો, અને પાંડુ રોગ મટે છે.

(૬) પ્રમેહ.

શેમલાનું ચુર્ણ અને સાકર સરખે ભાગે લઘ સવારમાં એ વાલની માત્રા ખાવાથી મટે છે.

(૭) રતવા.

તુંબડીના બી, વાવડીંગ, કકુ, એરડાંનાં બી, લીંબડાંની લીંબોળી કુંવાડીયાના બી, ખાવચી, અંકોલના બી, સરખે ભાગે લઘ ખાંડી

તલના તેલમાં ઘુંટી ધુપેલની માફક તેલ ગાળી તે તેલ રતવા ઉપર ચોપડવાથી રતવા મટે છે.

(૮) ખસ.

શિંધવખાર ને કૂંવર પાકાના રસમાં ઘુંટી ચોપડવાથી સુખી ખસ મટે છે.

(૯) વાઘ અથવા મૂગી.

હડકાયા કુત્રાનું હાડકું પાણીમાં ઘસી નાકમાં ટીપા નાખવાથી અને નગોડના મુળનું ચુર્ણ ખવરાવવાથી વાઘનું દરદ મટે છે.

(૧૦) વા.

ધુપેલ તેલની માફક રાળનું તેલ કાઢી તે તેલ ચોપડવાથી વા મટી જાય છે.

(૧૧) બાળકનું ગળું પડવું.

સુંકે, પીપર, સીંધવ, હરડે, ઉપલેટ, વજ સર્વ વસ્તુઓ સરખે ભાગે લઘુ ખુબ બારીક ખાંડી, છેવટે કપડાથી ચાળી ચુર્ણ કરવું તે ચુર્ણને નાની પાડી કે વાછરડીના છાણનો રસ કરી તેને લુગડે ગાળી તેમાં વાટી ઘુંટી પછી લુગડે ગાળી નાંખી તેમાંથી ૧ રતી રસ ધાવણુ અથવા મધ સાથે મેળવી બાળકને પીવરાવવાથી ગળું પડેલું હશે તો મટી જશે.

બાળકના ડોકાને બે હાથે જરા પકડી સહેજ ઉંચું કરી, પછી તાલવે જવખાર મધમાં કાલવી ભરવો જેથી બાળકનું ગળું

પડવું, અને તેથી થતા રોગો જેવા કે તાળવે ખાડો પડવો, તરસ લાગવી, ધાવે નહિ, ઝાડો બંધ થાય, ચક્રી આવે, મુખ સુકાય, આંખો આવે, હાથ પગ ગળી જઈ શરીર શુકાય, ઉલટી થાય વિગેરે રોગો ઉપસો ઉપચાર કરવાથી મટે છે.

(૧૨) મુત્રક્રમ્હ.

સફેદ તલનો ખોળ અને ગુંદીના પાનનું ચુર્ણ ઉના પાણી સાથે પીવાથી ભયંકર મુત્રક્રમ્હ એટલે પેશાબ બંધ થયેલો હોય તે છુટે છે અને રોગ મટશે.

. . .

પ્રકરણ ૫ મું.

—:—:—

ગૃહ વ્યવસ્થા.

સ્ત્રીને ગૃહવ્યવસ્થા એટલે ઘરનો કારભાર કેમ ચલાવવો તે શિખવાની ઘણી જરૂર છે. જેમ એક રાજાનું રાજ્ય રાજા પોતે ચલાવતો નથી, પણ તેનો કારભારી આખા રાજની વ્યવસ્થા કરે છે. તેમજ સ્ત્રી છે. સ્ત્રી પુરુષનું અડધું અંગ છે જેથી અર્ધાંગના કહેવાય છે, જેથી ઘરના કામકાજની ઉત્તમ વ્યવસ્થા રાખવાની ખાસ ફરજ સ્ત્રીની છે તેમાં જેટલી તેની આવડત ઓછી હોય છે તેટલું ઘરમાં નુકશાન થાય છે.

ધર ચલાવવા માટે સ્ત્રીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ લેવાની જરૂર છે. તે શિક્ષણ સાસુ સસરા સાથે રહેવાથી મળી શકે છે, પણ આજ-કાલની કેટલીએક ઉઠાંઠળી બાળાઓ પોતાના સાસુ સસરા સાથે રહેવાનું પસંદ કરતી નથી, અને તુરત જુદુ રહેવાની ઇચ્છા કરે છે. આવી સ્ત્રીઓ નાદાન અને ખીન અનુભવી હોય છે, કારણકે ધર કારભાર ચલાવવો અને તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા રાખવી, તે ઘણી અઘરી બાબત છે. ધરના સર્વ પ્રકારનાં કામની આવડત દરેક ગૃહણીને હોવી જોઈએ, જે વહુએ સાસુના સાથે રહીને તેની તલાલીમ મેલતી હશે તેજ ખરી ગૃહણી થઈ શકશે, માટે ડાહી અને અકલમંદ બાળાએ વિચાર કરી પોતાના સાસુ સસરા સાથે રહી ઉત્તમ ગૃહણી તરીકેની ફરજ શીખી, નહિ છુટકે જુદુ રહેવું.

જુદુ ધર શરૂ કરવામાં ઘણી અડચણો આવે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ જોઈએ છે “તાંબાની તોલડી તેરવાના માગે” તે કહેવત મુજબ કોઈ સ્ત્રીજ વગર ચાલતું નથી. માટે જ્યારે જુદુ રહેવાની અને કારભાર ચલાવી શકવાની આવડત થાય, ત્યારેજ જુદુ રહેવું.

દરેક ગૃહણીએ પોતાના હાથ નીચેના નોકરો પર બરાબર તપાસ રાખવી કારણ કે ઘણાએક નોકરો મલ લાવવા વિગેરેમાં ચોરી કરે છે. અગરતો ધરના સામાનમાં ચોરી કરે છે, અગરતો બે દરકારીથી નુકશાન કરે છે, જે બરાબર ધ્યાન આપવામાં ન આવે તો ધરમાં ઘણું નુકશાન ખમવું પડે છે.

પૈસો કેમ પેદા થાય છે અને તે મેળવવા પોતાના પતિને કેટલી ખહેતત બેચરી પડે છે, તે દરેક સ્ત્રીએ સમજવું જોઈએ, અને તે ઉપર બરાબર વિચાર કરી પૈસાનો ખર્ચ કરવો જોઈએ.

કેટલીક ગરીબ સ્ત્રીઓ ઘર કામ પુર થયા પછી ભરવાનું, શીર-
વાનું વિગેરે કામ કરી પૈસા મેલવે છે. જેથી ઘરમાં વાપરવા થાય
છે જેથી ઘણીની આવકને ટેકા મળે છે. અને તેથી ઉલટું જે સ્ત્રી
કાંઈ હુન્નર જાણતી નથી તે સ્ત્રી ઘણીને બોમ્બ રૂપ થઈ પડે છે.

જે સ્ત્રીઓ પોતાનું પોતાના ખર્ચાનું, જાત મહેનતથી કમાઈ
પોષણ કરે છે તેજ સ્ત્રી ખાનદાનમાં ગણાય છે. જેથી સ્ત્રીએ ઘરની
વ્યવસ્થા રાખવા સારું કેટલાક હુન્નરો પણ શિખવા જોઈએ છે.

ઘર કોને કહેવાય? જે ઘરમાં દરેક જોઈતી ચીજો, મળે
તેનેજ ઘરનું ખર્ચું નામ આપી શકાય. ઘરમાં અનાજ,
ધી, તેલ વિગેરે ચીજો તો હોય અને થઈ રહી હોય તો તરત
વેચાતી મળે, પણ કેરીના અથાણાં ત્યાં મુરખા, પાપડ, સેવ વડી
વગેરે મળતા નથી, જેથી જ્યારે જ્યારે જેવી મોસમ હોય ત્યારે
તે ચીજો ખનાવી અને ભરી રાખવી જોઈએ કે, જ્યારે જોઈએ
ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરવા થાય.

જે જે વસ્તુ જે જે મોસમમાં પેદા થાય છે. તેજ મોસમમાં
તેને ખરીદી હોય તેજ ફાયદો થાય છે, નહિતો કટાણે લેવા જાય
તો મળે નહીં અને મળે તો બે કે ત્રણ ત્રણ ગણા વધારે પૈસા
આપો ત્યારેજ જોઈતી વસ્તુ મળે છે. જેથી ખાવા, પીવા, ત્યાં કપડાં
લતાં તે સરવે ગજા પ્રમાણે ખરીદ કરી લેવું, કે પછવાડેથી વધારે
નુકશાન ખમવું પડે નહિ.

“ કરજ ”

જે માણસ કરજવાન હોય છે, તે હમેશાં ચીંતાતુર અને દુઃખી હોય છે. કારણ કે કરજના જેવો બીજો કોઈ દુસ્મન નથી, અને દેવું શીટાડવાની ચીંતા અહોનીશ થયા કરે છે. માટે ઉધારે વસ્તુ લેવી નહિ, જેટલું બેતું હોય તેટલું બનતા સુધી રોકડેથી લેવું. જેથી કરજ થશે નહિ.

સ્ત્રીઓએ જાણવું જોઈએ કે ઉધાર માલ લેવાથી માલ ઘણો મોંઘો મળે છે. ઉધારે માલ લેવાથી ભાવમાં જરૂર દુકાનદાર કિંમત વધારે લે છે અને વળી વારે ઘડીએ ઉધરાણી કરી કંટાળો આપે છે, જ્યારે આગલા પૈસા આપીને બીજો માલ લેવા જઈએ ત્યારે ભાવ વધારે લેતોજ આવે છે, માટે જે માલ ઘર કામમાં લેવો પડે, તે રોકડે પૈશાથી લાવજો, તેમાં ઘણો ફાયદો થાય છે, જે દુકાને સારામાં સારો અને જ્યાંથી કિંમતમાં ઓછું પડે ત્યાંથીજ માલ લેવાતો લેવો જેથી ફાયદો થશે અને પૈસાની ખગળી થતી અટકશે.

સ્ત્રીએ પોતાના ઘણીની આવક અને ખર્ચનો વિચાર કરીને પછીજ ઘરમાં જોઈતી વસ્તુ મંગાવવી, જેટલી જોતી હોય તે ઉપરાંત મંગાવવી નહિ, પણ થોડી મંગાવવી અને તે વસ્તુઓ સાચવી, સફાઈથી, વાપરવી જેથી ખર્ચમાં ઉગારો થશે.

સ્ત્રીઓએ પોતાની જીભ વશ રાખવી ને ચીજો લાવી ખાવો નહિ, ઘડીકતા સ્વાદ સાડ પૈસાનો નાશ કરવો તે સાધારણ અને

ગરીબ માણસોનું કામ નથી, ગમે તેવી વસ્તુ ખાઓ તોપણ કહેવત પ્રમાણે “ ઉતર્યું ઘાટી અને થયું માટી, ” માટે મોઢામાંથી ગળામાં ખોરાક ગયો, પછી તે ગમે તેટલો ઉંચી કીંમતનો હોય, તો પણ તેના સ્વાદની કાંઈ ખબર પડતી નથી. માટે જેટલી “**પથારી લાંબી હોય તેટલાજ પગ લાંબા કરવા**” એટલે કે જેટલી પોતાની આવક તેનાથી પાંચ રૂપીઆ ઓછા ખર્ચ કરવો, જેથી પાંચ પૈસા બચશે, અને બચેલા પૈસા ભવિષ્યમાં આપણને અથવા આપણા બચ્ચાંઓને દુઃખના વખતમાં કામ આવશે.

ખુદાવન્દતાલાની મહેરબાનીથી થયેલા બાળકોને પરણાવવા વગેરે ફરજો બજાવવામાં ખર્ચ કરવો પડે છે. માટે તે બાબતનો અગાઉથી વિચાર કરી ધન એકઠું કરી રાખવું, કે તેવે વખતે કરજ કરવાની જરૂર પડે નહિ, વળી પોતાના ગળ ઉપરાંત ખર્ચ પણ કરવો નહિ કે જેથી માથા ઊપર કરજ થાય.

કરકસર કરવામાં પણ વિચાર રાખવો કે, જે વસ્તુ ખાસ જોતી હોય અને તેના વગર ચાલે તેવું નથી તો પછી તેમાં લોભ કરવો અને ન લાવવી તે ઘણું ખરાબ છે, પણ નજીવી વસ્તુ કે જેના વગર આપણે ચક્રાવી શકીએ તેવી વસ્તુમાં પૈસા ખર્ચવા પહેલાં વિચાર કરવો જોઈએ.

જો તમારી પાસે પાંચ પૈસા હશે તોજ તમને માન મળશે, નહીં તો તમારા સગાવહાલાંમાં આખર ઓછી થશે. તવંગર અને ગરીબમાં ફક્ત દોલતનો ફેર છે. જે પૈસા સાચવી રાખે છે

તેથી તે સુખના સાધન મેળવી શકે છે. માટે આવકથી વધારે ખર્ચ કરવો નહિ, અને કરકસર કરી પાંચ પૈસા બચાવતા રહેવું જોઈ મુશકેલી વખતે તે પૈસો કામ આવે.

“ખોરાક વિષે સુચના.”

મનુષ્ય માત્રના જીવનનો આધાર અનાજપર છે, શરિરનું પોષણ કરવામાં અન્નના જેવું બીજું કોઈ સાધન નથી. શરિરની અંદર ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે, શરિરના જીવા જીવા અવ્યવે જીવે થઈ તેના બારીક અણુઓ નાશ પામે છે, અને તેને બદલે તંદુરસ્ત અણુઓની ઉત્પત્તિ થાય છે, આ ક્રિયા અનાજના પોષણથી થાય છે, શરિરમાં બળ, બુદ્ધિ અને સામર્થ્યનો આધાર અન્ન ઉપર છે, કહેવત છે કે “અન્નમય બ્રાણ” એ ખોટું નથી.

શરિરને ટકાવી રાખવા અન્નની ઘણી જરૂર છે. માટે સ્ત્રીએ પાક સાસ્ત્ર બરાબર શીખવું જોઈએ. અન્ન અને પાણી વિગેરે ચોખ્ખા કરી વાપરવાની કેટલીક સુચનાઓ નીચે આપવામાં આવે છે.

(૧) અનાજમાંથી કાંકરા વીણી તેને સુપડેથી સોઈ તપાસી પછી દળવા આપવું. કારણકે જો લોટમાં કાંકરી આવે અને તે ખાવામાં આવે તો રોગ પેદા થાય છે.

(૨) ચોખ્ખા વગેરે રાંધતી વખતે હમેશા બરાબર તપાસવું કેમકે તેમાં એળનો અને જીવાંતનો ભાગ વિશેષ રહે છે, તો તેને ઝાટકી સાફ કરી બે ત્રણ પાણીએ ધોઈને રાંધવાં.

(૩) ખાધા પછી ઠામને એકા મુકી આપવા નહિં પણ તરત માંજ ઘોઘને સાફ કરવા, જેટલી વખત ખાવું તેટલી વખત ઠામ તરત સાફ કરી નાખવાં.

(૪) અનાજ રાખવાના જે ડબ્બા કે વાસણ હોય, તે બરાબર ઢાંકવા, નહિતો કંદેર ખાધ જાય અને લીંડીઓ કરે કે જે પેટમાં જવાથી આફરો ચડે છે.

(૫) રોજને રોજ એક જાનનું અનાજ રાંધવું નહિ, પણ જુદી જુદી વખતે જુદી જુદી જાતના ધાન્યનો ઉપયોગ કરવો, કે જેથી ખોરાક ઉપર ખાવાની રૂચી પેદા થાય. વધારે મીઠી ચીજનો ઉપયોગ ન કરવો, પણ સાદો અને પચે તેવો ખોરાક ખાવો.

(૬) શીઆળો, ઉનાળો, અને ચોમાસુ એ ત્રણ રતુને માફક આવે તેવો ખોરાક લેવો, દાખલા તરીકે ગરમીમાં ગરમ ખોરાક લઈએ તો આંખને નુકશાન થાય તેમજ જે ઠંડી મોસમમાં ઠંડો ખોરાક લઈએ તો માંદા પડીએ, માટે રતુની અનુકૂળતા પ્રમાણે ખોરાક લેવો.

(૭) હમેશા નિયમિત ઠરાવેલા વખતે ખોરાક લેવો, મોડો યા બહુસો લેવાથી શરિરની પૃથ્વિ બગડે છે. ખોરાક એવો લેવો કે જેમાં થી કૌવત અને નવું લોહી ઉત્પન્ન થાય. તેથી સાદો, અને કૌવત આપનારો ખોરાક ખાવો.

(૮) રાંધેલા અનાજને કપ્પાટમાં મુકો, તે કપ્પાટને રોજ વાળી ઝાડી સાફ રાખો કારણ કે નહિ તો જીવડા ઉત્પન્ન થાય છે અને જે ખોરાકમાં ખાવામાં આવે તો શરિરમાં ઝેરની અસર થાય છે.

(૯) પીવાનું પાણી સાફ ગળણેથી ગળીને પીવા માટે ભો, પાણીના દામ માંજ અને સાફ કરવા, જેથી પાણી ચોખ્ખું રહેશે.

પાણીમાં બરફ નાખી પાણી પીવું તે નુકસાન કરતાં છે, માત્ર શિયાળાના બનાવેલા મટકા લેવાં અને તેને રોજ રાત્રે ભરી મુકવા, અને તેના મોઢા મજબુત બાંધવા. સવારે ગળીને પછી તે પાણી ઉપયોગમાં લેવું.

સુરોખાર અને નવસાર સરખે ભાગે લઇ તેમાં ત્રણ ગાળું પાણી નાખવું, આ પાણીને લાકડાના પીપમાં નાંખવું, ત્યારપછી પાણીની ભરેલી શીરોઇ કે બાટલી મજબુત બંધ કરી તે ટીપમાં નાંખવી અને ઉપર એક કપડું ઢાંકવું. થોડા થોડા વખત પછી બાટલી બહાર કાઢીને પાણી પીવામાં વાપરવું. આ પાણી બહુ ફરેલું હોય છે.

દુધ, ઘઉં, વટાણા, તુવર, અડદ, વાલ, બાજરી વિગેરે જે પડવાળા ધાન્યમાં જીવન ટકાવી રાખવાની શક્તિ વધારે પ્રમાણ માં હોય છે.

દુધની મલાઇ, લુણી, ધી અને વનસ્પતિના બીજમાંથી નીકળતા તેલ વિગેરે પદાર્થો ચરબી વધારનાર છે.

બટાટા, રતાળુ, સુરણ, ગાજર વિગેરે વનસ્પતિ અને કંદ, ચોખ્ખા, બાજરી, મકાઇમાં શરિરને શક્તિવાળા પોષણ મળી આવે છે જેથી શરિરમાં ગરમી વધે છે.

મસાલાનો ઉપયોગ કરવાથી અન્ન સ્વાદિષ્ટ બને છે, ચાહ, કાશી અને કોકો કેવળ મગજની શક્તિને ઉત્તેજિત કરે છે, અને વધારે પીવાથી જઠરાગ્નિ મોળી પાડે છે, અપચો અને બંધ કોશ થાય છે, જેથી શરિરની આરોગ્યતા બગડે છે. માટે મનુષ્યે કોઈપણ પ્રકારનું, વ્યશન રાખવું નહીં.

મકરણ ૬ હું.

મઝહબી તાલીમ.

(૧) આપણા પાક-ધર્મ-મઝહબી મઝહબ.

દરેક સ્ત્રી અગર પુરૂષે પોતાનો શું મઝહબ છે તે સમજવાની પહેલી જરૂર છે. મઝહબ વિનાનો પુરૂષ અગર સ્ત્રી નાસ્તિક યાને બેધમાન કહેવાય છે અને તેઓ તરફ દરેક માની જન ધીક્કારની નજરથી જુએ છે, મઝહબથી ખુદાવન્દની ઓળખ થાય છે. દુનિયામાં પોતાની શું શું ફરજો છે તે સમજાય છે; નિતિરીતીનું જ્ઞાન થાય છે અને આ દુનિયામાં સુખી અને નિતીગત જીવન ગુમારી શકે છે અને પેલી દુનિયામાં સુખ શાન્તી અને સુખ્યેન ભોગવે છે.

આપણા મઝહબ ઇસ્લામ છે. આપણા પાક મઝહબના સ્થાપનાર હૅમ મહમદ મુસ્તફા (સૅ) અરબસ્તાનમાં મક્કા શહેરમાં થઇ ગયેલ છે જે આપણા અવ્વલ પીર એટલે ગુરૂ યાને અપાણી જાહેરીયત દુર કરનાર છે. તેમણે હૅમ મૈલા મુરતજાઅલીની મદદથી “ઇસ્લામ” કે જે જગતમાં છેલ્લો, સુધરેલો અને સાચો

દીન છે તેનો પહેલો ફેલાવો કરી, જહેલોને હક રાહ પર લાવ્યા. હં મહિલા મુરતજઅલી તે આપણા અવ્વલ ઇમામ છે, હં અલીને પહેલા ખલીફા કયુલ રાખનાર “શીયા” અને હં “અયુમકર હં ઉસમાન, અને હં ઉમરને તેમના પહેલાના ખલીફા કયુલ રાખનાર “સુની” ગણાય છે. આપણે હં મહિલા મુરતજઅલીને પહેલા અને હકદાર ખલીફા ગણતા હોવાથી આપણે શીયા ગણાઈએ છીએ.

હં મહિલા મુરતજઅલીથી હં ઇમામ જાફર સાદક સુધી શીયા શીરકો સરખો ચાલ્યો આવ્યો પણ હં ઇમામ જાફર સાદકે પોતાના ફરજંદ શાહ ઇસ્માઇલને પોતાનાં બાદ ઇમામ તરીકે નીમ્યા પણ દુસ્મનોના જોરના સત્રમે મોજાંજો અતાવી, હં શાહ ઇસ્માઇલને તુરકસ્તાનમાં જઈ રહેવું પડ્યું તેથી કેટલાએક લોકોએ હકરાહ છોડી હં ઇમામ જાફર સાદકની બીજી ધરવાળીના ફરજંદ મુશાકાઝમને ઇમામ તરીકે કયુલ રાખ્યા. તે નસલ બાર ઇમામ સુધી આવી બંધ થઈ અને ત્યારબાદ તે બાર ઇમામને માનનારાઓ ઇસ્ના અશરી એટલે બાર ઇમામને માનનાર તરીકે ગણાયા. જ્યારે આપણા પાક અવ્વલ પીર નખી મહમદ મુસ્તફા (સ.) ના પાક કહિલ અને શિખામણ મુજબ આપણે બરા ઇમામને વળગી રહી હજી સુધી હાજર ઇમામના મુઆરક કાવામાં રહેવાને મગરૂરી લઈએ છીએ. એ મુજબ હાજર ઇમામને માનનારા અને હં શાહ ઇસ્માઇલને ઇમામ તરીકે કયુલ રાખનારા આપણે શીયા ઇમામી ઇસ્માઇલી ગણાઈએ છીએ.

હં શાહ ઇસમાઇલને માનનાર શીયાનો શરીરકો ઇસ્માઇલી ગણાય છે પણ તે તડામાં પણ આપણા ૧૮ મા ઇમામ હં શાહ મુસ્તસર ખીલાના વખતમાં એ ખીજા વિભાગ પડ્યા. હં ઇમામ મુસ્તસર ખીલાહે પોતા પછી ઇમામ તરીકે તેમના મોટા પુત્ર હં શાહ નીઝારને નીમ્યા હતા પણ તેમના ખીજા પુત્ર મુસ્તેઅલી એ પોતાનો પક્ષ બળવાન કરી રાજ્ય લેખે હં ઇમામ શાહ નીઝારને દગાથી કેદ કર્યા અને પોતાને ઇમામ તરીકે જાહેર કર્યા; આથી મુસ્તેઅલીને માનનારા “મુસ્તેઅલીયા ઇસ્માઇલી” અને હં શાહ નીઝારને માનનારા “નીઝારી ઇસ્માઇલી” કહેવાયા. આપણે સત્યને પકડી રાખનારા અને ખાતલને રદ કરનારા તરીકે નીઝારી ઇસ્માઇલી છીએ અને વોરા કોમ મુસ્તેઅલીયા ઇસ્માઇલી છે, તેમના ઇમામો એકવીસ થયા છે અને ત્યારબાદ ઇમામની નસલ અંધ થઇ ગઇ છે. આપણા હાલના હાજર ઇમામ હીઝનેસ સર મુહિતાન મહુમદ શાહ, શાહ નીઝારથી સીધા ઉતરી આવેલા આપણા હાજર ઇમામ છે. આપણને આ પવિત્ર અને સત્ય દીન સમગ્રવતાર પીર સદરદીન વગેરે મહાન પીરો છે. જેમનાં આપણે ખરેખરા આશીર્વાદ છીએ.

(૨) જમાત ખાલુ.

દરેક મઝહબમાં પુદ્ગલતાલાની બન્દગી કરવાનું ફરમાન હોય છે. બન્દગી ગુજરવા માટે અમુક ખાસ મુકરર જગો રાખવામાં આવે છે. જેમ કુરાને શરીફ સુરેનુર આયત ૩૬ માં કહ્યું છે કે:-

“જે ઘરોમાં ખુદાવન્દતાલાએ પરવાનગી આપી છે, તેમાં આવાજ ઉંચો કરવામાં આવે (યાને બન્દગી કરવામાં આવે) તેમાં તેનું નામ લેવામાં આવે તેમાં લોકો (મોમીનો દીનદારો) સવાર અને સાંજે તેની પવિત્રતા યાદ કરી સ્તુતી કરે છે (બન્દગી ગુખરે છે.)”

ઘરને ફારસીમાં ખાના કહે છે અને તેમાં આપણી જમાત બન્દગી કરવા આવે છે એટલે જમાતના વપરાસ માટે હોવાથી જમાત ખાનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. જેમા સવાર અને સાંજે દરેક દીનદારો બન્દગી (દુઆ) ગુખરે છે.

શીયાનાં બીજા શીરકા તેમજ સુન્ની શીરકાના લોકો બન્દગી કરવાના સ્થળને મસજિદ કહે છે “મસજિદ” એટલે નમન કરવું. નમન કરવાની જગો હોવાથી મસજિદનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. તેવીજ રીતે ખ્રીસ્તીઓમાં બન્દગી કરવાના સ્થળને દેવળ, હિન્દુઓમાં મંદિર વગેરે વગેરે નામ આપવામાં આવેલ છે.

બન્દગી કરવાનું સ્થળ જુદું અને મુકરર એટલા માટે રાખવામાં આવે છે કે, દરેક ગરીબ અગર તવંગર તેનો એક સરખો લાભ લઇ શકે. તે સ્થળ એવું બધું શોભાદાર અને સાફ અને પાક હોવું જોઈએ કે, તેમાં પ્રવેશ કરનાર પાપીમાં પાપી માણસને પણ પોતાના પાપ માટે પસ્ચાતો થયા વગર રહે નહિ; તેમજ ધાર્મિક વિચારોની તેનાપર અસર થયા વગર રહે નહિ. આ સ્થળ બન્દગી સિવાય બીજા કોઇ કાર્યમાં વપરાવું જોઈએ નહિ, તેમજ ત્યાં કોઈ પણ જાતની અશુધ્ધી, કચરો કે નાપાકીની ઓ પણ હોવી ન જોઈએ.

આવા પવિત્ર સ્થળની મહત્વતામાં અને ગંભીરતામાં કાંઈપણ રીતે ખામી આવવી ન જોઈએ

એવા પવિત્ર સ્થળમાં ખુદાવન્દ તાલા પ્રત્યક્ષ ખિરાજો છે એવો ભાસે, એ સ્થળમાં બન્દગી ગુમારવા આવનારને થાય છે અને ત્યારેજ તે પોતાના પાપ માટે પશ્ચાતાપ કરી શકે છે અને ધાર્મિક વિચારો ગૃહણ કરી શકે છે. આવા પવિત્ર અને મહત્વતાવાળા સ્થળમાં દાખલ થનારે કેટલી પાકીઝગીથી આવવું જોઈએ તે દરેકે જાણવું જોઈએ. જમાતખાનામાં આવનાર દરેક સ્ત્રી અગર પુરૂષે પાક અંગ, પાક કપડાં અને પાક દીલથી આવવું જોઈએ. દરેક ઇન્સાન સમજી શકે છે કે, દુનીયાના એક રાજના દરબારમાં પણ મલીન અંગે અગર મલીન કપડે જઈ શકાતું નથી તો, શહેનશાહનાં પણ શહેનશાહનાં દરબારમાં નાપાકી અને મલીનતા સાથે આવનાર, તે પવિત્ર સ્થળની તેમજ પાક પરવરદિગારની કેટલી બેઅદબી કરે છે, એ દરેક સમજી શકે તેમ છે અને તેની શિક્ષા તેને જરૂર મળે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી ; માટે દરેક સ્ત્રી અને પુરૂષે આવા પવિત્ર સ્થળમાં પાક અંગ, પાક વસ્ત્ર અને પાક દીલથી આવવું. જમાતખાનામાં આવવા બાદ બન્દગી વખતે તેમજ વાયજ વખતે અગરતો જ્યાં સુધી જમાતખાનામાં હોય ત્યાં સુધી પોતાના કર્તવ્ય સિવાય એટલે બન્દગી સિવાય અન્ય કૂચલી વાતચિત વગેરેનો ત્યાગ કરવો, નહિતો જમાતખાનાની બેઅદબી કરેલી ગણાય જેથી ખુદાવન્દતાલા નારાજ થાય.

સ્ત્રીઓએ આ બાબતમાં બહુજ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે કે, પોતાના નાનાં નાનાં બચ્ચાંને લાવવા નહિ અગરતો ઘણીજ સંભા-

ળથી રાખવા, કે રોવે કે મરતી તોફાન કરે નહિ કે જેથી અન્યના ધ્યાનમાં અગર તો વાયઝમાં ખલલ પડે, તેમજ અચ્ચાના ઝાડા પેશાબથી જમાતખાનાની પવિત્રતામાં ખલલ પહોંચે.

દુઆ પડતી વખતે, ગ્નાન બોલતી વખતે કે વાયજ થતી હોય તે વખતે ખીલકુલ વાતચીત કે ઘોંઘાટ થવો ન જોઈએ. સ્ત્રીઓએ જમાતખાનામાં પોતાના સગાબહેલાના ધરના કજીયાઓ લાવી તકરાર કરવી અગરતો એક ખીજતી નીન્દા કરવી એ ઘણુંજ ખરાબ છે. જમાતખાના જેવા પવિત્ર સ્થળમાં તેવી કોઇપણ જાતની બેઅદબી કરનારપર ખુદાવંદતાલા નારાજ થાય છે અને તેની શીક્ષા તેવી અસા-નોને ખમવી પડે છે.

(૩) ઇસમાઇલી રોજીંદી બંદગી દુઆ

આ જગત ખુદાવંદતાલાએ પેદા કર્યું છે. ખુદાવંદતાલા આપણો માલેક છે, આપણે સર્વે ખુદાવંદતાલાના બંદા છીએ. અને તે ખાવેંદના તાબેદાર શુલામ છીએ. ખુદાવંદતાલા અને બંદાની વચમાં એક જાતનું સગપણ છે. ખુદાવંદતાલા આપણો માલેક આકા છે અને આપણે તેની બનાવટના બંદા છીએ. સર્વે બંદાઓ ઉપર ખુદાવંદતાલાનો રખુખીયત એટલે માલેકનો હક છે. દુનિયાના સર્વે ધર્મોમાં ખુદાવંદતાલાની માલેકીનો હક અદા કરવા સાફ કાંઇને કાંઇ જાતની કીયાઓ કરવામાં આવે છે; જેની મારફતે એક બંદો પોતાના માલેક ખુદાવંદ તરફની પોતાની ફરજ અદા કરે છે. એવી કીયાઓને પ્રાર્થના, પ્રેયર, બંદગી, નીમાજ, દુવા, વીગેરે દેશ કે જાતી

પ્રમાણે નામ આપેલા છે, સર્વે જાતીઓની ફીયાઓ જુદી જુદી જાતની દેખાય છે, છતાં પણ સર્વેનો અંતર હેતુ એક સરખોજ હોય છે, ખુદાવંદતાલાની બંદગી ગમે તે રૂપમાં કરવામાં આવે તોપણ સર્વેમાં પાંચ મુદ્દા મુખ્ય રહેવા જોઈએ.

- (૧) ખુદાવંદતાલાની તારીફ.
- (૨) બંદાની તકશીર માટે તોખા તથા તાબેદારી.
- (૩) ખુદાવંદતાલા પાસે મખસુકાત સાર નેક દુઆઓ માંગવી.
- (૪) ખુદ પોતાના ઉપર ખુદાવંદની રહેમ માંગવી.
- (૫) ધરમના ઉપરી તરફ વફાદારી દેખાડવી.

જગતમાં ભક્તીના અનેક પ્રકાર છે. આપણા પાક શીયા ઇમામી ઇસ્માઇલી મઝહબની બંદગી જે રૂપમાં આપણા બોધ ગુરૂ પીર સદરદીન સાહેબે ફરમાવી તેને “દુઆ” એવું નામ આપેલું છે. પીર સદરદીન સાહેબે શીખવેલી દુઆમાં ઉપરના પાંચે મુદ્દા ઘણી વ્યાજબી રીતે અમલમાં આવી શકે છે. આપણે ઇમામના પાઠમાં વાંચી ગયા તેમાંથી સમજીએ છીએ કે ખુદાવંદતાલાનું નુર આ દુનીયામાં કોઇપણ અવતારમાં ઝહુર હોય છે. આપણે જ્યારે બંદગી કરીએ છીએ, ત્યારે પણ આપણા જમાનાના ઇમામ એટલે હાજર ઇમામમાં એ નુર મોજુદ છે. અને “જેનો વારો તેની આણ” એ કહેવત પ્રમાણે આપણી બંદગી એજ મોજુદ નુરને અરપણ કરવામાં સૌથી વધારે પુન્ય હાશલ થાય છે. આપણી પાક દુઆ માં સતર શીજદા છે, અને એ સતર કેદાણે એ પાક ઇમામના ખુદાઇ નુરને આપણે શુજદો કરીએ છીએ.

હવે આપણે જોઈએ કે આપણી પાક દુઆમાં મજકુર પાંચ મુદ્દા કેવી રીતે બર આવે છે.

(૧) સચો વચન શુબહાન અલ્લાહ ત્યા “લાઈલાહા ઇલ્લાહ હુલ હયુલ કૈયુમ” વિગેરે પાઠોમાં ખુદાવંદતાલાની ખુજુરગી વખાણવામાં આવેલી છે તે અનુપમ છે, તેથી માલમ પડી શકશે કે આપણી પાક દુઆમાં ખુદાવંદતાલાની અનહદ સ્તુતી એટલે તારીફ કરવામાં આવેલ છે.

(૨) બંદાની પોતાની તકશીરની માશી આહવા સારું “તોભો તોભો તકશીરદાર” વીગેરે પાઠો ધણુજ અસરકારક છે વળી “ઇતી કુનતો મીનઝ ઝાલેમાન” એટલે યા ખુદાવંદ હું તકશીરદાર ત્યા જુલમગાર ટોલામાંનો છું. વીગેરે ગીરીયાજરીથી બરપુર છે.

(૩) ખુદાવંદતાલાની ખીજી મખ્મુકાતના હકમાં દુઆ માંગવા સારું “યા શાહ ફઝલ વ રહેમત કરીએ” “યા શાહ પીર વકીલ” “દુઆગત પીરેખે” “દોઆગત શયદે” “દુઆ નીઅત ખેર” ત્યા મોટો સીજદો વિગેરે ધણુજ ઉત્તમ પાઠોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. ખુદાવંદતાલાની ખીજી મખ્મુકાતના હકમાં ઘણી ઘણી દુઆઓ ગુજરતી એ એક પરમાર્થ વૃત્તિ છે.

(૪) “પંજ પાટીની દુઆ” માં બંદો ધણી ધણી ગીરીયા સાથે પોતાના ઉપર રહેમત માગે છે.

(૫) આપણી આખી ક્રીયા દરમીયાન આપણા હાજર ઇમામ હાદીયુલ મહેદી, સાહેબુલ અમ્મર તરફ અચળ બકતી બાવ

દેખાડવામાં આવે છે. એ મુજબ જેવી અસરકારક રીતે આપણી દુઆ નામની બંદગીમાં સઘળા મુદ્દાઓ સમાવવામાં આવે છે તેવી અસરકારક રીતે બીજા કોઇપણ ધર્મવાળાની પ્રાર્થનામાં સમાવેશ થયેલો જોવામાં આવતો નથી. એથી આપણા શીયા ઇમામી ઈસ્માઇલી મઝહબના બોધ ગુરૂ પીર સદરદીન સાહેબે આપણને દુઆ નામની બંદગી ફરમાવી છે તે સર્વ બંદગી કરતા ઉત્તમ છે એવું સાફ માણુમ પડે છે. દરેક ઇસમાઇલી મોમન ઉપર વાજેબ અને લાઝમ છે કે એક દીવસમાં ત્રણ વખત બંદગી ગુમરે ને જો ગત જમાતમાં જઇ દુઆ ગુમરે તો જોટલા માણસો ત્યાં એકઠા થયા હોય તે સર્વેની દુઆઓનાં હીરસો મળે છે, અને મહાન પુન્ય હાસલ થાય છે. જેવો પ્રસંગ હોય તેવી રીતે વર્તવું, પરંતુ એક દીવસમાં ત્રણ વખતની દુઆ ચુકવી નહિ; અગર કોઇ માણસ મુસાફરીમાં હોય, અથવા લાચારી હાલતમાં હોય, અથવા દુઆ મોઢે આવડતી ન હોય, અથવા દુઆ ગુજરવાનું બની ન શકે તો, તેને બદલે બાર તશબી “પીર શાહ” ના નામની કાઢવી. પીરશાહ એટલે અલી, નબી અને તેમના જનશીન ઇમામ, એવો અર્થ થાય છે.

સવારનાં દિવસ ઉગ્યા અગાઉ “સુબુહની દુઆ” તેમજ સાંજના દિવસ આથમ્યા પછી “સાંજની દુઆ” અને રાતના બાર વાગવાની પહેલાંની દુઆને “સુમણીની દુઆ” કહેવામાં આવે છે. એ મુજબ ત્રણ વખતની બંદગી ગુમરવાની ફરજ દરેક

ઇસમાઇલી બાઇ અથવા બાઇ ઉપર રહેલી છે જે અદા કરવામાં બીલકુલ ગફલતી કરતી નહિ.

(૪) ઘટપાટ.

ઘટપાટ ઇસમાઇલીઓ માટે એક ઉત્તમ ધાર્મિક ક્રીયા છે. અગાઉના એટલે ત્રણ જુગના પહેલા ચાર કલપમાં પણ ઘટપાટ સ્થાપવામાં આવતો, જેને લીધે નવાણું કોડ જાંબ, છપન કરોડી મેઘ-માળ, બત્રીસ કરોડી કીનર, ત્રેત્રીસ કરોડી દેવતાઓ પુણ્ય ભાવથી ઘટપાટ ક્રીયા બ્રહ્માને અમર અમરાપુરીમાં પહોંચ્યા છે. હાલ આપણા જમાનામાં એટલે કલજુગમાં પણ ઘણા માન, પ્રેમ અને ખુશરૂગી સાથે ઘટપાટની દુઆ પડાતી આવે છે, એ વિશે આપણા પાક ઇસમાઇલી દીનના ધર્મશાસ્ત્રમાં ફરમાવેલ છે કે:—

એજ હાજર નરહરી આવીયા,
તેજ નર અનંત રૂપિ-એલી તંઘએ તમે.
એ નર પાંઉ ધરે ત્યાંથી ખાકજ લઈએ,
તેના ફરમાનથી ગોળી કરીએ-એલી તંઘએ તમે.
તરે ખાકનુ નુરજ પીજે,
તો પીધા વીના પાપ ન જાવે-એલી તંઘએ તમે.

એવી રીતે આપણા પાક સતગુરુ જ્ઞાનોમાં તેનું મહાત્મ વર્ણવી ગયેલ છે. તેમજ ઇસ્લામમાં “ખાકે સફા” અને “આખે સફા” એવા નામ આપેલા છે. ખાકે સફા એટલે હાજર ઇમામના દસ્ત મુઆરકને લગાડેલી ખાક અને “આખે સફા” એટલે ખાકે સફા

ને પાણીમાં ગાળી તે ઉપર દુઆ પડી નીચાજ નીમના રૂપમાં કાઢવામાં આવે તે. “ખાકે સફા,” અને “આખે સફા” ઇતિ-સાનના રૂઢી દરેક જાતની ખીમારી દુર કરીને સુકિતના માર્ગ તરફ દોરે છે. ખાકે સફા અથવા આખે સફામાં કાંઈ પાણી અને માટીની તારીર નથી. પરંતુ ખુદાવંદ મુરતજીઅલી હાજર ઇમામના દસ્ત મુખારકની યરકતની ખુબી છે. એક મુસલમાન શાએર લખેછે કે—

અકસીરસે ઝીયાદેહ હૈ, હૈદરકે દરકી ખાક,
હૈ ખાક જીસકે સામને, ઇસ સીમે ઝરકી ખાક.

મતલબ—હજરત મૈલા મુસ્તનીઅલીના દરની ખાક કીમીયાની ખાક કરતા વધારે અસરકારક છે. મૈલાના દરની ખાકના પ્રમાણમાં સોનું અને રૂપું એ કીમતી ધાતુઓ ખાક સમાન છે.

રૈનક ઉસકે પાસ હે, અકસીર કીમીયા,
જીસ પાસ હૈ હૈદરે, શદ્દરકે દરકી ખાક.

મતલબ—રૈનક કહે છે કે લડાઈની સફને તોડી નાખનાર સાહેબે જીવશીકાર મૈલા મુર્તજીઅલીના દરની ખાક જેની પાસે હોય તેની પાસે સૌથી મોટો કીમીયો છે.

અલીકે દસ્તકી ખાકે સફા અકસીરે આઝમ હે,
હૈશરખમ ખાકે અહર તપર હકીમાકા તખીબાકા.

મતલબ—હજરત મૈલા મુરતજી અલીના દસ્ત મુખારકની ખાક એ મોટી કીમીયોરૂપ છે. એ પાક ખાક ઉપર હકીમો તથા તખીમોના સર આઝમ છે.

હૈ કીમીયા ગરોકા અગર કીમીયા પર નાઝ,
તો જુ તુરાખીયાકો હૈ આકે સફા પે નાઝ.

મતલબ—અગર કીમીયાગર લોક કીમીયા પર નાચે છે. તો મોલા મુરતજઅલીના મુરીદો આકે સફા એટલે ઘટપાટ ઉપર મગર છે, હજરત મોલા મુરતજઅલી અમીરુલમોમનીન હાજર ઇમાનના દસ્ત મુખારકની આકે દુન્યવી ત્યા રહાની ખીમારીઓને દુર કરે છે. માટે દુનીયા પેદા થઇ ત્યારથીજ ભક્તજનોએ વીસણુ વર દાતાર ના કદમની “આકે સફા” પાણીમાં મેળવીને પીતા હતા, તેમજ આ જમાનામાં મોમીન લોકો હાજર ઇમાનના દસ્ત મુખારકની આકે સફાનું ખાન પાન કરે છે.

ખુદાવિંદ હાજર ઇમાનના પાક દસ્તના સ્પર્શથી થયેલી આક જેવી ખરકતદાર ચીજ આ દુનીયામાં ખીજ કાઢ નથી.

હાજર ઇમામની સ્તુતી.

રાસડો.

ખેલો આનંદે, ખટપટ જગની દુર કરોરે.
ચિંતા શાનીરે, પુશ્તપનાહ સુલતાન;
સાથી જેનો છે કુદરતનો કરનાર-ખેલો.

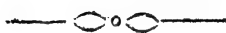
સાખી.

ખુરશીદ આલે જેમ છે, તેજતણો અંખાર;
દેખે નહિ તે ધ્રુવડો, જેનાં પુર્ણ અભાગ.
વાંચી બુચો કાજ તમારા કિતાબજો.
તપાસો ખુબ એલમના આધારથી;
જરૂર આ જગત વિકટ રાતમાં,
ઇમામ સમ રાહબર કો નથી.

સાખી.

હિદાયત કરનાર જે, દેખાડે શુભ રાહ;
શ્રેવો રાહબર એ સદા, કરો સિર કુરબાન.
ટાળશે ત્રીવિધીના તાપ મનમાં મહેર ધરીરે,
શ્રેવો ઇમામે ઝમાન ચિંતા જશે ટળીરે;

થશેજ તમ જીવો તણોરે ઉધાર,
જરૂર પામો ખેડેરતે શાહના દીદાર.
એજ છે ખરો તમારો આધાર પ્રરકાન માંહે કહ્યુરે,
ખુદાવંદતાલાનું પાક નુર જેમાં વસી રહ્યુરે—ખેલોં
(રચનાર-માસ્તર વ૦ ના૦)

પ્રકરણ ૭ મું.

“પૃથ્વીનું વર્ણન.”

આસમાન.

આસમાન (આકાશ,) કે જે આપણા જોવામાં આવે છે તે શું છે? તે હજી સુધી ચોક્કસ રીતે જણાયું નથી, પણ વિદ્વાનો કહે છે કે તેમાં હવાના થર આવેલા છે, અને તેના સામી નજર કરશું તો તેમાં ભીન ભીન પ્રકારના રંગ જણાશે. સામાન્ય રીતે કહેવામાં આવે છે કે તે હદ વિનાની ખાલી જગ્યા છે.

હવા ત્રણ પ્રકારની બનેલી છે. તેના નામ. (૧) ઓક્સીજન, (૨) નાઇટ્રોજન, (૩) અને કાર્બોનીક એસીડ છે, તેના ગુણ વિશેનો આપણે વીચાર કરીએ. કાર્બોનિક એસીડ પ્રાણીને હાનીકારક છે, પરંતુ વનસ્પતિને ઘણા ઉપયોગી છે, સુર્યના પ્રકાશની મદદથી છોડવા અને વિશેષ કરીને તેમના પાંદડાં પોતાના અંગ બનાવવાને આ વાયુમાંથી કાર્બન લે છે, અને બીજી

તત્વ જે ઓકસીજન છે તેને છોડી દે છે, પ્રાણીઓ શ્વાસમાં ઓકસીજન લે છે, અને પાછો કાર્બોનિક એસીડ બહાર કાઢે છે.

ઓકસીજન હવામાંથી દુર કરવામાં આવે તો માણસ અને જનવરો તરત મરી જાય. કાર્બોનિક એસીડ કાઢી લેવામાં આવે તો ઝાડપાન તરત સુકાઈ જાય, નાઇટ્રોજનને હવામાંથી જુદી કરી લેવામાં આવે તો આગ, દીવો, વગેરે એકદમ ખુઝાઈ જાય. માટે ત્રણે હવાની જરૂર છે.

સૂર્ય.

સૂર્ય એ કુદરતના નમુનાનો પ્રકાશિત ગોળો છે, તે આપણી પૃથ્વી કરતાં તેરલાખ ગણો મોટો છે. તે આપણાથી દસ કરોડ માઇલ દુર છે તોપણ આગના ગોળાની ગરમી ચારે તરફ કરોડો માઇલ સુધી પહોંચે છે.

આપણી પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે. તે શિવાય નાના મોટા સેંકડો ગોળાઓ ફરે છે, અને તે સર્વને ગરમી, તથા પ્રકાશ સૂર્યમાંથી મળે છે.

મુખ્ય ગ્રહો આઠ છે, ૧ પૃથ્વી, ૨ બુધ, ૩ શુક્ર, ૪ મંગળ, ૫ શુર, ૬ શનિ, ૭ યુરેનસ, ૮ નેપ્ચ્યુન, તે આઠ ગ્રહોમાં શુક્રના તારાનું તેજ વધારે છે. મંગળના ગ્રહનો રંગ રાતો દેખાય છે, આ પૃથ્વીની આસપાસ ચંદ્ર છે તેને ઉપગ્રહ કહે છે.

પરવરદીગારની અસોડીક શક્તિનો વિચાર કરો કે આશમાનમાં અસંખ્ય તારાઓ છે, તે પોતપોતાને માર્ગે ભ્રમણ કરે છે તોપણ

એક બીજાએ અથડાઈ પડતા નથી, ધણા તારા ખરી પડવાથી પણ તેઓ અથડાય આવતાંજ બળી જાય છે. જેથી જમીન ઉપર પડતાં નથી.

કેટલીક વખત પુછડીઆ તારા જોવામાં આવે છે ત્યારે લોકોમાં વહેમ ઉત્પન્ન થાય છે જે પૃથ્વીપર આકૃત આવશે, પણ તે ખાલી વહેમ છે.

આ પૃથ્વીના ત્રણ ભાગમાં પાણી એટલે સમુદ્રો છે અને એક ભાગમાં જમીન છે આ પાણીના ત્રણ ભાગનાં પાંચ મોટા ભાગ પાડેલા છે તેનાં નામ (૧) આટલાંટીક મહાસાગર (૨) પાસીફીક મહાસાગર- (૩) હિન્દી મહાસાગર (૪) ઉત્તર મહાસાગર (૫) દક્ષિણ મહાસાગર.

જમીનના ત્રણ મોટા ભાગ પાડેલા છે. તેના નામ (૧) જુની દુનિયા તેમાં એશિયા ખંડ, યુરોપ ખંડ, અને આફ્રિકા ખંડ આવેલા છે, (૨) નવી દુનિયા તેમાં ઉત્તર અને દક્ષિણ અમેરિકા આવેલા છે, તે ઇ. સ. ૧૪૯૨ માં ક્રોડમગ્ગસ નામના એક વહાણવડીએ શોધી કાઢ્યો (૩) એશીઆનીયા, તેમાં આસ્ટ્રેલીયા, ન્યુઝીલાંડ વિગેરે ખેટા આવેલા છે. (જે જમીનના કકડાની આરે બાળુ પાણી હોય તેને ખેટ કહે છે.)

જુની દુનિયા કહેવાતું કારણ કે તે ભાગધણા વખતથી દુનિયાના લોકોને જાણિતો છે, નવી દુનિયાની શોધ ફક્ત આરસો વરસ થયા થઈ છે.

આખી દુનિયામાં ચાર હજાર ભાષા બોલાય છે. એશિયા ખંડમાં ૮૦૦૦ લાખની, યુરોપમાં ૩૮૦૦ લાખની, આફ્રિકામાં ૧૬૦૦ લાખની, અમેરિકામાં ૧૪૦૦ લાખની અને ઓશીઆની આમાં ૪૦૦ લાખની વસ્તી છે.

“ એશિયા ખંડ.”

બધા ખંડોમાં એશિયા ખંડ મોટામાં મોટો છે, તે યુરોપથી ચાર ગણો, આફ્રિકાથી ત્રણ ગણો, અને અમેરિકાથી બે ગણો મોટો છે. એમાં કેટલાક દેશ ધણા રણાળ અને વસ્તીથી ભરપૂર છે. અને કેટલાક પ્રદેશો હજડ છે. જેમાં માણસોની વસ્તી ઓછી છે તેમ પાક પણ સાધારણ થાય છે.

“ અરબસ્તાન.”

અરબસ્તાન એ એશિયા ખંડમાં મોટામાં મોટો દ્વીપકલ્પ છે, તેના પશ્ચિમ કિનારે, હુંગરાની ટેકરી આવેલી છે. અને તે રાતા સમુદ્રથી ઘેરાયેલી છે. તે મુલક સુકો અને પાણીની તંગાશવાળો છે, તેમાંના ધણાં ભાગમાં રેતીના રણ છે. અને તે પૃથ્વીમાં એક ધણી ગરમીવાળો ગરમ પ્રદેશ છે. ત્યાં હવા સાધારણ રીતે સારી છે, ત્યાં વરસાદ વરસે છે. તે ઇસલામી રીયાસત છે, અને તુર્કીના સુલતાનને તાબે છે, વસ્તી રીતે લાખની છે, (૧) મક્કા જ્યાં કઅ્યા શરીફ છે, જે ઠેકાણે મોહમેદનો હજ કરવા જાય છે, (૨) મદીના કે જ્યાં નબી મહમદ મુસ્તફાની કબર આવેલી છે. (૩) જેડા ખંદર છે.

અગ્નિ કોણ પર આવેલા ઓમાન પ્રાંત ઉપર તેનો પોતાનો સુલતાન રાજ કરે છે. અને તે અંગ્રેજ સરકારના રક્ષણ હેઠે છે, ત્યાં ખજુરના ઝાડ, પુદ્ગલાણા તેમજ સુંદર અને ખુશબોદાર કરી-આણા ઉગે છે. અને ત્યાંથી પરદેશોમાં આયાન થાય છે.

એડન શહેર અંગ્રેજોના તાબામાં છે. ત્યાં મજબુત કીલો છે, રાતા સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરવાના માર્ગ આગળ એક ડુંગર છે. અને તે ઉપર આ શહેર બાંધેલું છે. આગમોટો માટે આંહી કોત્રસાનો મોટો સંગ્રહ રાખવામાં આવ્યો છે.

અરબ લોકો મજબુત બાંધનાં છે. હિમત, મિતાહારપણું, પરાણા ચાકરી અને સચ્ચાઇ, એ આરબોના મુખ્ય ગુણો છે, આરબ લોકો પોતાના ગુજરાન માટે પોતાના દોર લઇને જ્યાં ત્યાં જાય છે, ત્યાં દોરને ચારે છે, અને તેઓ “બદુ” જંગલમાં ભટકાર તરીકે ઓળખાય છે.

“એશિઆઇ તુર્કસ્તાન.”

અરબસ્તાનની ઉતરે આવેલો તમામ દેશ તુર્કી સરકારના તાબે છે. આ પ્રદેશ અરબસ્તાનના કરતા ઘણો લીલો છે. મુખ્ય શહેરો. (૧) બગદાદ, વેપારનું મોટું મથક છે. તે એક જમાનામાં ઇસ્લામી ખલીફાઓનું રાજધાનીનું મુખ્ય શહેર હતું, (૨) કરમલા, જ્યાં ૬૦ ઇમામ હુસેન શાહેન શહીદ થયા હતા, અને ત્યાં તેમને દફન કરવામાં આવ્યા છે. (૩) જેરસલમ છે. જેને ઐતુલ મુકદ્દશ કહે છે. અને આ શહેરમાં ૬૦ ઇશા અલેહીશલામ. પેગમ્બરની કબર છે.

બુફેટીશ અને તદ્દગ્રસ, નામની જે મોટી નદીઓની વચ્ચે આવેલું નીચું મેદાન છે. અને તેનો અર્થ નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ એવો થાય છે.

અમાઉના વખતમાં તે મુશ્કેલી ધણો ફળદ્રુપ હતો, વળી નામીયામાં નામીયાં શહેરોના ખંડેરોથી દેશ બરપુર છે. તેમાં ખજુરના ઝાડની ઘટા છે. અને તેના ફળ મોટી સંખ્યામાં પરદેશ આવે છે. આરબ લોકો ઘોડાને ઉછેરે છે. અને તેની આયાત હિંદુસ્તાનમાં થાય છે, ત્યાં એક ખારા પાણીનું સરોવર છે, તેનું નામ (મૃત્યુ) મોત છે. તેનું પાણી ખાર ધણું હોવાથી. તેમાં માછલા જીવી શકતા નથી. પાણી ઘટ અને જાડુ હોવાથી માણસો કુખતા નથી.”

“ ધરાન ”

ધરાન દેશમાં શીઆ ઇસલામી રાખનું રાજ છે, અને તેના રાજા શાહ કહેવાય છે. તુર્કસ્તાનની દક્ષિણે તે દેશ આવેલો છે. એ ઉંચ પ્રદેશ છે. ઉંચી ભુમીની ખીણોમાં, દોરોના રોળાં, તેમાં મુખ્યત્વે કરીને ઘેટા અને બકરાં વિવેશ પાળવામાં આવે છે. તેમના ઉત્તરી સેતરંજ વણાય છે. વળી ઉંટના વાળની શાલો, અને ફેલ નામનું જાડું કપડું બનાવવામાં આવે છે. ઘોડા ઉછેરીને હિંદુસ્તાન મોકલવામાં આવે છે, મુખ્ય શહેરોના નામ. (૧) તેહરાન (૨) ઇસ્પહાન, (૩) શિરાઝ, (૪) તખ્લીઝ, (૫) બુશાએર, (૬) અને બંદર અમાશ ધરાની અખાત ઉપર આવેલું છે. જેને (પરસ્પન ગલ્ફ કહે છે) તે દેશમાં મેવો ધણો પાકે છે.

“અફઘાનિસ્તાન”

હિંદુસ્તાનની વાવ્ય ખુણામાં એ ઉંચો મધ્ય પ્રદેશ આવેલો છે. તેની ખીણોમાં સારા પાક ઉગાડવામાં આવે છે. મેવામાં, સફરજન, આલુ, દ્રાક્ષ, પીચ, અને દાડમ જેવા ફળો મોટા જથ્થામાં થાય છે, અને તરબુચ બહુ મોટા જથ્થામાં પેદા થાય છે, તે બધો મેવો, ઉંટ ઉપર ચઢાવી હિંદુસ્તાનમાં લઈ જાય છે.

શુસેમાનપર્વત હિંદુસ્તાનથી તે મુલકને છુટો પાડે છે, મુખ્ય શહેરો (૧) કાબુલ (૨) કંદહાર, (૩) હેરાત, (૪) ગ્જીઝની, (૫) જલાલાબાદ છે, અફઘાનિસ્તાનના લોકો મોટા કદના વિકાળ ચહેરાના, બહાદુર અને મજબુત બાંધાના છે, અફઘાન બાદશાહોએ આગળ દિલ્હીમાં રાજ કર્યું હતું, આખા દેશ પર “અમીર” રાજ્ય ચલાવે છે અને તે બ્રિટીશ રાજ્યનો મિત્ર છે. તેની રાજધાનીનું શહેર કાબુલ છે.

“બલુચિસ્તાન.”

એ દેશમાં શંકુ આકારનું રણ છે. ત્યાં અતિશય ગરમી તથા અતિશય ડંડી પડે છે. તે પ્રદેશ ડુંગરી છે, તેનો દરિયા કિનારો ૫૦૦ માઇલ લાંબો છે જંગલી ટોળીઓની મોટી સંખ્યા દેશમાં વસે છે, તેના રાજ કર્તાને ખાન કહે છે. તેની રાજધાની ખિલાત શહેરમાં છે, દેશનો થોડો ભાગ અંગ્રેજ સરકાર તાબામાં છે.

ચિનનું રાજ્ય.

એ વિશાળ દેશ હિંદુસ્તાનની ઉત્તરમાં આવેલો છે, તેમાં દુનિ-
આના કાઠપણ મુલક કરતાં વધારે વર્સતી છે, મહાન બ્રિટીશ સામ્રાજ્ય
કરતાં વધારે વર્સતી છે. એકંદર ચાલીશ કરોડ માણસો તેમાં વસે
છે, તેના પાંચ ભાગ કરેલાં છે. ત્યાં બુદ્ધ ધર્મ પાળવામાં આવે છે,
ચિનમાં ધણા માણસોની વસ્તી હોવાથી માણસો નદીઓના પાણી
ઉપર મછવાઓમાં રહે છે, કેમકે જમીનપર વસવા માટે જગ્યા નથી.

ચિના લોકો ધણા હુશિયાર કારીગર છે, તેઓ લાકડાપર અને
ચામડાપર સારી કારીગરી કરે છે, કાપડ પણ સારું વણી જાણે છે
અને રેશમનો ઉદ્યોગ ત્યાં ધણો ચાલે છે. વળી માટીના વાસણો
ધણા સુંદર બને છે.

ચિના લોકો હીંગણા છે, તેમની ચામડી પીળી, વાળકાળા, અને
આંખ ત્રાંશી છે, પોતાની ભાષામાં તેઓ ઉંચી કેળવણી લે છે.

સ્ત્રીઓમાં નાનાપગવાળી સ્ત્રી બહુ ખુબ સુરત ગણાય છે માટે
સ્ત્રીઓના પગ સંચાથી દાબી દેવામાં આવે છે. જેથી વંચવા પામતા
નથી. બે હજાર વર્ષ પૂર્વે તાતાર લોકોના હુમલા અટકાવવા સાર
(૧૨૫૦) મેલ લાંબી અને વીશ શીટ પહોલી, એક દીવાલ બાંધી
છે, તે દિવાલ જેવા લાયક છે. તે ઉપર એક સાથે દશ ઘોડા
ચાલી શકે છે, ચીનની રાજધાનીનું મુખ્ય શહેર પેકિન છે.

“ જાપાન. ”

જાપાન દેશ ધણા ટાપુઓ (ખેટ)નો મળી થયેલો છે, વસ્તી પાંચ કરોડ માણસની છે. જાપાનીશ લોકો ધણા હુશિઆર અને બહાદુર છે, તેઓએ ૩૨૧ જેવી મોટી શહેનશાહતને હાર આપી જેથી તે રાજ્ય મોટા રાજ્યોમાં ગણાય છે.

જાપાન દેશમાં નેપાર. ફક્ત, ધણો વધી ગયો છે, દેશમાં લોહું અને કાચલા પુષ્કળ નિકળે છે. તે શિવાય, સોનું રૂપું, તાંબુ, સિસુ, અને ગંધકની ખાણો છે, મુખ્ય શહેર ટોકીઓ રાજધાનીનું ગણાય છે, આ શહેરની વસ્તી પંદર લાખ માણસની છે, આ શહેર કલકત્તાથી મોટું છે, ત્યાં “ મિકાડો ” નામનો રાજા રાજ્ય કરે છે, ત્યાં જવાળામુખી પર્વતો ધણા છે, જેથી ધરતીકંપ થયા કરે છે. ચીન દેશની દક્ષિણમાં સિયામ, હિંદીચીન, અને મલાયાના દેશો છે મલાયાના દક્ષિણમાં સ્ટેટ સેટલમેન્ટ છે, જે બ્રિટીશ સરકારનું છે. તેમાં સિંગાપોર બંદર આવેલું છે.

“ હિન્દુસ્તાન. ”

આખું હિન્દુસ્તાન બ્રિટીશ સામ્રાજ્યમાં આવેલું છે. અને સમ્રાટ પંચમ જ્યોર્જને તાબે છે, બ્રિટીશ રાજ્યની સત્તામાં ૧૪ પ્રાંતો છે. બાકીના ભાગ ઉપર હિંદુ રાજાઓ રાજ્ય કરે છે. અને તે રક્ષિત રાજ્ય કહેવાય છે. કેમકે તેમનું રક્ષણ અંગ્રેજ સરકાર કરે છે. એવા આશરે નાના મોટા મળીને ૬૫૦) રાજ્યો છે. તેની ઉત્તર દિશામાં હિમાલય પર્વત છે, જે દુનિયામાંના પર્વત કરતા

ઉંચામાં ઉંચો છે. તે પંદરશો મૈલ લાંબો અને ૨૦૦ યશો મૈલ પહોળો છે, હિંદુસ્તાનની વસ્તી ત્રીશ કરોડની છે. હિંદુસ્તાનના ઉપરી તરીકે બ્રિટિશ સરકાર ગવર્નર જનરલની નેમણુંક કરે છે. અને તે રાજ્યનો પ્રતિનિધી ગણાય છે ને વાઇસરાય કહેવાય છે, અને તેનું મુખ્ય શહેર દીલ્હી છે. જેમાં તે રહે છે.

હિંદુસ્તાનમાં સિંધુ, ગંગા, અને બ્રહ્મપુત્રા, વિગેરે ઘણી મોટી નદીઓ આવેલી છે, દેશી રાજ્યોમાં. નિઝામ હૈદરાબાદ, વડોદરા, કાશ્મીર, મહીશુર, એ ચાર મુખ્ય છે. આખા દેશમાં આશરે સો ભાષા બોલાય છે. મુખ્ય વસ્તી હિંદુ, મુસલમાન, પારશી, ખ્રિસ્તી, તથા યાહુદી લોકો વસે છે.

હિંદુસ્તાનની ઉતરમાં નેપાલ અને ભુતાન એવા બે સ્વતંત્ર રાજ્ય છે.

આપણે મુંબઇ ઇત્રાકામાં રહીએ છીએ અને તે હિંદુસ્તાનનો એક ભાગ છે. જેનું મુખ્ય શહેર મુંબઇ છે. જેમાં દશ લાખ માણસની વસ્તી છે. તેના હાકેમની નીમણુંક વિલાયતમાંથી શહેન-શાહ કરે છે. તેને ગવર્નર કહેવામાં આવે છે.

મુંબઇ શહેર વિદ્યા, હુન્નર, વેપારમાં સર્વોપરી છે, રેલવે સડકો દરેક ભાગમાં ફેલાયેલી છે, આગળોટાને માટે સુંદર બારાઓ બાંધેલા છે. જ્યાં હજારો આગળોટા અને વહાણો સહી સલામત રહે છે. વળી તેમાં મોટી ભવ્ય ઇમારતો છે. અને આખા હિંદુસ્તાનમાં સૌથી સુંદર શહેર તરીકે ગણાય છે. વસ્તીનો મોટો ભાગ

વેપારમાં પડેલો છે. ઘણી મીસો છે. શહેરમાં વીજળીક ત્રામ છે. અને પાણીના વાસ્તે ત્રણ તળાવ બહાર બાંધેલા છે.

“ હિંદુસ્તાનના રક્ષિત રાજ્યો. ”

અગાઉ આપણે કહી ગયા કે હિંદુસ્તાનમાં દેશી રાજ્યો છશો પચાશ છે. જેમાં હિંદુ અને મુસલમાન રાજ્યો રાજ્ય કરે છે, તેમાંના સૌથી મોટા રાજ્યોનો હેવાલ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ હૈદરાબાદ, તે નિઝામ નામના મુસલમાન રાજકર્તાની સત્તા નીચે છે.

તે રાજ્યમાં કપાસ ઘણો ઉગે છે. અને વસ્તી લગભગ હિંદુઓની છે. બાપા કાનડી, મરાઠી અને તેલુગુ બોલાય છે.

૨ મ્હેસુર, અહીં ગાઢ જંગલો છે, અને વરસાદ ઘણો વરસે છે. તેમાં બુદ્ધાણાં ઘણા ઉગે છે, રાગી નામનું ધાન્ય પુષ્કળ થાય છે, લોકો કાનડી બાપા બોલે છે, મુખ્ય શહેર-બેંગલોર અને મ્હેસુર છે. મ્હેસુરમાં રાજ રહે છે.

૩ ત્રાવણકોર અને કોચીનપર રાજ્યો રાજ્ય કરે છે. આ દેશમાં પુષ્કળ વરસાદ વરસે છે. ડાંગરના ખેતરો ભરપુર પાકથી ભરેલા હોય છે, નાળીએરના ઝાડ મેદાનોને મેદાનો ઢાંકી દે છે. તથા દુકાળનું કોઈ નામ પણ જાણતું નથી. ત્રાવણકોરની રાજધાનીનું શહેર ત્રીવાન્દ્રમ છે.

૪ કાશ્મીર. એ હિંદુસ્તાનમાં સુંદર રમણિય રાજ્ય છે. તેની ખીણો ઘણી ફળદ્રુપ છે. રાજ્યમાં જલમ નદી વહે છે તથા રાગ્ગનું રાજ્ય છે. રાજધાનીનું શહેર શ્રીનગર જલમ નદીપર છે જેને કાશ્મીર કહેવામાં આવે છે.

૫ વડોદરા; મુંબઈ ઇલાકામાં મોટું દેશી રાજ્ય છે તે ગાયકવાડ નામના મરાઠા રાજ્યની સત્તા નીચે છે, મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં મરાઠાઓના હાથ નીચે ગ્વાલીયર, અને ઇંદોરના રાજ્યો આવેલા છે. એ રાગ્ગઓના કુળના સિંધીયા, અને હોલકર રાગ્ગઓ રાજ્ય કરે છે.

૬ રજપુતાનામાં ઘણા રાગ્ગો છે અને તે દરેક પર તેનો પોતાનો રાગ્ગ રાજ્ય કરે છે. તેમાં ઘણા રાગ્ગઓ પ્રાચીન કુળના રજપુત રાગ્ગઓ છે. મુખ્ય રાગ્ગઓમાં, જેપુર, ઉદેપુર, જોધપુર અને બીકાનેર છે.

મુસલમાની રાજ્ય ભોપાળ છે, અને તેના ઉપર બેગમ રાજ કરે છે.

કાઠીઆવાડ અને કચ્છના પ્રાંતો મુંબઈ ઇલાકામાં આવેલ છે અને તે પ્રાંતમાં રાગ્ગઓના રાજ્ય છે. કચ્છના રાગ્ગને રા કહે છે અને કાઠીઆવાડમાં ઝાલા, ગોહિલ, જાડેજી, જોઠવા, વિગેરે રાગ્ગઓ ઓળખાય છે.

“યુરોપ ખંડ.”

યુરોપ અને એશિયા મળીને જમીનનો એક મોટો ભાગ છે. તેને આપણે યુરોપ અને એશિયા, અથવા એક શબ્દમાં યુરે-

શિઆ કહી શકીએ. આવા ખંડને કોઇ દરીઓ જુદો પાડતો નથી. એક ખંડમાંથી બીજા ખંડમાં પગે ચાલીને જવાય છે. સેંકડો વરસ પહેલાં લોકો એક ખંડમાંથી બીજા ખંડમાં આવ જ કર્યા કરતાં હતાં, કેટલીક ટોળીઓ પશ્ચિમમાં ગઇ અને ત્યાં જે લોકો મળ્યા તેની સાથે મળી ગઇ. આ ભેગી થએલી પ્રજામાંથી અંગ્રેજ, ફ્રેંચ, જર્મન, ઇટાલીઅન, સ્પેનિશ ગ્રીક, રશિઅન, સ્વીડન અને ડચ લોકો ઉતરી આવેલા છે, બીજી ટોળીઓ દક્ષિણમાં ગઇ અને ઇરાન તથા હિન્દુસ્તાનમાં વસી પણ એ બધા યુરેશિઆના લોકો છે.

દુનિયાના ચાર ખંડોમાં યુરોપ નાનો છે, પણ વિદ્યા હુન્નર અને વેપારમાં ઘણો આગળ વધેલો છે, યુરોપ ખંડમાં સેંકડે છતુ ટકા લોકો ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે. બાકીના મુસલમાન અને યાહુદી લોકો છે.

યુરોપનો નકશો જોશો તો માલુમ પડશે કે યુરોપના આઠ દેશો દ્વિપકલ્પ છે અને નવમો જે સર્વથી વધારે પશ્ચિમ તરફ આવેલો છે અને જેના વિષે આપણે વધારે જાણીએ છીએ તે ગ્રેટબ્રિટન જે ટાપુઓનો બનેલો છે, તે બ્રિટીશ ટાપુ કહેવાય છે.

આ ખંડમાં નાના મોટા રાજ્યો અદાર આવેલા છે. જેના નામ નીચે પ્રમાણુ છે. ઈંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ, આયરલાંડ, સ્વીડન, નોર્વે, રશિઆ, જર્મની, ડેન્માર્ક, હોલાંડ, અથવા નેધરલાંડ, બેલ્જીયમ, ફ્રાન્સ, સ્વીટઝરલાંડ, આસ્ટ્રીઆ હંગરી, યુરોપી તુર્કિસ્તાન, ગ્રીસ, ઇટાલી, સ્પેન અને પોર્ટુગાલ છે.

ગ્રેટબ્રિટનમાં ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ, વેલ્શ, અને આયરલાંડ છે અંગ્રેજ સ્કાય, વેલ્શ, અને આયરિશ એ બધા ભોકાની એક પ્રજા બનેલી છે, અને તે આપણા શહેનશાહ પાંચમાં જ્યોર્જની સત્તા નીચે છે, નામદાર બ્રિટીશ સરકારનો મુલક ધણો મોટો છે. કહેવત છે કે બ્રિટીશ રાજ્યની હદમાં સુર્ય આથમતો નથી.

ઇંગ્લાંડની રાજધાનીનું મુખ્ય શહેર લંડન છે. તે આખી દુનિયામાં મોટામાં મોટું શહેર છે, તે ઘણું રોતકદાર છે તેમાં પચાસ લાખ માણસની વસ્તી છે, તે બાર માઇલ લાંબુ, અને ચૌદ માઇલ પહોળું છે. તે ટેમ્સ નદીના બંને કાનારાપર વસેલું છે, શહેરમાં જવા આવવા માટે હજારો ગાડીઓ મોડાઓ, ટ્રામ્વે, રેલગાડી, અને બોટો છે, શહેરમાં જવા આવવાના રસ્તાઓ પુરણ પડતા ન હોવાથી નદી અને જમીનની નીચે ટનલો (બોટો કાઢેલા યુગ્મદાઓ) બોટો રસ્તા કાઢેલા છે, એટલે ઉપર ઘરબાર હોય અથવા નદી વહેતી હોય, અને નીચે ગાડીઓ અને લાખો માણસો આવ જા કરતા હોય છે ટેમ્સ નદી ઉપર વીસ પુલો બાંધવામાં આવેલ છે શહેરની સદાચ ઘણી સારી છે. દુકાનો માલથી ભરેલી ખીચોખીચ સુંદર રીતે શણગારેલી હોય છે. શહેરમાં બે શુભાર કારખાના છે. શહેરમાં ધુમાડો ભરાઇ રહે છે. જેથી ખુબસુરત મકાનોને કાળા કરી દે છે.

સ્ત્રીઓની પાતળી કેડ (કમર) ખુબસુરતીમાં ગણાય છે. એટલે સ્ત્રીઓ કમર કશીને બાંધે છે. વરસાદ લગભગ હમેશા થયા કરે છે. સુરજ દીવસો સુધી દેખાતો નથી. હરેક દ્રામ સંચાથી કરવામાં આવે છે.

દુનિયામાં મોટામાં મોટા અને વધારે ઉદ્યોગવાળા કારખાના ઇંગ્લાંડમાં છે. તેમાં લોદાનો અને પોલાદનો સામાન, સુતરાઉ અને ઉનના કપડા મોટા જથ્થામાં બને છે, અને દુનિયાના બધા ભાગોમાં જાય છે. ઇંગ્લાંડ અને વેલ્શમાં કોયલાની ખાણો છે. તેમાંથી ઘણા કોયલા ખોદવામાં આવે છે. બ્રિટીશ ટાપુમાં કપાશ કાંઠપણ ઠેકાણે થતો નથી તેમજ અનાજ ઉગે છે પણ લોકોના પોષણ માટે પુર થાય તેટલું નહીં. જેથી તેઓ ઉન અને રૂ, અમેરિકા, ઓસ્ટ્રેલીયા, અને હિંદુસ્તાનમાંથી ખરીદ કરે છે, કાચો માલ આપણા મુલકમાંથી લઈ જાય છે અને ત્યાં પાકો બનાવી આપણા મુલકમાં લાવે છે જેથી તેનો વેપાર ઉદ્યોગ હુન્નર શ્રેષ્ઠ છે.

યુરોપખંડમાં ફ્રાન્સ ઉત્તમમાં ઉત્તમ દેશ છે. તે ઇંગ્લાંડની દક્ષિણે આવેલો છે. તેની ભૂમી, રશાળ અને સુંદર છે, તેમાં સુંદર નદીઓ, ફળદ્રુપ મેદાનો અને રોનકદાર શહેરો આવેલા છે. તેની હવા ખુશ કારક છે, અને લોકો બહાદુર, વિનયી, અને ઉદ્યોગી છે.

તેનું મુખ્ય શહેર “પેરીશ” છે જે દુનિયામાં સૌથી સુંદર શહેર તરીકે વખણાય છે, આખો હવા ઘણી ખુશનુમા છે, ફ્રાન્સમાં રાજનું રાજ્ય નથી, પણ રૈયતમાના એક માણસને લોકો પસંદ કરે છે, જે પ્રેસીડેન્ટ કહેવાય છે.

યુરોપમાં સુની ખલીફા, તુરકી સુલતાનનું રાજ છે. જે યુરોપી તુરકી કહેવાય છે, અહિંના પાદશાહ જે, “સુલતાનુલ મુઅ-

ઝમ "ના નામથી ઓળખાય છે, ઇસ્તમબુલ અથવા કોન્સ્ટાન્ટીનોપલ રાજધાનીનું શહેર છે. જે ધણું ખુબ સુરત છે.

યુરોપ ખંડમાં જર્મની મોટું અને બળવાન રાજ્ય ગણાય છે. વિદ્યા હુન્નર અને વેપારમાં આગળ વધેલું છે, તેની રાજધાનીનું શહેર બર્લિન છે.

સ્પેન ફ્રાન્સની દક્ષિણે આવેલું છે, બનીઉમૈયાના વખતમાં સ્પેનમાં ઇસલામી રાજ્ય હતું અને છસો વર્ષ સુધી મુસલમાનોના કબજામાં રહ્યું, પણ પાછળથી ખ્રિસ્તી લોકોના તાબામાં આવ્યું.

તે સિવાય ખીજા નાના રાજ્યો છે, જેમાં દરેક સ્વતંત્ર રાજા છે પ્રજામાં ઉદ્યોગ હુન્નર ધણો સારો જોવામાં આવે છે. આ દેશ સમૃધિવાન, અને હુન્નર ઉદ્યોગમાં વધેલો છે. દરેક પોતાના રાજાને અને રાજ્ય કાયદાને માન આપે છે. કેળવણીનો વર્ગ ધણો છે. મોટી મોટી યુનીવર્સિટીઓ શિખવાને માટે સ્થાપેલી છે.

“ આફ્રિકા. ”

જુની દુનિયાના લોકો આફ્રિકા વિષે ધણું થોડું જાણતા નથી તેને અંધારો ખંડ કહેતા, એનું કારણ એ હતું કે, બહારના ભાગમાંથી તેની અંદર પ્રવેશ કરવાનો મારગ શોધી કાઢવો ધણો અઘરો હતો.

આ ખંડનો ધણો ભાગ ઉજડ છે, આ ખંડમાં પહાડો, મોટાં મોટાં રણો, જંગલો અને સરોવરોએ સેંકડો માઈલે જગ્યા રોકી છે. અહીંના જેવી ગરમી દુનિયાના કોઇપણ ભાગમાં પડતી નથી. હવા

ગરમ અને સુકી છે. હબ્બશી કોકોનો મુલક પણ આ ખંડમાં છે, મુસલમાનોની વસ્તી ઘણી છે, મુળ રહેવાશીઓનો મોટો ભાગ જંગલી હાલતમાં છે.

આ ખંડમાં જનવરો વખણાય છે. ગેંડા અને હાથીની પેદાશ પુષ્કળ થાય છે. જત જતના રંગબેરંગી પક્ષીઓ પેદા થાય છે, શાહમુર્ગ નામનું પક્ષી અહીં થાય છે, કેસરીસિંહ આફ્રિકાના જંગલમાં ઘણા થાય છે.

આફ્રિકામાં પાંચ મોટી નદીઓ છે, અને નાની નદીઓ ઘણી છે. તેમાં નાઇલ નદી સર્વથી વધારે પ્રખ્યાત છે. દુનિયામાં તે લાંબામાં લાંબી નદી છે. ગંગા નદીથી તે ત્રણગણી લાંબી છે. ભુમધ્ય રેખા ઉપર ન્યાન્જા સરોવરમાં તેનું મુળ છે. ત્યાંથી છેક ઉતરે ભુમધ્ય સમુદ્રના મુખ સુધી ૪૦૦૦ થી વધારે માઇલ લાંબી છે. તે પર્વતો ઉપરથી ઘણો ફળદ્રુપ કાંપ લઇ જાય છે, અને કીનારે આવેલા ખેતરોપર પાથરે છે, તે વહેતી જાય છે, તેમ એક ફળદ્રુપ પ્રદેશનો લાંબો ચીચવટો બનાવે છે, એ દેશમાં વરસાદ ભાગ્યેજ વરસે છે, તેથી નાઇલ નદીનું પાણી એ દેશ ઉપર ફરી વળતું ન હોત તો હાલ તે દુનિયાના ઉત્તમમાં ઉત્તમ ફળદ્રુપ દેશ છે તેને બદલે તમામ ઉત્તર આફ્રિકા જેવો વેરાન પ્રદેશ થાત. તેમાં ઘઉં, કપાસ, ડાંગર, શેરડી અને બીજા ઘણા પાકો સારા થાય છે.

આફ્રિકામાં યુરોપીયન પ્રજાઓમાં પહેલા પોર્ટુગીઝ અને ડચ ત્યાં જઇ વસ્યા. હાલમાં તો બ્રિટીશ, ફ્રેંચ, જર્મન, ઇટાલી, બેલજી-

અમ, અને સ્પેનીસ લોકો આફ્રિકામાં જઈ વસ્યા છે, દરેક પ્રજા ખંડના જુદા જુદા ભાગમાં વસે છે, આખો આફ્રિકા યુરોપી પ્રજાએ વહેંચી લીધો છે, ફક્ત મોરાકો, અને અલજીરીયા એ બે સ્વતંત્ર રાજ્ય છે.

ઉત્તરમાં મીસર, ત્રીપોલી, અલજીરીયા, અને મોરકો તથા દક્ષિણમાં કેપકોસેની, નાતાલ, અને ટ્રાન્સવાલ દેશો આવેલા છે, સોનાની અને હીરાની ખાણો અહીં નીકળે છે, દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિંદુસ્તાનના વતનીઓ વેપાર અર્થે જાય છે.

કાંગોનું સ્વતંત્ર રાજ્ય છે..આ મોટા પ્રદેશમાં કાંગો નદી વહે છે. તે વિસ્તારમાં હિંદુસ્તાનના અર્ધ ભાગ કરતાં વધારે છે. હવા ગરમ અને વરસાદ પુષ્કળ પડે છે, જંગલો ઘાડા અને ગીચ છે, તેમાં ખજૂરીના ઝાડો અને વગડાઉ રબરના ઝાડોથી જંગલો ભરપૂર છે. તેલ, રબર, હાથીદાંત પુષ્કળ પરદેશ ચઢાવી નિકાશ કરે છે.

“ અમેરિકા ”

એશિયા, યુરોપ, અને આફ્રિકા ખંડ વિષે તમે થોડી માહિતી મેળવી. આ ત્રણે ખંડની લોકોને અસલથી માહેતી હતી. જેથી તેને જુની દુનિયા કહે છે. અમેરિકા ખંડનાં પોર્ટુગાલના રહેવાશી કાલમ્બસે ઇ. સ. ૧૪૯૨માં શોધી કાઢ્યો તેથીજ તેને નવી દુનિયા કહે છે.

અમેરિકાખંડ, યુરોપખંડથી ચારગણો મોટો છે, અને હિંદુસ્તાનથી આઠગણો મોટો છે. આ ખંડના બે ભાગ છે. તેમાં

એકને ઉત્તર અને બીજાને દક્ષિણ અમેરિકા કહે છે. અને બંને ભાગની વચ્ચે પનામાંની સંયોગી ભુમી આવેલી છે. ફક્ત એકત્રીશ માઈલની આ પહોળા સંયોગી ભુમીને ખોદી, સુએઝની નહેર માફક બનાવી છે.

આ ખંડમાં મોટી મોટી નદીઓ, સરોવરો, અને પહાડો છે, નિઆગરાનો ધોધ, આ ખંડમાં આવેલો છે. આ પાણીનો ધોધ ૧૮૦૦ ફીટ પહોલો છે. અને ૧૬૦) ફુટની ઉંચાઈએથી પડે છે. આ ધોધનું પાણી ઘણા જોરથી પડે છે. તેનો અવાજ ત્રીશ માઈલ માફક સુધી સંભળાય છે.

આ ખંડમાં યુનાઇટેડ સ્ટેટનો મુલક છે. જે ઘણો આબાદ છે. આ રાજ્ય ઘણું બળવાન છે, વીશ બાવીશ માલની હવેલીઓ આ દેશમાં આવેલી છે. આ દેશમાં વિદ્યા, હુન્નર, વેપાર અને સુધારામાં આ દેશો યુરોપને પણ ટક્કર ખવરાવી છે. આ દેશના માણસો ઘણા કુશળ છે. દુનીયામાં વધારેમાં વધારે દોલતમદ માણસો આ દેશમાં છે.

ચોખ્ખા, ઇમારતી લાકડું, તમાકુ, રૂ, શેરડીની પેદાશ ઘણી છે, અમેરિકાનું રૂ, હિંદુસ્તાનના કરતાં ઉત્તમ છે. સોનું, રૂપું, તાંબુ અને જવાહીરની ખાણો પુષ્કળ છે.

ઉત્તર અમેરિકા આખો ખ્રિસ્તીશ શામ્રારાજ્યનો એક ભાગ છે આખા અમેરિકામાં અંગ્રેજો સર્વથી વધારે રહે છે. અને મુળ રાજ્ય પણ તેઓનું છે. અને તેઓ પ્રજાસત્તાક રાજ્ય તરિકે ગયાય છે.

“ આસ્ટ્રેલીઆ. ”

આસ્ટ્રેલીઆ, અસલના વખતમાં દુનિયાના ખીજ કોઇ ભાગના રહેવાસીઓને જાણીતો હતો નહિ. તે આશરે ૩૫૦ વરસ પર પ્રથમ પોર્ટુગીઝ લોકોની નજરે પડ્યો. ખ્રિસ્તીશ ભોકો પ્રથમ વરસા હતા, અને હવે તે ખ્રિસ્તીશ સંસ્થાન છે.

આસ્ટ્રેલીઆ, અતિ વિશાળ દેશ છે. હિન્દુસ્તાન અને બ્રહ્મ દેશને એકઠા કરીએ તોપણ તે તેના કરતાં ઘણો મોટો છે, માટે તેને ખંડ કહેવામાં આવે છે. પણ તે દુનિયાના પાંચ ખંડોમાંના નાનામાં નાનો છે.

પાસિફિક મહાસાગર પૃથ્વીપર મોટામાં મોટો છે. એક ઠેકાણે તેની લંડાઇ ૨૯૦૦૦ ફુટ છે, તેમાં ઘણા ટાપુ આવેલા છે તે અધા ઓશીઆનીઆના નામે ઓળખાય છે, તેમાં આસ્ટ્રેલીઆ મોટામાં મોટો ખેટ છે, આ ખેટમાં વિચીત્ર પ્રાણી તથા ઝાડ થાય છે, અહીંના ઝાડને પાંદડાને બદલે છાલ ખરી પડે છે. અહીંના જંગલી માણસો માણસને ખાઇ જાય છે. હાલ ત્યાં સુધરેલી પ્રજા રહે છે. જમીનના પ્રમાણમાં વસ્તી ઓછી છે. સોનાની ખાણો નીકળવાથી વસ્તીમાં વધારો થયો છે.

લોકો કિનારાપર રહે છે, અને મોટો ઉદ્યોગ ઘેટાં ઉછેરવાનો છે અને ત્યાંની મુખ્ય પેદાશ ઉન છે. વળી તે સંસ્થાનમાં ઘઉંનો પાક પણ પુષ્કળ થાય છે. ઘણા લોકો ખાણોમાં ઉદ્યોગ કરી ગુજરાન ચલાવે છે કેમકે ત્યાં સોનુ રૂપું અને કાષાઇ, તથા લોઢાની ખાણો છે, કે.ય.લાની ખાણો ઘણી છે. આસ્ટ્રેલીઆના લોકો ઘણા ખરા અંગ્રેજો

છે અને ઐટબીટનમાંથી ત્યાં વસ્યા છે. વસીને તે દેશને તેમણે પોતાનું વતન બનાવ્યું છે.

વાંચક વર્ગને અરજ.

મારી જ્ઞાતી જુદેનો, આ બુક વાંચ્યાથી તથા શીખ્યાથી તમો જાણી શક્યા હશે કે, ખુદાવન્દતાલાએ પૃથ્વીમાં કેવા લોકો તથા દેશો ઉત્પન્ન કર્યાં છે. દરેક દેશની ઉન્નતિ કે અધોગતિનો આધાર નિતીરીતી તથા ધર્મ ઉપર રહેલો છે પણ નિતીરીતી તથા ધર્મનું રહસ્ય સમજવાને કેળવણીની જરૂર છે; તેથી દરેક મનુષ્યે કેળવણી યાને ઇલ્મ હાસલ કરવું જરૂરનું છે. ઇલ્મથી ખુદાવન્દતાલાનું જ્ઞાન થાય છે. જેમકે:—

અહીં પચે એટલે આયદ ગુદાખત,

કે બી ઇલ્મ નતવાન ખુદાશ શનાખત.

અર્થ:—એલ્મ (જ્ઞાન) ની પાછળ મીણબત્તીની માફક ગળાઇ જવું જોઇએ કારણ કે ઇલ્મ વિના ખુદાને ઓળખી શકાતું નથી. તેમજ આપણા પાક જ્ઞાનશાસ્ત્રોમાં કહેવું છે કે:—

મનુષ્યમાંતો અધકું જ્ઞાન, જ્ઞાન નહિતો પશુ સમાન.

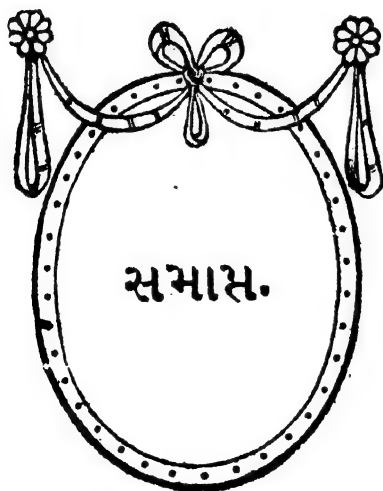
એ મુજબ મારી જ્ઞાતી જુદેનો તથા વાંચક વર્ગને નમ્ર અરજ છે કે એવી અમુલ્ય ચીજ હાંસલ કરવા દરેક ઝહેમતો વેઠવી જોઇએ;

તેમાં ખાસ કરીને દીકરીયોને કેળવવા વધારે ધ્યાન આપવું. કારણકે તેમનાપર કોમની ઉન્નતિનો આધાર રહેલો છે. જે માટે આપણા હાજર ઇમામે અનેક નસીહતોનાં ફરમાનો કરેલાં છે જેમાંનું એક ફરમાન નીચે ટાંકી હું મારી આ બુકની પુર્ણાહુતિ તે પાક ફરમાન સાથે કરીશ.

ફરમાને ઇમામે ઝમાન.

જો એક માઆપનાં બે બચ્ચાં, જેમાં એક છોકરો અને એક છોકરી હોય; અને તેઓની સ્થિતી એવી હોય કે, બંનેને કેળવણી આપી શકતા ન હોય તો છોકરાના કરતા, છોકરીને કેળવણી આપવી જરૂરીયાત છે. કેમકે તેની ઉપર કોમની ઉન્નતિનો મુખ્ય આધાર છે.

(તા. ૨૪-૩-૧૫.)

અગાઉથી ગ્રાહક થઈ ઉત્તેજન આપનારા માનવંતા ગ્રહસ્થોના

મુખ્યારક નામો.

૧૦૧) શેઠ છમનભાઈ ગુલામહુસેન પદમશી

૫૦) ,, મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજ

૫૦) ,, મુખી હાશમભાઈ જમાલ કુતીયાણવાળા
મુ. કીસુમુ

૫૦) ,, મુખી સુલેમાનભાઈ વીરજી એન્ડ સન્સ
મુમ્બાસા

૨૫) ,, નુરમામદભાઈ બાબુલભાઈ ડોશા ઉના-
વાળા

૨૫) ,, મુખી કેશવજીભાઈ મામદ પોરબંદરવાળા

૨૫) ,, મુરાદઅલીભાઈ ગુલમાહુસેન નગીનાવાળા

૧૬) ,, શ્રીમારવે જમાતના મુખી મામદભાઈ
વેલજી

૧) ,, મુખી મામદભાઈ વેલજી

૧) ,, કા. લાલજીભાઈ ગોવા

૧) ,, કાશમભાઈ મુલજી

૧) શેઠ કાશમભાઈ ધણે

૧) ,, અલીભાઈ જીવા

૧) ,, મામદભાઈ વેલજી

૧) ,, મામદભાઈ હબીબ

૧) ,, કરમાલી મુલજી

૧) ,, શરીફ લધા

૧) ,, શરીફભાઈ શામજી વીરાણી

૧) ,, અલીભાઈ અમરશી

૪) ,, ઇ. જમાત

૧) ,, જેશાભાઈ લાંબા

૧૦) શેઠ મુખી પુનંભાઈ જશરાજ

૧૦) ,, વારશ રેમતુલાભાઈ અલીભાઈ

૧૦) ,, અલીમામદભાઈ રેમતુલા મુલજી મકલાઈ

૧૮) ,, અલીભાઈ મામદ ચામડાવાળા

૧૦) આઠ મોંઘીઆઠ જનકર ધાલાણી

૧૦) શેઠ મનજીભાઈ ડોશા ઉનવાળા અમદાવાદ

૧૨) ,, પાંડર કવગાની જમાત તરફથી

૧) શેઠ મુખી જમાલભાઈ વાલજી

૧) ,, કા. વાલમીભાઈ

૧) ,, જમાલભાઈ યાવર

૧) ,, કાશમભાઈ મુલજી

૧) ,, રવજીભાઈ યાવર

૧) ,, કુરજીભાઈ ભાણજી

૧) ,, જીવાભાઈ શામજી

૧) ,, કા. મુલજી

૧) ,, તુરમામદ કાશમ

૧) ,, ગુલામહુશેન હાશમ

૧) ,, જમાલ દામજી

૧) ,, શી. ઈ. ઇ. લાખણેરી

૬) શેઠ કા. કાશમભાઈ પીરઆણી મેતેજર
ઠરમઠલીયા રૂફલ ઓરમાડા.

૫) ,, મુખી અલીભાઈ અલાદીન દરનીચરવાળા

૫) શેઠ ભુદરભાઈ મનજી મુંબઈ

૫) ,, નવરોજ અલીભાઈ હીરજી પલમ્પર મુંબઈ

૫) ,, આઠ કાતમાઆઠ રેમતુલા દેવજી મુંબઈ

૫) ,, ચતુરભાઈ શરીફ મુંબઈ

૫) ,, વીરજીભાઈ પ્રેમજી પારપીયા મુંબઈ

૫) ,, મીત્રમંડળ હ. વલીભાઈ નાનજી મુંબઈ

૫) ,, કાનજીભાઈ મીડા મુંબઈ

૫) ,, માસ્તર હાશમભાઈ માવજી નાથાણી

:

૫) ,, આલીજાં અલીભાઈ મામદરંગુનવાળા
મુંબઈ

૫) ,, રાજનભાઈ મેરાલી મુંબઈ

૫) ,, અમદલાભાઈ લાલજી દેવરાજ મુંબઈ

૫) ,, હુશેનભાઈ લાલજી દેવરાજ મુંબઈ

૫) ,, કરીમભાઈ મુલજી મકલાઈ હ. સફર
અલી મુંબઈ

૫) ,, રેમતુલાભાઈ મુલજી મકલાઈ મુંબઈ

૫) ,, કરીમભાઈ ઇસમાલ મુમતા મુખી મુંબઈ

૫) ,, ભીમજીભાઈ હમીર કોલોશા (આફ્રિકા)

૫) શેઠ મામદભાઈ અલીભાઈ ન્યુમોસી હ૦
માવજીભાઈ

૫) „ આલીજાં અલીદીનાભાઈ અલીમામદ
કરાંચી

૫) „ હબીબભાઈ લધા પીરાણી મુંબઈ

૫) „ મુખી ઇસમાલભાઈ નથુ નૈરોવી

૫) „ અમલદાર અલીભાઈ શરીફ „

૫) „ પ્રેસીડેન્ટ મામદભાઈ કાશમ કીશુમુ

૫) „ સુલેમાનભાઈ ઝવેર મુંબઈ

૪) „ ખોજા ઇસમાઈલી રકુલ બોર્ડ કરાંચી

૪) „ આલીજાં અલીભાઈ મામદ રંગુન

૪) „ ગુલામહુસેનભાઈ શકુર જુનાગઢ

૨) „ લાલજીભાઈ બોધા ચામડાવાળા ઈંદોર

૨) „ હેમરામભાઈ સજુ મુંબઈ

૨) „ કાશમભાઈ ગુલામહુસેન

૨) „ નજરઅલી હાશમ ચામડાવાળા

૨) „ કે. તુરા ડોક્ટર

૨) „ ગુલામહુસેન ભાણુજી

૨) „ મીડાભાઈ પ્રેમજી

૨) „ જુમાભાઈ શામજી

૧) શેઠ કાશમ તુરમામદ

૧) „ મગનભાઈ મામદ આરવી

૧) „ હાશમ કરીમ સુરાની ધારી

૧) „ સી. ઇ. ઇ. લાઇબ્રેરી ખાખરડા

૧) „ ઠાળાભાઈ લાલજી ગોંદીઆ

૨) „ અલીમામદ મેઘજી ખુટવાળા

૨) „ મીડાભાઈ જીવજી અમદાવાદ

૧) „ તુરમામદભાઈ જીવા સોલાપુર

૧) „ ફેઝમામદ મુખી તાજર ગુઆધર

૧) „ કરીમ દેવજી રતનશી મોટા દેવગીયા

૧) „ મામદભાઈ જીવા કુરજી મુંબઈ

૧) „ પીરભાઈ નથુ મદનપુરા „

૧) „ પીરભાઈ મામદ કુંભારવાડા „

૧) „ નાદરભાઈ ખમીશા એન્ડ સન્સ મુંબઈ

૧) „ ઇબરામભાઈ રાજન વાંદરા મુંબઈ

૧) „ ઇબ્રામભાઈ નાનજી ડીવા

૧) „ જુમાભાઈ ખાના અંગ્રીયા „

૨) „ ગુલામઅલી મુખી વરીખન „

૧) „ વલીમામદભાઈ મુખી લાડક „

૧) „ જુમાભાઈ કમુ મજગામ

૧) „ અલીમામદભાઈ જુમા કરાંચી

- ૧) શેઠ મેરાલીભાઈ હરજી મુંબઈ
- ૧) ,, મામદ જુમા રતનશી નાસીક
- ૧) ,, ધી ઇસમીઈલીયા યંગ એસોશીએસન
- ૧) ,, હસનઅલી કચરા ચામડાવાળા
- ૧) ,, મારતર મણીશંકર
- ૧) ,, મથુરભાઈ ચતુર તલશાણુ
- ૧) ,, મગનલાલ મોહનલાલ તલશાણુ
- ૧) ,, હશનઅલી પીરભાઈ ધોખીતળાવ
- ૧) ,, જીગનભાઈ વશતા વાંદરા
- ૧) ,, સીવજીભાઈ વશતા વાંદરા
- ૧) ,, માવજીભાઈ નુરમામદ મુંબઈ
- ૨) ,, જમાલભાઈ પ્રેમજી નારગોળ
- ૧) ,, નજરઅલી નારગોળ
- ૨) ,, મુરાદઅલી જુમા મુંબઈ
- ૧) ,, જમાલ વીરજી મુંબઈ
- ૧) ,, અલીમામદભાઈ હાશમ
- ૧) ,, મામદભાઈ જુમા
- ૧) ,, ધરમશી પુંજ કાપડીયા

- ૧) શેઠ ખીમજીભાઈ કલ્યાણુ
- ૧) ,, એચ. વલ્લભરામ
- ૧) ,, કાશમ સયમઅલી કરાંચીવાળા
- ૧) ,, નજરઅલી પ્રેમજી જશા
- ૧) ,, કાદરઅલી ફાજલ નુરમામદ
- ૧) ,, રજમઅલી ખીમજી લાકડાવાળા
- ૨) ,, મામદભાઈ ભાણુ શાતોદડ
- ૧) ,, એન. એમ. ખુશવાણી ધોરાજી
- ૨) ,, કે. આમદ પુંજ આગરા
- ૧) ,, બેન શેરખાતુ ખાનમામદ વીરજી
- ૧) ,, કે. એમ. તેમણી કરાંચી
- ૧) ,, કાનજીભાઈ શામજી મોટા દેવળીયા
- ૨) ,, ભીમજીભાઈ મનજી અમદાવાદ
- ૧) ,, જમાલ જીવણ માલીઆ
- ૧) ,, યુસફઅલો મેઘજી ધોલેરા
- ૧) ,, પનજીભાઈ ગુલામઅલી ભોગણી
- ૧) ,, શીઆ ઈમામી ઇસમાઈલી રકુલ માલીઆ
- ૧) ,, નાનજી રતનશી મોલમીન

- ૧) ,, અમરશી નાગજી મુંબઈ
 ૧) ,, જનમામદ જલજી મુંબઈ
 ૧) ,, નયુમાઈ મુલજી ચીત્રાવડ
 ૧) ,, રવજીમાઈ નાનજી મુંબઈ
 ૧) ,, લવજીમાઈ હીરજી મુંબઈ
 ૧) ,, હસનઅલીમાઈ મુખી ગુલામહુસેન
 પારપીયા કલકતા

- ૧) ,, જફરમાઈ દામજી કારેપલી
 ૧) ,, જફરમાઈ વાલજી રાજકોટ
 ૧) ,, જમાલમાઈ પ્રેમજી જમકડોરણ
 ૨) ,, અલીમાઈ જેઠા લોધીકા
 ૧) ,, કરમાલીમાઈ વાલજી ખાખરડા
 ૧) ,, મુરાદઅલીમાઈ હસનઅલીશાહ
 ૧) ,, મુખી કરીમમાઈ લાલજી વર્ધા
 ૧) ,, માંગજી જેઠા માહાજી
 ૧) ,, ડાલામાઈ મનજી માંજા
 ૨) મેરાલી ભીમજી બોધા મોરનડાવા
 ૧) ,, કાશમમાઈ સુમાર માંજા
 ૧) ,, મોતીમાઈ જલા ખાસ્તર કરાંચી

- ૧) ,, મીશનરી ધાવરમાઈ ગુલામહુસેન કરાંચી
 ૧) ,, કલામાઈ રાજન મજગામ
 ૧) ,, રાશીદમાઈ કાશમવલી કરાંચી
 ૧) ,, કારામાઈ કરીમ
 ૧) ,, ગુલામહૈદર બંદાઅલી કાશમ
 ૧) ,, મીસીસ જનબાઈ અલાદીન મીઠા
 (સદરખબર) કરાંચી

- ૧) ,, મામદમાઈ ખલફાન
 ૧) ,, મામદમાઈ બસરીઆ
 ૧) ,, અલીદીના વીધા
 ૧) ,, બાનામાઈ ગુલામ
 ૧) ,, મામદમાઈ મુખી રેમતલા
 ૧) ,, અલીમાઈ ઇબ્રામ સુતરીયા

ન્યુમોશી.

- ૧) ,, મુખી સુદરજી કાનજી ૧
 ૧) ,, તુરમામદ દાદાજી
 ૧) ,, માહમદમાઈ હબીબ
 ૧) ,, મુખી માહમદ શાલેખાન
 ૧) ,, મામદ અલીમાઈ
 ૧) ,, કાસમ જેઠા માનનભરી

